

p-ISSN 0033-202X
e-ISSN 2545-2487

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	91
<hr/>	
zeszyt	3

Warszawa 2023

RADA REDAKCYJNA

prof. dr hab. Ewa Głowacka – przewodnicząca (Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. Mariola Antczak (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki), prof. Shifra Baruchson-Arbib (Bar Ilan University, Israel), prof. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), John C. DeSantis (Dartmouth College Library, Hanover, NH, USA), prof. Dr. Ágnes Hajdu Barát (Association of Hungarian Librarians – President), prof. Artur Jazdon (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. Maria Juda (Instytut Nauk o Kulturze, UMCS w Lublinie), prof. Bożena Koredczuk (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego), prof. Dariusz Kuźmina (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), dr Tomasz Makowski (Biblioteka Narodowa), prof. Krystyna Matusiak (University of Denver, USA), dr. Peter Organisiak (Morgridge College of Education, University of Denver, USA), prof. Maria Próchnicka (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński), dr. Egbert John Sánchez Vanderkast (Instituto de Investigaciones Bibliotecológicas y de la Información, Universidad Nacional Autónoma de México), dr. Lynn Silipigni Connaway (Online Computer Library Center – OCLC, Dublin, USA), prof. Barbara Sosińska-Kalata (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), Jolita Steponaitienė (Martynas Mažvydas National Library of Lithuania), prof. Anna Tokarska (Instytut Nauk o Kulturze, Uniwersytet Śląski w Katowicach), prof. Katalin Varga (National Educational Library and Museum, Hungary), prof. Grażyna Wrona (Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), prof. Maja Žumer (University of Ljubljana, Slovenia)

**Dofinansowano ze środków Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytetu Warszawskiego**

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna
Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji
Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny
Anna WOŁODKO – redaktor językowy
Anna GRZECZNOWSKA – redaktor statystyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

*Przegląd Biblioteczny” jest wykazywany w Europejskim Indeksie Referencyjnym ERIH+,
a zawartość kwartalnika indeksowana jest w bazach:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities,
Pol-Index i Polska Bibliografia Bibliologiczna.*

Pełne teksty roczników 1927-2021 dostępne są w Archiwum Cyfrowym SBP: www.ac.sbp.pl
oraz w Mediatece Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego:
medioteka.uw.edu.pl;
pełne teksty roczników 2009-2022 znajdują się na Platformie Czasopism Naukowych SBP
Open Journal Systems: ojs.sbp.pl/index.php/pb

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 91

2023

zeszyt 3

Kwartalnik „Przeгляд Biblioteczny” jest wykazywany na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Edukacji i Nauki z liczbą 140 punktów

**Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury**

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

TREŚĆ

ARTYKUŁY

- EWA GŁOWACKA, JADWIGA WOŹNIAK-KASPEREK: Analiza publikacji bibliologów i informatologów z lat 2018-2021: współpraca, specjalizacja ośrodków, czasopisma 299
- MAGDALENA WÓJCIK: Wykorzystanie techniki tworzenia person w projektowaniu usług bibliotecznych – wstęp do zagadnienia 319
- MAŁGORZATA FEDOROWICZ-KRUSZEWSKA, TOMASZ KRUSZEWSKI: Biblioteki w obliczu wojny w Ukrainie – raport z badań dotyczących działalności bibliotek publicznych w Polsce 332
- MONIKA OLCZAK-KARDAS: Bibliografie zawartości czasopism – spisy wydane w latach 1918-1939 (analiza na wybranych przykładach) 352

ARTYKUŁY RECENZYJNE / RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

- Monika Wachowicz: *Technologie informacyjno-komunikacyjne w wojewódzkich bibliotekach pedagogicznych w Polsce*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 2023 (Przemysław Krysiński) 373
- Przeгляд piśmiennictwa krajowego (Barbara Koryś) 377
- Z lektur zagranicznych (Jacek Wojciechowski) 381
- Z ŻYCIA SBP 389
- WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW 401

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 91

2023

Issue 3

„The Library Review” was awarded one hundred and forty points in the official register of journals of Ministry of Education and Science

TABLE OF CONTENTS

ARTYKUŁY

- EWA GŁOWACKA, JADWIGA WOŹNIAK-KASPEREK: Analysis of Works Published by Book Scientists and Information Scientists in the Years 2018-2021: Cooperation, Specialization of the Hubs, Journals..... 299
- MAGDALENA WÓJCIK: Using Persona Technique in Designing Library Services – an Introduction..... 319
- MAŁGORZATA FEDOROWICZ-KRUSZEWSKA, TOMASZ KRUSZEWSKI: Libraries Facing Ukraine-Russia War – a Research Report on the Activities of Public Libraries in Poland 332
- MONIKA OLCZAK-KARDAS: Bibliographies of Journal Contents – Lists Published in the Years 1918-1939 (Analysis of Selected Examples)..... 352

ARTYKUŁY RECENZYJNE / RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

- Monika Wachowicz: *Technologie informacyjno-komunikacyjne w wojewódzkich bibliotekach pedagogicznych w Polsce (Information and Communication Technologies in Regional Pedagogical Libraries in Poland)*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 2023 (Przemysław Krysiński)..... 373
- Polish literature survey (*Barbara Koryś*) 377
- Foreign publications (*Jacek Wojciechowski*)..... 381
- NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION) 389
- WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW 406

EWA GŁOWACKA

Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: egt@umk.pl

ORCID: 0000-0001-9538-9386

JADWIGA WOŹNIAK-KASPEREK

Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski

e-mail: jbwozniak@uw.edu.pl

ORCID 0000-0002-1600-3914

ANALIZA PUBLIKACJI BIBLIOLOGÓW I INFORMATOLOGÓW Z LAT 2018-2021: WSPÓLPRACA, SPECJALIZACJA OŚRODKÓW, CZASOPISMA

Prof. dr hab. Ewa Głowacka pracuje w Katedrze Badań Przestrzeni Informacyjnej w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji UMK. Jej zainteresowania badawcze to: architektura informacji, kompetencje informacyjne i medialne, komunikacja naukowa w naukach społecznych, ekologia informacji, zarządzanie jakością w systemach informacyjnych.

Prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kaspepek kieruje Katedrą Bibliografii i Dokumentacji na Wydziale Dziennikarstwa Informacji i Bibliologii UW. Jej zainteresowania badawcze to: systemy organizacji wiedzy, ekologia informacji, bariery informacyjne, terminologia – teoria i wykorzystanie w tworzeniu i ocenie zasobów terminologicznych, dokumentacja i bibliografia jako formy komunikacji i zachowania dziedzictwa.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliologia i informatologia. Nauki o komunikacji społecznej i mediach. Analiza piśmiennictwa. 2018-2021.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – badanie miało na celu stworzenie obrazu analizowanego zasobu publikacji z perspektywy: (1) afiliacji autorów oraz dającego się na tej podstawie wyprowadzić obrazu współpracy badaczy z różnych jednostek organizacyjnych; (2) „specjalizacji” badawczej poszczególnych jednostek organizacyjnych, w których pracują bibliolodzy i informatolodzy; (3) dominujących miejsc publikacji (wiodących tytułów czasopism). **Metody badań** – analiza statystyczna; dane pozyskano z dostępnych źródeł otwartych. **Wnioski** – publikacje wskazują na istnienie współpracy między badaczami BI. Najczęściej jest to rezultat wspólnych projektów badawczych naukowców z uczelni, w których są zatrudnieni specjaliści BI. Nasze badania pokazały też skromniejsze, ale istniejące, relacje z uczonymi z innych polskich, a także zagranicznych ośrodków. Wyraźnie również widać, że wyniki badań i projekty badawcze należy w większej mierze umiędzynarodawiać. Dostrzegana wcześniej „specjalizacja” ośrodków badawczych została potwierdzona. istnieje potrzeba regularnego powtarzania analogicznych analiz w celu ustalenia, które z zaobserwowanych zjawisk mają charakter stały, a które incydentalny.

WSTĘP

Artykuł jest kontynuacją, a zarazem dopełnieniem cyklu prezentującego rezultaty analizy publikacji z zakresu bibliologii i informatologii, których autorami są naukowcy utożsamiani z dawną bibliologią i informatologią (BI). Analizą objęliśmy prace wydane w latach 2018-2021; stanowiły one istotną część korpusu podlegającego pierwszej ewaluacji dyscyplin, przeprowadzonej według nowych zasad. Lata 2018-2021 wyznaczały również zasięg chronologiczny badania ankietowego, którego przebieg i rezultaty przedstawiśmy w ostatnim zeszycie¹ „Przeglądu Bibliotecznego” z 2022 r. Badaniami objęliśmy publikacje autorów, którzy przed 2018 r. byli postrzegani i sami się deklarowali jako przynależący do BI. Uwzględniliśmy zatem również publikacje tych badaczy, którzy z różnych powodów zmienili przynależność do dyscypliny naukowej po 2018 r. Chcieliśmy w ten sposób uchwycić nie tylko kierunki badań, ale i ich ewentualne zmiany w odniesieniu do wszystkich *de facto* bibliologów i informatologów, niezależnie od tego, jaką dyscyplinę obecnie formalnie reprezentują. Źródło danych bibliograficznych stanowiła Polska Bibliografia Naukowa (PBN) – portal Ministerstwa Edukacji i Nauki gromadzący informacje o publikacjach polskich naukowców, dorobku publikacyjnym jednostek naukowych oraz o czasopismach polskich i zagranicznych. Stanowi on część Zintegrowanego Systemu Informacji o Nauce i Szkol-

¹ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, *Badania z bibliologii i informatologii w świetle wypowiedzi reprezentantów tej dyscypliny*, Przegląd Biblioteczny 2022, z. 4, s. 439-466.

nictwie Wyższym POL-on i obecnie jest najbardziej kompletnym, zbiorczym źródłem informacji o dorobku publikacyjnym pracowników nauki w Polsce².

Celem badań, których rezultaty zostały opublikowane w zeszycie 2. „Przeglądu Bibliotecznego” w 2023 r.³, było zidentyfikowanie wybranych parametrów aktywności publikacyjnej oraz wzorców publikowania bibliologów i informatologów w badanym czasie oraz skonfrontowanie ich z obrazem, który wyłonił się z badania ankietowego przeprowadzonego na początku 2022 r. W obecnym artykule prezentujemy wyniki analizy zasobu publikacji (tego samego, który był obiektem badania zreferowanego w „Przeglądzie Bibliotecznym” 2023, z. 2) pod kątem afiliacji autorów oraz dającego się na tej podstawie wyprowadzić obrazu współpracy badaczy z różnych jednostek organizacyjnych. Przedstawimy także dane i wnioski dotyczące „specjalizacji” badawczej poszczególnych jednostek organizacyjnych, w których pracują bibliolodzy i informatolodzy, a także obserwacje o dominujących miejscach publikacji.

STRUKTURA ZATRUDNIENIA BIBLIOLOGÓW I INFORMATOLOGÓW

Do 2018 r. samodzielną dyscyplinę bibliologia i informatologia reprezentowało w Polsce 137 naukowców (95 kobiet, 42 mężczyzn)⁴. Na koniec 2021 r. do nauk o komunikacji społecznej i mediach (NoKSiM), których składową jest obecnie bibliologia i informatologia, w całości lub części etatu przypisały się 884 osoby. Ze wszystkich 137 naukowców, którzy wcześniej reprezentowali BI, po 2018 r. większość wybrała nauki o komunikacji społecznej i mediach. Wszyscy badacze reprezentujący dawną BI, bez względu na aktualne przypisanie do dyscypliny, którzy publikowali w latach 2018-2021, zatrudnieni byli w tym czasie w 16 uczelniach. Dokładny rozkład liczbowy prezentuje poniższe zestawienie. Zauważmy, że w sześciu jednostkach spośród 16, co stanowi blisko 38% całości, zatrudnionych jest dwóch lub jeden badacz. Dające się zauważyć rozproszenie i dysproporcje nie sprzyjają, naszym zdaniem, ani wzmacnianiu siły środowiska jako całości, ani indywidualnemu rozwojowi poszczególnych osób.

² Można i żałować, i zastanawiać się, jak to się stało, że dyscyplina organicznie związana z bibliografią nie dysponuje obecnie bieżącą bibliografią specjalną.

³ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, *Deklaracje versus rzeczywistość. Analiza tematyki publikacji bibliologów i informatologów z lat 2018-2021*, *Przegląd Biblioteczny* 2023, z. 2, s. 147-167.

⁴ Dane uzyskane z bazy Nauka Polska OPI.

Tabela 1. Liczba naukowców (dawniej BI) w poszczególnych uczelniach

Uczelnia	Liczba naukowców
UŚ	25
UW	23
UMK	16
UWr	16
UJ	13
UP	10
UMCS	9
UŁ	7
UKW	6
UJK	5
UAM	2
AKal	1
GIG	1
UE	1
UG	1
UWM	1
Razem	137

40 osób (ze 137, czyli blisko 29,2%) wybrało inną dyscyplinę: 32 nauki o kulturze i religii, w tym 22 osoby w 100%; dziesięć osób spośród wyżej wspomnianych 32 w 50% lub innej proporcji połączyło nauki o kulturze i religii z naukami o komunikacji społecznej i mediach. Badacze dawniej identyfikowani jako bibliolodzy i informatolodzy wybierali również: historię (dwie osoby, w tym jedna w 50%), literaturoznawstwo (pięć osób), językoznawstwo (jedna osoba).

Autorzy analizowanych przez nas prac reprezentują 16 uczelni, natomiast zmiany, o których mowa w akapicie wyżej, zaszły w sześciu (6). W pozostałych – wszyscy specjaliści dawnej BI przeszli do NoKSiM. Jak widać w tabeli 2, wszyscy pracownicy z UŚ i UŁ, UG i UAM, którzy poprzednio należeli do BI, po zmianie klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych wybrali w całości albo częściowo inne dyscypliny. W UMCS i UKW część pracowników przypisała się do NoKSiM, pozostali (odpowiednio: ponad 44% i ok. 17%) wybrali w części lub w całości inne dyscypliny. Najczęściej wybierano nauki o kulturze i religii, zdecydowanie rzadziej literaturoznawstwo, historię i językoznawstwo.

Tabela 2. Liczba pracowników, którzy w całości lub części wybrali inne dyscypliny niż NoKSiM

Uczelnia	Liczba pracowników (dawnej BI)	NoKiR 100%	NoKiR 50 -75%/NoKSiM 25-75%	Historia	Historia 50%/NoKSiM 50%	Literaturoznawstwo	Językoznawstwo	Suma w innych dyscyplinach
UŚ	25	21		1		3		25 (100%)
UŁ	7	1	5			1		7 (100%)
UG	1		1					1 (100%)
UAM	2					1	1	2 (100%)
UMCS	9		4					4 (44,4%)
UKW	6				1			1 (16,7%)
Ogółem		22	10	1	1	5	1	

STRUKTURA ILOŚCIOWA PUBLIKACJI

Jak już wspomnieliśmy w poprzednim artykule⁵, średnia liczba prac opublikowanych przez wszystkich przedstawicieli BI w okresie 2018-2021 wyniosła ok. 8 na osobę (etat). Obecnie przedstawimy średnie liczby publikacji przypadających na jednego pracownika w poszczególnych uczelniach. W ogólnej liczbie publikacji autorstwa pracowników danej jednostki, która zależy od liczby zatrudnionych, co jest zrozumiałe i naturalne, nie uwzględniliśmy publikacji we współpracy z autorami z innych ośrodków, ponieważ nie mamy informacji o udziale procentowym poszczególnych autorów. Publikacji takich jest 58, co stanowi ok. 5% całości, z czego 7 we współpracy zagranicznej.

Wskaźnik średniej liczby publikacji na osobę jest bardzo zróżnicowany. Można wskazać kilka uczelni, na których jest on bardzo wysoki. Do tej grupy należy Akademia Kaliska i UG z wynikiem na poziomie 20,0 oraz UWM – 19,0. Jednak nie można pominąć okoliczności, że na wymienionych uczelniach pracuje tylko po jednej osobie z dawnej BI. Na UG osoba ta obecnie reprezentuje NoKSiM jedynie w 50%. Wysoką średnią odnotowujemy także na UJK i wynosi ona 14,2 publikacji na pracownika oraz na UW – 10,79. Kolejną grupę uczelni stanowią te, w których wskaźnik mieści się w przedziale od ok. 10 do ok. 7. Najwyższej sytuuje się tutaj UP ze średnią 9,6. Dalej UMCS – 8,2 i UJ – 7,7 oraz UW r i UMK ze wskaźnikiem nieco poniżej 7 publikacji na osobę. UŚ – uczelnia z największą liczbą

⁵ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasparek, *Deklaracje versus rzeczywistość...*, op. cit.

bą zatrudnionych specjalistów BI – osiągnął wskaźnik 5,7; UKW 5,0; UŁ i UAM w okolicy 4 (UŁ 4,29, UAM 4). W pozostałych uczelniach, w których zatrudnionych jest po jednym przedstawicielu dawnej bibliologii i informatologii, średnia jest bardzo niska. Różnice pomiędzy poszczególnymi uczelniami są duże, dwudziestokrotne. Uwagę zwracają skrajności – od 1 do 20. Wychwyciliśmy te rozbieżności, ale jedynie na poziomie ilościowym.

Tabela 3. Średnia liczba publikacji na jednego pracownika w poszczególnych jednostkach

Uczelnia	Liczba publikacji ogółem	Liczba pracowników	Średnia liczba publikacji na pracownika
AKal	20	1	20,0
UG	20	1	20,0
UWM	19	1	19,0
UJK	71	5	14,2
UW	213	23	10,79
UP	96	10	9,6
UMCS	74	9	8,22
UJ	100	13	7,69
UWr	111	16	6,94
UMK	109	16	6,81
UŁ	45	7	6,42
UŚ	143	25	5,72
UKW	30	6	5,0
UAM	8	2	4,0
GIG	1	1	1,0
UE	1	1	1,0
Razem	1061	137	
Razem ze współautorami z innych ośrodków	1061+58=1119		

Dodatkowo dokonaliśmy analizy przedstawionych wyżej danych przez pryzmat liczby książek jednoautorskich, wychodząc z założenia, że proces ich powstawania i publikacji jest najbardziej pracochłonny. W przeliczeniu na jednego pracownika współczynnik ten jest najwyższy w UJK – 1,6. Z poniższego zestawienia (Tab. 4) wynika, że książki nie były priorytetową formą wypowiedzi badanego środowiska. Zapewne wśród powodów takiego stanu rzeczy można wskazać relatywnie niską rangę

wydawnictw zwartych w ocenie ewaluacyjnej, co w porównaniu z nakładem pracy czyni pisanie książek „nieproduktywnym”. Jakiś wpływ miały także zmiany wymagań awansowych. W postępowaniach profesorskich i na stopień doktora habilitowanego nie trzeba już przedstawiać tzw. książki profesorskiej czy rozprawy habilitacyjnej.

Tabela 4. Średnia liczba książek opublikowanych przez pracowników poszczególnych uczelni

Uczelnia	Liczba prac.	Liczba książek	Liczba książek na pracownika
UJK	5	8	1,6
AKal	1	1	1
UG	1	1	1
UKW	6	3	0,5
UJ	13	6	0,462
UWr	16	7	0,436
UMK	16	7	0,436
UW	23	8	0,348
UMCS	9	3	0,333
UŁ	7	2	0,286
UŚ	25	6	0,24
UP	10	1	0,1
UWM	1	0	0
UAM	2	0	0
GIG	1	0	0
UE	1	0	0
razem	137	53	

ANALIZA TEMATYCZNO-INSTITUCJONALNA PUBLIKACJI

Przejdźmy teraz do analizy badanych publikacji w przekrojowym ujęciu tematyczno-instytucjonalnym.

Tabela 5. Liczba publikacji w poszczególnych obszarach według uczelni

Uczelnia	Razem	Obszar A	Obszar B	Obszar C	Obszar 0	Międzyobszarowe i wielotematyczne
UW	213	82	31	72	23	5
UŚ	143	42	14	61	20	6
UWr	111	72	5	22	7	5
UMK	109	32	19	39	9	10

UJ	100	6	25	62	3	4
UP	96	60	10	13	11	2
UJK	78	67	2	1	7	1
UMCS	74	38	10	19	6	1
UŁ	45	14	14	11	3	3
UKW	30	25	1		2	2

W tabeli 6, przedstawiającej udział liczbowy publikacji w poszczególnych obszarach i w podziale na poszczególne uczelnie, uwzględniliśmy tylko te ośrodki, w których pracowało więcej niż dwóch badaczy z dawnej BI. W pozostałych ośrodkach, czyli w UWM (jedna osoba z BI) prawie 100% dorobku publikacyjnego mieści się w obszarze C (informatologia), w UG (jedna osoba) – 100 % w obszarze B (bibliotekoznawstwo), w GIG (jedna osoba) i UE we Wrocławiu (jedna osoba) tak samo, w Akademii Kaliskiej (jedna osoba) większość prac tematycznie dotyka innych dyscyplin niż BI, w UAM (2 osoby) 50% publikacji jest z informatologii i 50% z innych dyscyplin.

Badacze z czterech uczelni – UJK, UKW, UW_r oraz UP – w sposób zdecydowany koncentrują się na problematyce z zakresu bibliologii (A). W tym obszarze mieści się więcej niż połowa ich publikacji. Na uwagę zasługuje szczególnie dorobek pracowników UJK i UKW, który w jeszcze wyższym stopniu – 94,4% i 83,33% – jest bibliologiczny. Współczesne bibliotekoznawstwo (B) to głównie domena badaczy z UŁ – 31,11 % (zajmują się w podobnym stopniu bibliologią i bibliotekoznawstwem), UJ – 25%, UMK – 17,43%, UW – 14,55% oraz UMCS – 13,51%. Jak należało się spodziewać, w UJK takie badania były prowadzone w minimalnym zakresie – 2,81% całości publikacji. Problematyka informatologiczna cieszy się największym zainteresowaniem na UJ – 60,0% publikacji oraz na UŚ – 42,66%. Powyżej 30% publikacji z tego zakresu przygotowano również na UMK – 35,78% i UW 33,8%. Naukowcy z UKW w badanym okresie nie opublikowali żadnej pracy z tego zakresu. Podsumowując ten wątek, można nakreślić taki oto obraz „specjalizacji” jednostek:

- Bibliologia (A): UJK, UKW, UW_r
- Bibliotekoznawstwo (B): UŁ, UJ, UMK
- Informatologia (C): UJ, UŚ, UMK
- Prace międzyobszarowe i inne dyscypliny: UŚ, UMK, UP

Poniżej podajemy dane dotyczące procentowego udziału publikacji w poszczególnych obszarach. Uwzględniliśmy jedynie ośrodki zatrudniające pięciu lub więcej pracowników w dyscyplinie, dodatkowo sortując te dane raz w układzie malejącego wskaźnika publikacji, drugi raz według nazwy jednostki (uczelni).

Tabela 6. Udział procentowy publikacji według obszarów; uczelnie zatrudniające 5 lub więcej pracowników w dyscyplinie

A	UJK	UKW	UWr	UP	UMCS	UW	UŁ	UŚ	UMK	UJ
	94,40	83,33	64,86	62,50	42,79	38,50	31,11	29,37	29,36	6,00
B	UŁ	UJ	UMK	UW	UMCS	UP	UŚ	UWr	UKW	UJK
	31,11	25	17,43	14,55	13,51	10,42	9,79	4,5	3,33	2,81
C	UJ	UŚ	UMK	UW	UMCS	UŁ	UWr	UP	UJK	UKW
	60,00	42,66	35,78	33,80	25,67	24,44	19,82	13,54	1,40	0,00

	UJ	UJK	UKW	UŁ	UMCS	UMK	UP	UŚ	UW	UWr
A	6,00	94,40	83,33	31,11	42,79	29,36	62,50	29,37	38,50	64,86
B	25	2,81	3,33	31,11	13,51	17,43	10,42	9,79	14,55	4,50
C	60	1,40	0,00	24,44	25,67	35,78	13,54	42,66	33,80	19,82
Razem	91	98,61	86,66	86,66	81,97	82,57	86,46	81,82	86,85	89,18

W przypadku ośrodków zatrudniających poniżej pięciu pracowników, rozkład przedstawia tabela 7.

Tabela 7. Udział procentowy publikacji według obszarów; uczelnie zatrudniające poniżej pięciu pracowników w dyscyplinie

A			
AKal	20,0		
UAM	12,5		
UWM	0		
UG	5		
GIG	0		
UE	0		
B		C	
UWr	100	UWM	94,74
UG	90	UAM	50
AKal	5	A. Kal.	5,00
UAM	0	UG	5,00
UWM	0	GIG	0
GIG	0	UE	0

W zakresie badań bibliologicznych niekwestionowanym liderem jest Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. Niemal cały (94,4%) dorobek pracowników (5) to publikacje (71) bibliologiczne. Odsetek prac bibliotekoznawczych i informatologicznych jest na UJK niski i lekko przekracza 4%. Zdecydowanie nie bibliologiczny a informatologiczny profil (60% wszystkich publikacji) reprezentuje Uniwersytet Jagielloński. UJ ma

również wysoki wskaźnik publikacji bibliotekoznawczych, wyższy jest jedynie na UŁ. W środku stawki we wszystkich trzech obszarach ulokował się UMCS w Lublinie. Na podstawie powyższego zestawienia można sformułować ostrożny wniosek, że przynajmniej w przypadku niektórych ośrodków można wskazać ich specjalność: bibliologiczną (UJK, UKW, UW_r, UP), informatologiczną (UJ, UŚ), bibliotekoznawczą (UŁ, UJ). W większości jednostek prowadzone są badania w każdym z trzech wyróżnionych obszarów w różnych, ale nie w skrajnych, proporcjach.

Gdyby wziąć pod uwagę publikacje z sześciu ośrodków zatrudniających jednego badacza BI (pięć ośrodków) lub dwóch (jeden ośrodek), to na czoło w obszarze C (informatologia) wysunąłby się Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, w którym niemal cały (94,74%) dorobek zatrudnionej osoby lokuje się w informatologii. Z kolei w obszarze B (bibliotekoznawstwo) liderami zostałyby Uniwersytet Ekonomiczny (100%, jedna osoba, jedna publikacja) i Gdański (90%, jedna osoba, 20 publikacji). UAM (dwie osoby, dwie publikacje) uplasowałby się zaraz za UJ w obszarze badań informatologicznych. Należy zatem zachować ostrożność przy wybiórczym interpretowaniu zwłaszcza danych bezwzględnych.

Tabela 8. Zestawienie udziału publikacji w obszarach badawczych wg uczelni

Uczelnia	A	B	C	Międzyobszarowe i inne dyscypliny
UJK	94,40%	2,81%	1,40%	1,39%
UKW	83,33%	3,33%	0,00%	13,34%
UW _r	64,86%	4,50%	19,82%	10,89%
UP	62,50%	10,42%	13,54%	13,54%
UMCS	42,79%	13,51%	25,67%	12,03%
UW	38,50%	14,55%	33,80%	13,15%
UŁ	31,11%	31,11%	24,44%	13,34%
UŚ	29,37%	9,79%	42,66%	18,18%
UMK	29,36%	17,43%	35,78%	17,43%
UJ	6,00%	25,00%	60,00%	9,00%

WSPÓŁPRACA Z INNYMI OŚRODKAMI

51 publikacji powstało w wyniku współpracy pracowników kilku różnych polskich jednostek – 24 z zakresu informatologii, 8 z bibliologii, 7 z bibliotekoznawstwa, 7 międzyobszarowych i 5 z innych dyscyplin. Najczęściej ten dorobek jest owocem wspólnych projektów badawczych naukowców z uczelni, w których są zatrudnieni specjaliści BI. Jednak kilka prac powstało jako efekt współdziałania wielu uczelni i innych jed-

nostek badawczych, np.: Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie; Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; Sieci Badawczej Łukasiewicz oraz Instytutu Technik Innowacyjnych EMAG czy też współdziałania naukowców z Instytutu Badawczego Leśnictwa i Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, albo Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Akademii Ignatianum w Krakowie, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Akademii Teatralnej im. Aleksandra Zelwrowicza w Warszawie oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Publikacje wydane razem z autorami zagranicznymi to głównie artykuły, dotyczą przede wszystkim obszaru C (informatologia) i powstały we współpracy z wieloma badaczami z różnych krajów. Jest też kilka artykułów opracowanych wspólnie z naukowcami z zagranicy w obszarze A (bibliologia).

Na koniec tego wątku prezentujemy strukturę relatywnie nowych (rok 2021) publikacji wieloautorskich (ale wszyscy autorzy są zatrudnieni w tym samym ośrodku) w rozbiciu na obszary i typ dokumentu.

Tabela 9. Wspólne publikacje pracowników w ramach jednej uczelni

Publikacje 2021	Liczba	Obszar A	Obszar C	Obszar B	Obszar 0	Międzyobszarowe
artykuły	73	43	17	10	3	0
rozdziały	49	27	7	5	6	4
artykuły wieloautorskie	33	10	19	3	0	1
rozdziały wieloautorskie	8	1	4	2	1	0
książki	11	7	2	1	1	0
książki pod redakcją	6	2	0	2	0	2
książki wieloautorskie	5	1	3	0	1	0
materiały konferencyjne	0	0	0	0	0	0
materiały konferencyjne wieloautorskie	1	0	1	0	0	0
suma	186	91	53	23	12	7

JĘZYKI PUBLIKACJI

Jak już przedstawiliśmy w poprzednim artykule, wśród języków publikacji niespodzianek nie było. Po języku polskim najpopularniejszy był

język angielski, w którym wydano 217 prac (92,7%) spośród 234 wszystkich publikacji w językach obcych. Największą część stanowiły prace informatologiczne (49,3%), następnie bibliologiczne (27,2%), a dalej pozostałe. Porównując jednak z liczbą prac przypisanych do poszczególnych obszarów – teksty w języku angielskim stanowią największy odsetek prac w tym języku w porównaniu z innymi obszarami w bibliotekoznawstwie 36 publikacji – 46%, następnie w informatologii – spośród 351 prac 107 opublikowano po angielsku, co stanowi 30,4%, a w najmniejszym stopniu z bibliologii (59) – 13%. Zdecydowanie niewiele jest publikacji w językach obcych innych niż angielski. Udało się ustalić, że 8 pozycji wydano w języku czeskim (UP). W zdecydowanej większości są to artykuły z zakresu bibliologii. Ponadto po 2 prace opublikowano w językach niemieckim, włoskim i francuskim oraz po 1 w językach rosyjskim, białoruskim i ukraińskim.

Największy udział wydawnictw w języku angielskim w ogólnej liczbie swoich publikacji miał UWM, bo aż ponad 68% (pamiętajmy, że wszystkie opublikowane tam prace są dziełem jednej osoby), następnie UW, UW r i UJ z udziałem pomiędzy 28,16 i 26%. UG (też jedna osoba w dyscyplinie) i UMK to odpowiednio 20 i ponad 18% publikacji w języku angielskim.

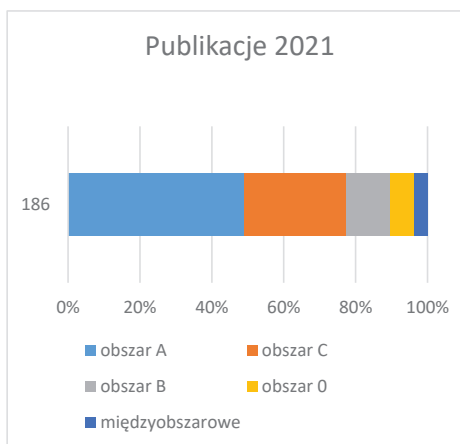
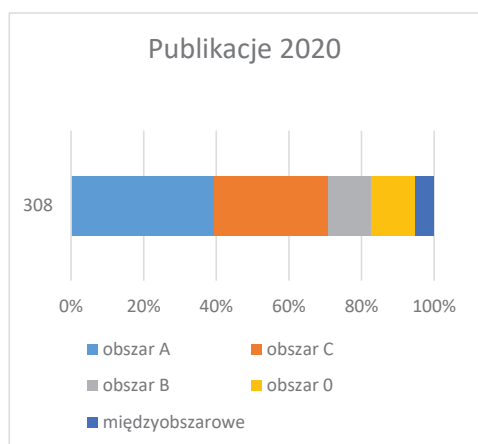
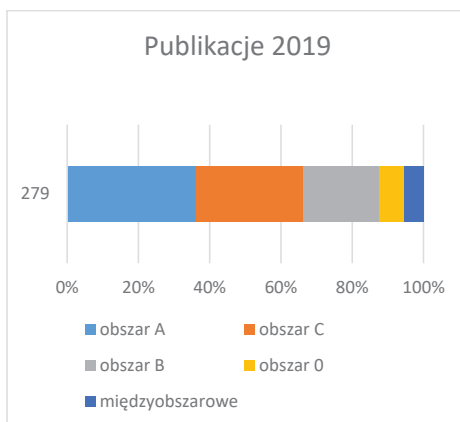
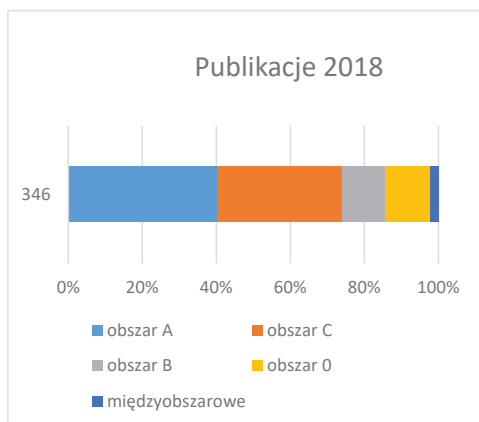
Tabela 10. Liczba publikacji według języków w poszczególnych uczelniach w latach 2018-2021

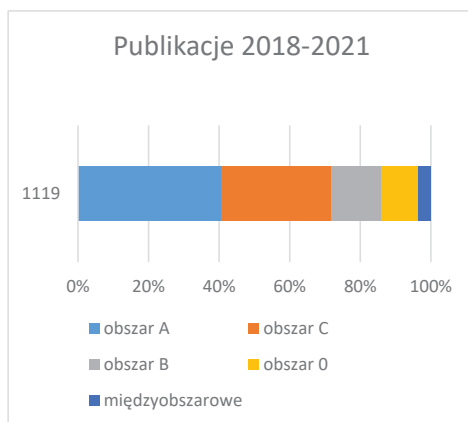
Uczelnia	Liczba publ. w j. polskim	Liczba publ. w j. ang	% Publikacji w jęz. ang.	Pozostałe języki	RAZEM
UWM	6	13	68,42	0	19
UW	150	60	28,16	2 fr., 1 ros.	213
UWr	79	31	27,92	1 wł.	111
UJ	74	26	26,00	0	100
UG	15	5	20,00	0	20
UMK	88	20	18,34	1 wł.	109
UP	75	12	12,50	8 czeski, 1 białoruski	96
UAM	7	1	12,50	0	8
UŁ	40	5	11,11	0	45
UMCS	66	8	10,81	0	74
UŚ	128	14	9,79	1 ukraiński	143
UKW	28	2	6,66	0	30
UJK	76	2	2,56	0	78
AKal	19	0	0	1 niem.	20

Kończąc wieloaspektową analizę publikacji, przedstawiamy syntetyczne dane obrazujące „produktywność” naukową bibliologów i informatologów w poszczególnych obszarach i latach.

Tabela 11. Liczba publikacji w obszarach badawczych w poszczególnych latach

	Liczba	Obszar A	Obszar C	Obszar B	Obszar 0	Międzyobszarowe
Publikacje 2018-2021	1119	452	351	158	115	41
Publikacje 2018	346	139	117	40	42	8
Publikacje 2019	279	101	84	59	20	15
Publikacje 2020	308	122	96	37	37	16
Publikacje 2021	186	91	53	23	12	7

NAJPOPULARNIEJSZE CZASOPISMA

Wyniki analizy czasopism, w których badani najczęściej zamieszczali swoje artykuły, podzieliliśmy na dwie części. Pierwsza, dotyczy tytułów czasopism (ogółem i zagranicznych) analizowanych przez pryzmat liczby opublikowanych artykułów jednoautorskich. Część druga, dotyczy artykułów wieloautorskich, tj. mających co najmniej dwóch autorów. Artykuły jednoautorskie zostały opublikowane ogółem w 134 czasopismach, w tym w 23 czasopismach opublikowano cztery i więcej artykułów, w sześciu – po trzy artykuły, w 21 po dwa, a w pozostałych 84 po jednym artykule. W tabeli 12 wymienione są tytuły czasopism uporządkowane według malejącej liczby opublikowanych w nich artykułów. Wyliczenie ograniczyliśmy do tych czasopism, w których zamieszczono w latach 2018-2021 nie mniej niż cztery artykuły. Nie jest zaskoczeniem, że na pierwszych pozycjach uplasowały się prestiżowe czasopisma polskie swoim zakresem ściśle związane z bibliologią i informatologią. Spośród czasopism zagranicznych, które się tutaj znalazły, są: „Library Hi Tech” – międzynarodowy periodyk poświęcony technologiom informacyjno-komunikacyjnym oraz „Library Management”, oba wydawane przez Emerald Publishing.

W 134 czasopismach opublikowano łącznie 456 artykułów jednoautorskich, czyli średnio 3,4 artykułu na tytuł. Widać koncentrację części publikacji w kilku tytułach ściśle związanych z BI, takich jak „Przegląd Biblioteczny”, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, „Zagadnienia Informacji Naukowej. Studia Informacyjne” czy „Rocznik Historii Prasy Polskiej”. W nich ukazało się 167 artykułów jednoautorskich (ok. 36,6% wszystkich artykułów). Daje się zauważyć zjawisko tzw. długiego ogona – dużego rozproszenia części artykułów w aż 84 periodykach. Dalsza analiza zakresu tematycznego tych 84 czasopism wskazuje, że występuje tu rozproszenie umiejscowienia tematyki czasopism w dys-

cyplinach i dziedzinach, lecz ogółem mieści się ona w obszarze badań humanistyczno-społecznych.

Tabela 12. Najpopularniejsze czasopisma (artykuły jednoautorskie)

Tytuł czasopisma	Liczba artykułów
Przegląd Biblioteczny	53
Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia	46
Zagadnienia Informatyki Naukowej. Studia Informacyjne	37
Rocznik Historii Prasy Polskiej	31
Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy	20
Nowa Biblioteka	16
Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi	16
Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne	10
PTINT Praktyka i Teoria Informatyki Naukowej i Technicznej	10
Roczniki Biblioteczne	9
Folia Bibliologica	8
Poradnik Bibliotekarza	8
Folia Toruniensia	7
Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum	6
Toruńskie Studia Bibliologiczne	6
Biblioteka	5
Library Hi Tech	5
Zarządzanie Biblioteką	5
Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych	4
Fides: Biuletyn bibliotek kościelnych	4
Filoteknos. Children's Literature – Cultural Mediation – Anthropology of Childhood	4
Library Management	4
Studia Medioznawcze	4

W tabeli 13 zamieszczamy wykaz wszystkich czasopism zagranicznych, w których polscy przedstawiciele BI opublikowali artykuły jednoautorskie. Jedynie w sześciu z nich ukazał się więcej niż jeden artykuł. Pierwsze trzy czasopisma na liście to periodyki ściśle związane z bibliotekoznawstwem wydawane przez Elsevier. Z kolei „Knowledge Organization” jest organem International Society for Knowledge Organization i, jak sam tytuł wskazuje, koncentruje się na zagadnieniach organizacji wiedzy, a ostatni z tej szóstki to periodyk wydawany przez Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki – seria „Pedagogika”. Na 42 artyku-

ły zamieszczone w czasopismach zagranicznych 25 opublikowano w 25 tytułach. Można zatem ponownie postawić tezę, że mamy do czynienia z rozproszeniem publikacji w czasopismach.

Tabela 13. Czasopisma zagraniczne (artykuły jednoautorskie)

Czasopisma zagraniczne	Liczba artykułów
Library Hi Tech	5
Library Management	4
Journal of Academic Librarianship	2
Knowledge Organization	2
Performance Measurement and Metrics	2
Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія „Педагогіка”	2
Arşiv Dünyası = Archival World Journal	1
Aslib Journal of Information Management	1
Beyond Philology	1
Česká literatura	1
ČTENÁŘ – MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY	1
Digital Library Perspectives	1
Education for Information	1
History of Education and Children’s Literature	1
Information, Medium, and Society: Journal of Publishing Studies	1
International Journal of Research in E-learning	1
International Journal of the Book	1
JLIS.it	1
Journal of Librarianship and Information Science	1
Journal of Scholarly Publishing	1
Knihovna: knihovnická revue	1
Library and Information Science Research	1
Libri	1
Media and Society	1
Media Management	1
Media Research Issues	1
Informatio et Scientia. Information Science Research	1
Research Europe	1
Research Fortnight	1
Revue française d’histoire du livre	1

The art of editing. Textological and Editorial Studies	1
AIB Studi	1

Artykuły wieloautorskie, których ogółem było 142, zostały zamieszczone w 76 czasopismach: w 7 z nich opublikowano co najmniej cztery artykuły, w 6 – trzy teksty, w 8 – dwa, a w pozostałych 55 tytułach – jeden artykuł. Jak widać w tabeli 12, największym zainteresowaniem cieszył się tutaj periodyk z zakresu informatologii – „Zagadnienia Informacji Naukowej. Studia Informacyjne”. Ale artykuły wieloautorskie zamieszczano częściej niż jednoautorskie w czasopismach zagranicznych (34). W dziewięciu tytułach zamieszczono ich dwa lub więcej. Ze względu na mniejszą liczbę publikacji zagranicznych uwzględniono w analizie te tytuły, w których opublikowano co najmniej trzy artykuły. Widać wyraźnie, że popularnością cieszyło się tu czasopismo „Learned Publishing” poświęcone komunikacji naukowej a wydawane przez Wiley Online Library, „Information Research”, „Journal of Academic Librarianship” cenione czasopismo akademickie wydawane przez Elsevier oraz „Journal of Documentation” – periodyk poświęcony zarządzaniu dokumentacją, informacją i wiedzą – wydawany przez Emerald Publishing.

Tabela 14. Najpopularniejsze czasopisma (artykuły wieloautorskie)

Tytuł czasopisma	Liczba artykułów
Zagadnienia Informacji Naukowej. Studia Informacyjne	13
Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia	9
Learned Publishing	7
Rocznik Historii Prasy Polskiej	6
Information Research	5
Przegląd Biblioteczny	5
Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi	4
Journal of Academic Librarianship	3
Journal of Documentation	3
Studia Medioznawcze	3
Toruńskie Studia Bibliologiczne	3
Zeszyty Prasoznawcze	3

Tabela 15. Czasopisma zagraniczne (artykuły wieloautorskie)

tytuł czasopisma	
Learned Publishing	7
Information Research	5

Academic Journal of Modern Philology	3
Journal of Academic Librarianship	3
Journal of Documentation	3
Central European Journal of Communication	2
College and Research Libraries	2
Journal of Librarianship and Information Science	2
Knihovna: knihovnická revue	2
Aslib Journal of Information Management	1
Česká literatura	1
Communications in Computer and Information Science	1
Computer Science & Information Technology	1
Education and Information Technologies	1
FEIS – International EINFOSE Symposium	1
Global Knowledge Memory and Communication	1
History of Education and Children's Literature	1
IFLA LTR Newsletter	1
Information Services and Use	1
Innovative technologies and scientific solutions for industries	1
International Business Information Management	1
International Quantitative Linguistics Conference July 5-8	1
Journal of Library Administration	1
Journal of Public Health, Nursing and Medical Rescue (JPHNMR)	1
Journal of Scholarly Publishing	1
Journal of the Siam Society	1
Knowledge Organization	1
Manuscript Cultures	1
Qualitative & Quantitative Methods in Libraries	1
Scientometrics	1
Studia Slavica	1
Sustainability	1
The art of editing. Textological and Editorial Studies	1
Zeitschrift fur Evaluation	1

ZAKOŃCZENIE

Kończąc artykuł i zarazem cykl prezentujący rezultaty analizy publikacji z zakresu bibliologii i informatologii, których autorami są naukowcy utożsamiani z dawną bibliologią i informatologią, chcielibyśmy podzielić

się kilkoma refleksjami. Wprawdzie bibliologia i informatologia utraciła status samodzielnej dyscypliny naukowej, ale badania, które w starej tradycji ulokowalibyśmy w tej dyscyplinie, nadal są i powinny być prowadzone. Wprowadzają one bowiem do nauki wartość, która nie zostanie wypracowana w rezultacie innych badań nawet tego samego przedmiotu. Ten sam fragment rzeczywistości (przedmiot materialny; obiekt badania), na który nakierowane jest poznanie danej nauki, dyscypliny może być współdzielony. Tym, co konstytuuje specyfikę dyscypliny czy ogólniej badań, jest aspekt, wzgląd badawczy, perspektywa postrzegania rzeczywistości odmienna od innych dyscyplin, epistemologiczne pochodzenie i podchodzenie do przedmiotu. W publikacjach badaczy z dawnej bibliologii i informatologii tę odrębną specyfikę widać nadal bardzo wyraźnie. Oczywiście, zawsze tak było. Aspekty badawcze czy to historyczne, czy współczesne, zawsze miały wyraźnie bibliologiczno-informatologiczne ujęcie, metody, ogniskowały się na obiektach – specyficznych dla bibliologii, bibliotekoznawstwa, informatologii. Dostrzegana już wcześniej „specjalizacja” ośrodków badawczych została potwierdzona w naszych badaniach treści publikacji. Być może te różnice powinny być głębiej rozważone i wykorzystane w kształtowaniu i prowadzeniu polityki badań BI. Warto też dalej obserwować, czy te odmienności instytucjonalne mają trwały charakter i jak ewentualnie mogą wpływać na późniejsze wybory dokonywane przez naukowców w ramach przypisywania się do dyscyplin naukowych. Z naszej analizy zasięgu językowego oraz tytułów czasopism wynika, że na pewno należy włożyć więcej wysiłku w umiędzynarodowienie i badań i wyników badań prowadzonych w wymiarze krajowym. Ale tym co wydaje się w tej chwili nagłą potrzebą, jest polityka kadrowa. Badanie zrelacjonowane w pierwszym artykule z cyklu⁶ potwierdziło brak płynnej zastępowalności kadr. Również niewystarczającą opiekę mentorską kadry starszej, bardziej doświadczonej nad osobami rozpoczynającymi karierę naukową. Jeśli tu nie zmienimy sytuacji, to bibliologia i informatologia sama się wyeliminuje z krajobrazu nauki polskiej.

Artykuł wpłynął do Redakcji 27 czerwca 2023 r.

⁶ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasparek, *Badania z bibliologii i informatologii...*, op. cit.

Ewa Głowacka

Institute of Information and Communication Research, Faculty of Philosophy and Social Sciences, Nicolaus Copernicus University in Toruń

e-mail: egt@umk.pl

ORCID 0000-0001-9538-9386

Jadwiga Woźniak-Kasperek

Faculty of Journalism, Information and Book Studies, University of Warsaw

e-mail: jbwozniak@uw.edu.pl

ORCID 0000-0002-1600-3914

ANALYSIS OF WORKS PUBLISHED BY BOOK SCIENTISTS AND INFORMATION SCIENTISTS IN THE YEARS 2018-2021: COOPERATION, SPECIALIZATION OF THE HUBS, JOURNALS

KEYWORDS: Book studies and information studies. Social communication and media studies. Literature analysis. 2018-2021

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – the research in question was to provide a picture of analyzed publications from the point of view of: 1) the authors' affiliation and the resulting picture of cooperation among researchers from different institutions; 2) „specialization” of various hubs where book scientists and information scientists work; 3) prevailing places of publication (leading journal titles). **Research methods** – statistical analysis; data was obtained from available open resources. **Conclusions** – publications prove the presence of cooperation among afore-mentioned researchers. Most often this cooperation results from shared research projects among universities where those researchers are employed. Our study also shows more modest, yet existing relations with researchers from other Polish and foreign hubs. It is clear that research results and research projects should be made more international. The „specialization” of research hubs was confirmed. There is a need for repeating such analyses regularly in order to discover which of the phenomena persist and which happen to be incidental.

MAGDALENA WÓJCIK
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Studiów Informacyjnych
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl
ORCID 0000-0001-5059-858X

WYKORZYSTANIE TECHNIKI TWORZENIA PERSON W PROJEKTOWANIU USŁUG BIBLIOTECZNYCH – WSTĘP DO ZAGADNIENIA

Dr hab. Magdalena Wójcik, profesor UJ, dyrektor Instytutu Studiów Informacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują problematykę wykorzystania najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych w usługach instytucji książki. Najważniejsze publikacje to: *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek* (Kraków, 2018), *Web 2.0 w działalności usługowej instytucji książki* (Kraków, 2013), *Internet of Things – potential for libraries*, „Library Hi Tech” 2016, vol. 34, issue 2, pp. 404-420, *Holograms in libraries – the potential for education, promotion and services*, „Library Hi Tech” 2018, vol. 36, issue 1, pp. 18-28, *Wearable computing in libraries – applications that meet the needs of users and librarians*, Library Hi Tech, vol. 37, issue 4, pp. 735-751, *Augmented Reality in Education, Scope of Use and Potential*. In: *Encyclopedia of Education and Information Technologies*. Cham: Springer, 2020.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki. Ekonomia doświadczeń. Usługi biblioteczne. Projektowanie usług. Projektowanie UX

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – W literaturze przedmiotu pojawiają się, choć wciąż rzadko, teksty dotyczące wykorzystania techniki person w projektowaniu stron WWW czy aplikacji mobilnych bibliotek, brakuje jednak spojrzenia na wy-

korzystanie person i innych technik zaczerpniętych z podejścia User Experience Design (UXD) do projektowania szeroko pojmowanych usług bibliotecznych – nie tylko elektronicznych. **Metoda** – Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Dokonano systematycznego wyszukiwania w bazach Scopus, Web of Science oraz popularnej wyszukiwarce zasobów naukowych Google Scholar. Poszukiwano publikacji wydanych w latach 2011-2021 w języku polskim lub angielskim. **Wyniki** – Przeprowadzona analiza stanu badań pokazała, że problematyka wykorzystania technik projektowania UX w kontekście usług bibliotecznych jest podejmowana rzadko i w ograniczonym zakresie, szczególnie w piśmiennictwie polskim. **Wnioski** – Techniki projektowania UX mają w dużej mierze charakter uniwersalny i mogą być stosowane tak w kontekście tworzenia i doskonalenia usług elektronicznych, jak i tradycyjnych. Pomimo niewielkiej obecności tej problematyki w literaturze bibliotekoznawczej technika tworzenia person może być z powodzeniem stosowana w działalności bibliotek.

WSTĘP

Dla wielu instytucji, zarówno komercyjnych, jak i publicznych, kluczem do zdobywania i utrzymania klientów staje się budowanie pozytywnych doświadczeń związanych z procesem usługowym lub handlowym. Zgodnie z założeniami tzw. ekonomii doświadczeń, to właśnie zapadające w pamięć, ciekawe i celowo zaprojektowane przeżycia stanowią istotne narzędzie budowania przewagi konkurencyjnej (Pine & Gilmore, 2019). Doświadczenie klienta powinno być przy tym budowane całościowo zarówno w odniesieniu do oferty świadczonej tradycyjnie, jak i w środowisku elektronicznym (Wójcik, 2016). W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera proces projektowania produktów i usług w sposób, który sprzyja budowaniu pozytywnych doświadczeń klientów. Takie podejście projektowe, stawiające w centrum procesu przeżycia klienta, określane jest najczęściej terminem *User Experience Design* – UXD (Marcus & Wang ed., 2019). Co ciekawe, termin UXD jest najczęściej używany w literaturze przedmiotu w kontekście projektowania zasobów sieciowych – stron WWW i aplikacji mobilnych, rzadziej odnosi się do projektowania doświadczenia klienta poza środowiskiem sieciowym. W tym artykule przyjęto założenie, że techniki projektowe, charakterystyczne dla procesów UXD, jak choćby sortowanie kart, modele zadań, makietowanie, mapy doświadczeń czy będące przedmiotem tego artykułu persony, można z powodzeniem stosować do projektowania usług bibliotecznych, także tych świadczonych tradycyjnie.

CEL I METODA

Celem artykułu jest zaprezentowanie możliwości wykorzystania tzw. person oraz innych technik zaczerpniętych z podejścia UXD do projekto-

wania szeroko pojmowanych usług bibliotecznych – nie tylko zasobów elektronicznych.

Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Dokonano systematycznego wyszukiwania w bazach Scopus i Web of Science oraz popularnej wyszukiwarce zasobów naukowych Google Scholar. Poszukiwano publikacji związanych z wykorzystaniem podejścia UX w kontekście działań bibliotecznych wydanych w latach 2011-2021 w języku polskim lub angielskim. Zastosowano kwerendy UX + „library OR libraries OR biblioteka OR biblioteki” lub ich warianty charakterystyczne dla danego narzędzia wyszukiwawczego. W miarę możliwości starano się zawężyć wyniki do tych zawierających argumenty wyszukiwawcze w tytule, abstrakcie lub słowach kluczowych. Wyniki wyszukiwania przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Analiza stanu badań

Źródło	Kwerenda	Liczba wyników	Komentarz
Scopus	Persona AND library OR libraries (zawężenie wyników do dziedziny Social Science i języka angielskiego)	48	Stosunkowo niewielka liczba rezultatów, w większości relewantnych
Web of Science	Persona AND library OR libraries (zawężenie wyników do dyscypliny LIS i języka angielskiego)	6	Niewielka liczba wyników, ale rezultaty relewantne
Google Scholar	UX AND „library OR libraries OR biblioteka OR biblioteki”	44 000	Duża liczba wyników, w większości relewantnych w mniejszym lub większym stopniu (ze względu na dużą liczbę wyników analizę przeprowadzono w odniesieniu do pierwszych 10 stron wyników wyszukiwania)
Google Scholar	allintitle: UX AND „library OR libraries OR biblioteka OR biblioteki”	77	Relewantne wyniki z nielicznymi wyjątkami
Google Scholar	persona AND „library OR libraries OR biblioteka OR biblioteki”	124 000	Duża liczba wyników, jednak wiele nierelewantnych (ze względu na dużą liczbę wyników analizę przeprowadzono w odniesieniu do pierwszych 10 stron wyników wyszukiwania)

Google Scholar	allintitle: persona AND „library OR libraries OR biblioteka OR biblioteki”	10 (8 po odrzuceniu cytatów)	Relevantne wyniki, choć tylko 2 teksty to artykuły naukowe, pozostałe wyniki to przykłady person reprezentujących typowych użytkowników bibliotek akademickich w zachodnim kręgu kulturowym.
----------------	--	------------------------------	--

Źródło: oprac. własne, 2022.

Bazując na przeprowadzonej analizie literatury przedmiotu stwierdzono, że w piśmiennictwie naukowym pojawiają się, choć wciąż stosunkowo rzadko na tle innych tematów, teksty dotyczące wykorzystania techniki UX w projektowaniu stron WWW czy aplikacji mobilnych bibliotek. Przykładem mogą być prace, takie jak: *Usability testing as a method to refine a health sciences library website* (Denton, Moody & Bennett, 2016), *Metoda etnograficzna i UX usability testing w badaniach użytkowników bibliotek. Badania jakościowe kontra kult statystyki* (Wolańska, 2019) czy *Working together: Using student-driven UX projects to improve library websites* (Dease, Villaespesa & MacDonald, 2021).

Brakuje także spojrzenia na wykorzystanie person i innych technik zaczerpniętych z podejścia UXD do projektowania szeroko pojmowanych usług bibliotecznych – nie tylko elektronicznych. Do nielicznych prac prezentujących szerszą perspektywę myślenia o projektowaniu UX należą, m.in.: *Applying human-centred design to the library experience* (Heath, 2016), *User experience in libraries: applying ethnography and human-centred design* (Priestner & Borg, 2016), *Library User Experience, czyli o budowaniu doświadczenia użytkownika w bibliotece* (Wójcik, 2018), *A New Way to Do Old Work: Exploring User Experience to Improve Library Service* (Alvankar et al., 2020) czy *Usłyszeć niewypowiedziane. Dostrzec niewidoczne. Techniki UX (User experience) w badaniach użytkowników bibliotek. Szanse i perspektywy* (Wolańska, 2020). Warto podkreślić, że wymienione prace, choć bardzo interesujące, mają przede wszystkim charakter koncepcyjny – mają inspirować bibliotekarzy do myślenia o usługach bibliotecznych w kategorii doświadczenia użytkownika, nie pokazują jednak zwykle szczegółowo sposobów wdrażania konkretnych technik projektowych UX w planowaniu i doskonaleniu działań bibliotek.

W oparciu o zdiagnozowaną lukę w literaturze sformułowano cel tego artykułu, a mianowicie scharakteryzowanie możliwości wykorzystania sposobów działania właściwych dla podejścia projektowego User Experience w projektowaniu szeroko pojmowanych usług bibliotecznych na przykładzie techniki tzw. person. Jest to temat rzadko poruszany w piśmiennictwie naukowym. Odnaleziono jedynie kilka relevantnych tek-

stów dotyczących tego zagadnienia, takich jak: *Personas: stepping into the shoes of the library user* (Brigham, 2013), *Library user persona template* (Skinner & Crane, 2015), *Western Libraries Graduate Student User Persona* (Neil Burtson) (Marrall, Burmeister & Dillon, 2016), *Wykorzystanie metody person w projektowaniu usług bibliotek szkół wyższych* (Opas, 2016), *Using persona descriptions to inform library space design* (Zaugg, 2017) czy *User personas as a shared lens for library UX* (Sundt & Davis, 2017). Jest to luka w literaturze przedmiotu, która powinna zostać wypełniona ze względu na duży potencjał dla praktycznych działań bibliotek.

UXD – CHARAKTERYSTYKA KONCEPCJI

UXD to najogólniej podejście do projektowania produktów i usług nastawione na budowanie u użytkowników pozytywnych doświadczeń związanych z korzystaniem z wykreowanego produktu. W praktyce, podejście UX jest najczęściej wykorzystywane w projektowaniu serwisów internetowych i aplikacji mobilnych, ale może być także stosowane w szerszym kontekście do projektowania doświadczenia klienta także w odniesieniu do fizycznych produktów czy usług świadczonych tradycyjnie (Allanwood & Beare, 2019). Projektowanie UX łączy elementy nauk humanistycznych, społecznych, ścisłych, a nawet medycznych uwzględniając całościowo elementy wpływające na interakcje człowieka z jego otoczeniem – fizycznym, elektronicznym oraz, coraz częściej, także mieszanym. Według A. Davida Benyona podejście UX łączy wiedzę o potrzebach, celach, oczekiwaniach i obawach ludzi ze znajomością kontekstów i sposobów rozwiązywania problemów, z jakimi się mierzą, a także z wiedzą o narzędziach (w tym technologicznych) i rozwiązaniach projektowych umożliwiających efektywne i przyjemne działanie zgodne ze zdefiniowanymi potrzebami i celami (Benyon, 2019). Proces projektowy UXD odbywa się w oparciu o zdefiniowane techniki działania charakterystyczne dla tego sposobu myślenia. Do najpopularniejszych można zaliczyć: sortowanie kart, tworzenie modeli zadań i map doświadczeń, makietowanie czy wreszcie – będące przedmiotem zainteresowania w tym artykule – projektowanie tzw. person.

KLUCZOWE TECHNIKI PRACY UXD

Sortowanie kart to jedna z popularnych technik procesu projektowego UX, mająca na celu prawidłowy podział zagadnień między kategorie obecne w danym systemie. Użytkownicy biorący udział w procesie łączą w grupy, według własnego uznania, karty symbolizujące pewne obszary tematyczne lub funkcje systemu, co ułatwia projektowanie czytelnej ar-

chitektury informacji (de Quincey & Mitchell, 2021). Użytkownicy mogą sami tworzyć kategorie nadrzędne lub przyporządkowywać karty do już istniejących etykiet. Technika nie jest nowa i ma współcześnie wiele wariantów uwzględniających potrzeby różnych grup docelowych, w tym np. dzieci czy osób z niepełnosprawnością ruchową lub sensoryczną. W kontekście pracy bibliotecznej tego rodzaju rozwiązania są stosowane przede wszystkim w procesie projektowania stron WWW. Jak podkreśla Agnieszka Wolańska, sortowanie kart nie służy tworzeniu gotowych rozwiązań, ale zrozumieniu sposobu myślenia użytkowników (Wolańska, 2020).

Tworzenie modeli zadań, kolejna z technik UX, polega na dokonaniu szczegółowego opisu podejścia użytkownika do rozwiązania konkretnego zadania (np. założenie konta w serwisie, dodanie produktu do koszyka, zarezerwowanie produktu) oraz wszystkich czynności (decyzji) wykonywanych przez niego w drodze do realizacji celu. Efektem procesu modelowania jest tzw. diagram zadań pokazujący w formie graficznej decyzje i działania użytkownika od momentu rozpoczęcia realizacji zadania do jego ukończenia lub porzucenia (Bernhaupt et al., 2020). Jest to technika użyteczna dla uporządkowania architektury informacji serwisu, a także dla poznania typowych sposobów realizacji zadań przez użytkowników. Technika tworzenia modeli zadań jest stosowana w kontekście bibliotecznym przede wszystkim do optymalizowania funkcjonalności katalogów bibliotecznych, tak by poprzez prawidłowy projekt ułatwić użytkownikom wykonywanie typowych czynności – wyszukanie publikacji i jej zarezerwowanie bądź uzyskanie dostępu do pełnego tekstu online.

Budowanie map doświadczeń, analogicznie do tworzenia modeli zadań, polega na graficznym przedstawieniu relacji między potrzebami klientów a sposobami ich zaspokojenia oferowanymi przez dany serwis czy usługę. Jak wskazuje nazwa tej techniki, mapa ma przedstawiać elementy interakcji człowiek-system/produkt/usługa, które mogą wpływać na tworzenie całościowego wrażenia klienta. Mapa doświadczeń, w odróżnieniu od modeli zadań, ma zatem charakter bardziej kompleksowy uwzględniający nie tylko konkretne sposoby poruszania się użytkownika po serwisie, ale także pozostałe konteksty budujące jego całościowe doświadczenie (Szabo, 2017).

Jedną z najbardziej rozpoznawalnych technik pracy projektowej UX jest makietowanie, a więc tworzenie prototypów projektowanych rozwiązań, najczęściej celem ich przetestowania i doskonalenia. Prototyp składa się z reprezentacji minimalnej liczby ekranów niezbędnej, aby pokazać istotę działania systemu, jego wartość dla użytkowników oraz – w przypadku produktów komercyjnych – prepozycję modelu biznesowego (Levy, 2017). Współcześnie prototypy tworzone są najczęściej za pomocą specjalnych programów do makietowania np. Axure czy Figma, ale możliwa jest

również praca na prototypach papierowych, co jest stosowane często na etapie diagnozowania potrzeb grupy docelowej. Prototypowanie stanowi istotny element procesu projektowego umożliwiający testowanie i doskonalenie prezentowanych rozwiązań.

Warto zaznaczyć, że obszar badań UX, nieustannie się powiększa podobnie, jak i sfera działalności praktycznej z nim związana. Powoduje to modyfikowanie już istniejących technik projektowych, jak również tworzenie nowych sposobów działania i podejść do projektowania UX. W tym artykule omówiono w skrócie jedynie wybrane techniki celem nakreślenia szerszego kontekstu dla głównego przedmiotu rozważań, a mianowicie zastosowania techniki tworzenia person w kontekście projektowania usług bibliotecznych.

PERSONA JAKO TECHNIKA UX

Popularną techniką projektową służącą rozpoznaniu potrzeb, preferencji i oczekiwań klientów z grupy docelowej jest tworzenie tzw. person, a więc najogólniej profili typowych użytkowników (Brigham, 2013). Karta osoby (zob. Zał. 1 – przykładowa karta osoby) obejmuje opis charakterystycznych cech, zainteresowań i potrzeb fikcyjnej osoby, reprezentującej konkretną grupę użytkowników (Marrall, Burmeister & Dillon, 2016). Ważne, by stworzone persony (najczęściej więcej niż jedna) oddawały spektrum użytkowników typowych dla projektowanego produktu lub usługi. Podstawą utworzenia persony jest zatem zebranie rzetelnych danych o grupie lub grupach docelowych, np. poprzez badanie potrzeb klientów w toku ankiety, przeprowadzenie wywiadów czy grup fokusowych lub analizę dokumentów dotyczących cech demograficznych, zainteresowań, preferencji i potrzeb typowych grup użytkowników (Sundt & Davis, 2017). Persony pozwalają wyjść w procesie projektowym poza dane statystyczne i nadać im konkretny, łatwy do analizy kształt karty reprezentującej konkretnego przedstawiciela/-kę danej grupy użytkowników (Skinner & Crane, 2015). Co ważne, persony są przydatne nie tylko na etapie projektowania nowych produktów czy usług, ale także na etapie ewaluacji już istniejących rozwiązań jako punkt odniesienia w dyskusji.

PERSONY W PROJEKTOWANIU BIBLIOTECZNYCH USŁUG ELEKTRONICZNYCH

W piśmiennictwie pojawiają się niekiedy komentarze dotyczące użyteczności i walorów wizualnych stron internetowych bibliotek, najczęściej w kontekście wskazywania ich mankamentów. Zdaniem Nicolasa Dease'a, Eleny Villaespesy i Craiga M. MacDonalda przekrojowo niska

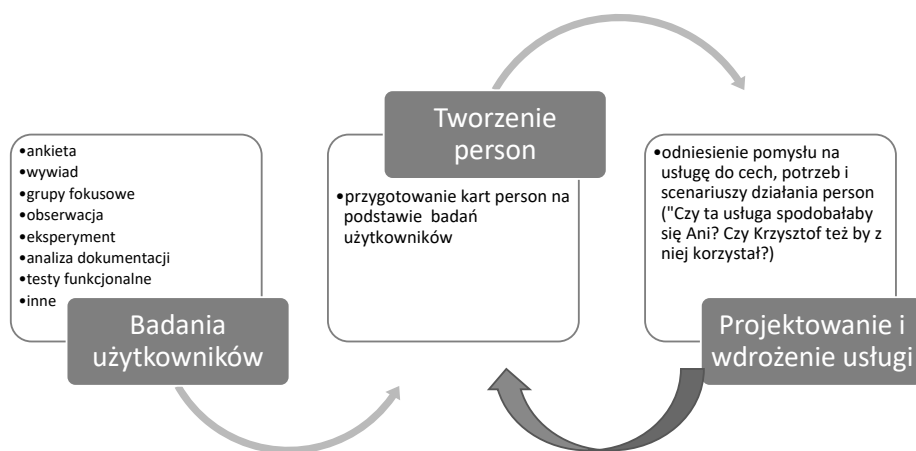
jakość stron bibliotecznych wynika z braku wypracowanych procedur projektowania i oceny zasobów elektronicznych zgodnie z zasadami UXD (2020). Jest to oczywiście duże uogólnienie, niemniej jednak prowokujące do rozważań na temat stopnia użyteczności i przyjazności bibliotecznych zasobów elektronicznych. Pozytywny wydaje się w tym kontekście fakt, że coraz więcej bibliotek próbuje wdrażać elementy UX, w tym wybrane techniki projektowe.

W literaturze przedmiotu można znaleźć przykłady potwierdzające użyteczność techniki person dla projektowania bibliotecznych zasobów elektronicznych, w tym szczególnie stron internetowych, aplikacji mobilnych, e-katalogów czy baz danych. Przykładem może być wykorzystanie person w projektowaniu usług bibliotek akademickich, takich jak: Biblioteka Högskolan i Biblioteka Miejska w Borås w Szwecji, biblioteki wydziałowe Uniwersytetu Kolorado w Boulder, Biblioteki Uniwersytetu Cornella w Ithace czy Biblioteki Uniwersytetu Macquarie w Sydney (Opas, 2016). Technikę person wykorzystano także z sukcesem w bibliotece Western Washington University, gdzie powstała grupa robocza złożona z bibliotekarzy, zajmująca się opracowaniem person typowych dla użytkowników tej biblioteki (Marrall, Burmeister & Dillon, 2016). Bibliotekarze z Utah State University Libraries również wykorzystali technikę person do wieloaspektowej analizy oferowanych usług i projektowania nowych rozwiązań, zwracając uwagę na intuicyjny charakter procesu tworzenia person i łatwość ich wykorzystania w codziennej pracy bibliotekarzy, szczególnie w porównaniu z innymi, bardziej skomplikowanymi podejściami projektowymi (Sundt & Davis, 2017). Przytoczone przykłady pokazują, że technika person jest już z sukcesem wdrażana w niektórych bibliotekach pozwalając na lepsze zrozumienie potrzeb użytkowników i otwierając nowe perspektywy w projektowaniu dla nich usług.

PERSONY W PROJEKTOWANIU BIBLIOTECZNYCH USŁUG STACJONARNYCH

Problematyka wykorzystania techniki person, podobnie jak innych sposobów działania zaczerpniętych z nurtu UX, do projektowania stacjonarnych usług bibliotecznych pojawia się w piśmiennictwie rzadko i raczej przy okazji omawiania innych tematów, np. związanych z projektowaniem przestrzeni bibliotecznych (Zaugg, 2017). Nieliczne prace prezentujące szerszą perspektywę myślenia o projektowaniu UX dotyczą przede wszystkim wykorzystania metod etnograficznych w badaniu sposobów odbioru produktów i usług przez użytkowników (Priestner & Borg, 2016). Teksty dotyczące budowania szeroko pojmowanego doświadczenia użytkownika w bibliotece mają przeważnie charakter koncepcyjny,

trudno jednak znaleźć w piśmiennictwie opisy faktycznych wdrożeń tej koncepcji w bibliotekach. Być może takie projekty są realizowane w niektórych placówkach w odniesieniu do usług świadczonych stacjonarnie, jednak ta praktyka nie jest opisywana w literaturze przedmiotu. Wykorzystywanie techniki person niemal wyłącznie do projektowania zasobów cyfrowych wydaje się być niewykorzystaną okazją. Persony ze względu na swój uniwersalny charakter są techniką, która z powodzeniem może i powinna być wykorzystywana także w projektowaniu usług świadczonych stacjonarnie, tak na etapie projektowania nowych usług, jak i na etapie ewaluacji już istniejącej oferty (zob. Rys 1).

Rys. 1. Schemat wykorzystania techniki persony w projektowaniu usług bibliotecznych

Źródło: oprac. własne, 2022.

PERSONY W PROJEKTOWANIU CAŁOŚCIOWEGO DOŚWIADCZENIA UŻYTKOWNIKA W BIBLIOTECE

Koncepcja LUX – *Library user experience*, wywodzi się tak z koncepcji projektowania UX, jak i z szerszego kontekstu tzw. ekonomii doświadczeń. Zakłada ona dążenie do tworzenia całościowego, pozytywnego doświadczenia użytkownika związanego z korzystaniem z zasobów i usług biblioteki, co ważne – tak elektronicznych, jak i tradycyjnych (Wójcik, 2018). Na konieczność budowania współczesnych usług bibliotecznych w spójny sposób, łączący przestrzeń wirtualną i fizyczną, zwraca uwagę Leo Appleton, upatrując w takim podejściu klucza do budowania trwałych i pozytywnych doświadczeń użytkowników w relacji z bibliotekami (2016). Potrzebę integrowania doświadczeń użytkowników w odniesieniu do elektronicznych i stacjonarnych usług bibliotecznych podkreślają także Aaron Schmidt i Amanda Etches (2014) wskazując 19 kluczowych elemen-

tów wpływających na ogólne wrażenia użytkownika. Wśród nich autorzy wskazują zarówno na komponenty związane ze sferą elektroniczną – prawidłowo zaprojektowaną, funkcjonalną stroną internetową czy sposób odpowiadania na maile użytkowników, jak i na sposób organizacji usług świadczonych stacjonarnie czy pozornie mało znaczące elementy, takie jak: sposób organizacji parkingu przed biblioteką czy wygląd pomieszczeń. Przytoczone przykłady zaczerpnięte z piśmiennictwa pokazują, że użytkownicy oceniają swoje relacje z biblioteką całościowo uwzględniając zarówno sposób organizacji usług na miejscu, w budynku biblioteki, jak i w jej przestrzeni wirtualnej reprezentowanej przez stronę WWW, aplikację mobilną czy prezentację w mediach społecznościowych. Generuje to konieczność projektowania usług bibliotecznych w sposób holistyczny i spójny, który sprzyja budowaniu całościowego, pozytywnego doświadczenia użytkownika. W tym kontekście ważne wydaje się podkreślenie, że stosowanie podejścia nakierowanego na użytkownika i zasad projektowania UX musi się odnosić w równym stopniu do tworzenia i oceny usług elektronicznych, jak i stacjonarnych. Technika person może się w tym kontekście okazać użytecznym narzędziem integrującym spojrzenie na użytkownika i jego potrzeby, zarówno te realizowane w przestrzeni fizycznej biblioteki, jak i poza nią (Sundt & Davis, 2017).

WNIOSKI

Zdaniem A. Wolańskiej: „w Polsce, poza nielicznymi wyjątkami, techniki UX nie są stosowane, choć temat UX zaczyna pojawiać się w referatach i artykułach” (Wolańska, 2020, s. 60). Warto w tym kontekście podkreślić, że techniki projektowania UX mają w dużej mierze charakter uniwersalny i mogą być z powodzeniem stosowane tak w kontekście tworzenia i doskonalenia bibliotecznych usług elektronicznych, jak i tradycyjnych. Technika person, będąca przedmiotem rozważań w tym artykule, może znaleźć szerokie zastosowanie w bibliotekach różnego typu, szczególnie takich, które – jak biblioteki publiczne czy akademickie – obsługują różne grupy użytkowników, często o bardzo zróżnicowanych potrzebach i oczekiwaniach. Wykorzystanie technik zaczerpniętych z procesu projektowanego UX może pomóc w lepszym zrozumieniu użytkowników i stworzyć warunki do skuteczniejszego projektowania ich interakcji z biblioteką, tak w wymiarze fizycznym, jak i wirtualnym.

BIBLIOGRAFIA

Allanwood, Gavin; Peter Beare (2019). *User Experience Design: A Practical Introduction*. London: Bloomsbury Publishing.

- Alvankar, E., et al. (2020). A New Way to Do Old Work: Exploring User Experience to Improve Library Service. *Librarianship and Information Organization Studies*, vol. 31, Issue 2, pp. 52-64.
- Appleton, Leo (2016). User experience (UX) in libraries: let's get physical (and digital). *Insights*, vol. 29, Issue 3, pp. 224-227.
- Benyon, David (2019). *Designing user experience*. Harlow: Pearson.
- Bernhaupt, Regina, et al. (2020). A Generic Visualization Approach Supporting Task-Based Evaluation of Usability and User Experience. In: *International Conference on Human-Centred Software Engineering*. Cham: Springer, pp. 24-44.
- Brigham, Tara J. (2013). Personas: stepping into the shoes of the library user. *Medical reference services quarterly*, vol. 32, Issue 4, pp. 443-450.
- de Quincey, Ed; Mitchell, James (2021). Card sorting for user experience design. *Interacting with Computers*, vol. 33, Issue 4, pp. 442-457.
- Dease, Nicholas; Villaespesa, Elena; MacDonald, Craig M. (2021). Working together: Using student-driven UX projects to improve library websites. *College & Undergraduate Libraries*, vol. 27, Issue 2(4), pp. 397-419.
- Denton, Andrea H.; Moody, David A.; Bennett, Jason C. (2016). Usability testing as a method to refine a health sciences library website. *Medical reference services quarterly*, vol. 35, issue 1, pp. 1-15.
- Heath, P. J. (2016). Applying human-centred design to the library experience. In: *User Experience in Libraries*. New York; London: Routledge, pp. 49-67.
- Levy, Jaime (2017). *Strategia UX. Jak tworzyć innowacyjne produkty cyfrowe, które spotkają się z uznaniem rynku*. Gliwice: Helion.
- Marcus, Aaron; Wang, Wentao eds. (2019). Design, User Experience, and Usability. Practice and Case Studies. *8th International Conference, DUXU 2019, Held as Part of the 21st HCI International Conference, HCII 2019, Orlando, FL, USA, July 26-31, 2019, Proceedings, Part IV*. vol. 11586. Cham: Springer.
- Marrall, Rebecca M.; Burmeister, Nora K.; Dillon, Jon (2016). Western Libraries Graduate Student User Persona (Neil Burtson) [dostęp: 12.12.2022]. Dostępny w WWW: cedar.wvu.edu
- Pine II, B. Joseph; Gilmore, James H. (2019). *The experience economy, with a new preface by the authors: Competing for customer time, attention, and money*. La Vergne: Harvard Business Press.
- Priestner, Andy; Borg, Matt eds (2016). *User experience in libraries: applying ethnography and human-centred design*. Abington: Routledge.
- Opas, Jakub (2016). Wykorzystanie metody person w projektowaniu usług bibliotek szkół wyższych. *Zagadnienia Informatyki Naukowej-Studia Informacyjne*, T. 54, Nr 2 (108), s. 119-138.
- Schmidt, Aaron; Etches, Amanda (2014). *Useful, Usable, Desirable: Library user experience*. Chicago: ALA.
- Skinner, Mikkel; Crane, Bret (2015). Library user persona template [dostęp: 10.12.2022]. Dostępny w WWW: digitalcommons.usu.edu
- Sundt, Alex; Davis, Erin (2017). User personas as a shared lens for library UX. *Weave: Journal of Library User Experience*, vol. 1, issue 6, pp. 1-33.
- Szabo, Peter W. (2017). *User experience mapping*. Birmingham: Packt Publishing Ltd.

- Tomaszczyk, Jacek; Matysek, Anna (2020). IA, UX, UID, IxD–analiza terminów i pojęć. *Zagadnienia Informatyki i Nauki o Informatyce-Studia Informacyjne*, T. 58, nr 1 (115), s. 121-143.
- Wolańska, Agnieszka (2019). Metoda etnograficzna i UX usability testing w badaniach użytkowników bibliotek. *Badania jakościowe kontra kult statystyki. Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis | Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, T. 16, s. 220-235.
- Wolańska, Agnieszka (2020). Usłyszeć niewypowiedziane. Dostrzec niewidoczne. Techniki UX (User experience) w badaniach użytkowników bibliotek. Szanse i perspektywy. *Przegląd Biblioteczny*, R. 88, z. 1, s. 50-64.
- Wójcik, Magdalena (2016). Ekonomia doświadczeń a usługi informacyjne. *Bibliotheca Nostra*, nr 2 (44), s. 101-111.
- Wójcik, Magdalena (2018). Library User Experience, czyli o budowaniu doświadczenia użytkownika w bibliotece. *Przegląd Biblioteczny*, R. 86, z. 3, s. 392-402.
- Zaugg, Holt (2017). Using persona descriptions to inform library space design. In: *The Future of Library Space*. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, pp. 335-358.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 4 maja 2023 r.

Załącznik 1 – Przykładowa karta osoby użytkownika biblioteki akademickiej

<p>Dr Anna Miedzińska – 34 lata, badaczka</p> <div data-bbox="151 1021 413 1221" style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 10px 0;"> <p>Zdjęcie Użytkownika Do pobrania z banku twarzy lub baz dla webmasterów</p> </div> <p>Podstawowe informacje: doktor nauk humanistycznych, zatrudniona na stanowisku badawczo-dydaktycznym, mężatka, matka dwójki małych dzieci</p>	<p>Cechy:</p> <ul style="list-style-type: none"> – żyje w pośpiechu, ma wiele obowiązków zawodowych i prywatnych – preferuje tradycyjne źródła informacji, lubi korzystać z biblioteki i usług świadczonych stacjonarnie, ale nie zawsze ma na to czas <p>Potrzeby:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zbieranie materiałów do prowadzenia własnych badań – przygotowanie do prowadzenia nowych zajęć dydaktycznych ze studentami <p>Trudności:</p> <ul style="list-style-type: none"> – brak czasu na pogłębione poszukiwania źródeł i wizyty w bibliotece – ograniczone umiejętności wyszukiwania w źródłach elektronicznych przy jednoczesnym braku czasu na wizyty w bibliotece
---	--

<p>Cele:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zdobycie kompetencji pozwalających na bardziej efektywne korzystanie ze źródeł elektronicznych, szczególnie baz danych, by móc zdobywać materiały do prowadzenia badań i zajęć dydaktycznych szybciej 	<p>Scenariusze działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anna chce opublikować artykuł w czasopiśmie o wysokim IF. Musi skutecznie wyszukać artykuły (głównie w języku angielskim) oraz książki relewantne dla podejmowanego przez nią tematu – Anna rozpoczyna niedługo prowadzenie nowego przedmiotu. Zakres przedmiotu wykracza nieco poza obszar jej typowych zainteresowań. Musi znaleźć materiały umożliwiające jej przygotowanie 30h zajęć konwersatoryjnych.
---	---

Źródło: oprac. własne, 2022.

MAGDALENA WÓJCIK

Jagiellonian University, Institute of Information Studies

e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl

ORCID 0000-0001-5059-858X

USING PERSONA TECHNIQUE IN DESIGNING LIBRARY SERVICES – AN INTRODUCTION

KEYWORDS: Libraries. Experience economy. Library services. Service design. UX design

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The literature of the field includes some scarce texts on the use of persona technique in designing library websites or mobile applications, however no one discusses the use of personas and other UXD techniques in designing library services – traditional as well as electronic ones. **Research method** – The author used the critical analysis of the literature, systematically searching Scopus and Web of Science databases and browsing searching results from Google Scholar for texts published in Polish or English in the years 2011-2021. **Results** – The analysis shows that the application of UX design techniques in the development of library services is discussed rarely and to a limited extent, in particular as regards Polish literature of the field. **Conclusions** – UX design techniques are fairly universal and may be used in the context of designing and enhancing both traditional and electronic services. Despite the scarce presence of this issue in the literature of the field the persona technique can be successfully used in the library everyday activity.

MAŁGORZATA FEDOROWICZ-KRUSZEWSKA
Instytut Badań Informacji i Komunikacji
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: fema@umk.pl
ORCID 0000-0001-6089-1130

TOMASZ KRUSZEWSKI
Instytut Badań Informacji i Komunikacji
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: tomkrus@umk.pl
ORCID 0000-0002-3062-9454

BIBLIOTEKI W OBLICZU WOJNY W UKRAINIE – RAPORT Z BADAŃ DOTYCZĄCYCH DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEK PUBLICZNYCH W POLSCE

Dr hab. Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska pracuje na stanowisku profesora w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jej aktualne zainteresowania naukowe koncentrują się wokół roli bibliotek i innych instytucji sektora kultury w realizacji celów zrównoważonego rozwoju, w szczególności koncepcji ekologicznych i zrównoważonych bibliotek, dostępu do informacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz projektowania uniwersalnego w instytucjach kultury. Jest autorką trzech książek, kilkudziesięciu artykułów oraz redaktorem kilku prac zbiorowych.

Dr hab. Tomasz Kruszewski pracuje na stanowisku profesora w Katedrze Kognitywistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół badania roli emocji i błędów poznawczych w stosunku do wyzwań i zagrożeń cywilizacyjnych (sztucznej inteligencji, pandemii) oraz przeobrażeń społeczno-gospodarczych. Jest autorem czterech książek, redaktorem kilku prac zbiorowych i ponad stu artykułów naukowych. Ostatnia monografia pt. *Pandemia a reakcje inwestorów: analiza big data komunikatów z Twittera wobec zjawiska niepewności* ukazała się w 2021 r.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki publiczne. Integracja społeczna. Uchodźcy wojenni. Usługi biblioteczne. Usługi informacyjne. Ukraina. Ukraińcy. Wojna

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem badań był opis podjętych przez polskie biblioteki publiczne aktywności w związku z wybuchem pełnoskalowej wojny w Ukrainie w lutym 2022 r. oraz przybyciem do Polski uchodźców wojennych. Kontekst badań stanowiły apele środowisk bibliotekarskich oraz koncepcja odporności społeczności. **Metody badań** – Wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego oraz badania niereaktywne w postaci analizy treści. **Najważniejsze wyniki** – Polskie biblioteki publiczne szybko zareagowały na wojnę w Ukrainie i napływ uchodźców wojennych do Polski. Podjęły działania pomocowe, zaoferowały usługi biblioteczne i informacyjne, współpracowały z otoczeniem zewnętrznym. Mniej liczne i zróżnicowane były działania zmierzające do integracji społeczności lokalnej z uchodźcami oraz dotyczące rozpoznawania fake newsów, przeciwdziałania dezinformacji i propagowania wiarygodnych informacji. **Wnioski** – Działania podjęte przez polskie biblioteki publiczne w związku z wybuchem pełnoskalowej wojny w Ukrainie w lutym 2022 r. i jej konsekwencje wpisują się w apele stowarzyszeń bibliotekarskich oraz nakreślony w literaturze naukowej zarys aktywności w zakresie zwiększania odporności społeczności na sytuacje kryzysowe. Badania wymagają pogłębienia i kontynuacji.

WPROWADZENIE

Badania podjęte w połowie 2022 r. zostały zainicjowane po rozpoczęciu kolejnej fazy zbrojnej napaści Federacji Rosyjskiej na Ukrainę 24 lutego 2022 r. Przeprowadzili je pracownicy Instytutu Badań Informacji i Komunikacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Katedry Nauk Historycznych i Dokumentacji Narodowego Uniwersytetu Lotniczego w Kijowie. Dotyczyły one aktywności bibliotek publicznych w Polsce i Ukrainie w obliczu wojny w Ukrainie i kryzysu uchodźczego. Zostały przeprowadzone w środowiskach bibliotek publicznych dwóch krajów: Polski i Ukrainy. Niniejszy artykuł jest sprawozdaniem z pierwszego etapu badań zrealizowanego z wykorzystaniem danych pochodzących z wojewódzkich bibliotek publicznych w Polsce.

Napaść Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. była wymierzona nie tylko w byt państwowy, lecz również w etniczność i kulturę materialną suwerennego państwa, czego świadectwa są rejestrowane przez Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy (Міністерство культури та інформаційної політики України) i udostępniane w serwisie internetowym. Do tej pory zgromadzono 553 opisy (stan na 12 czerwca 2023 r.) zniszczonych i uszkodzonych obiektów dziedzictwa kulturowego Ukrainy, w tym 52 bibliotek (МКІП, 2022). Skala zniszczeń jest jednak większa. Do 25 maja 2023 r. Ministerstwo odnotowało 1520 uszkodzonych obiektów infrastruktury kulturalnej (w tym 571 bibliotek), z czego 541 uległo całkowitemu zniszczeniu (МКІП, 2023a). Multimedialne zapisy dowodów rosyjskiej agresji i zbrodni wojennych są na bieżąco aktualizowane na innej stronie internetowej zarządzanej przez wspomniane ministerstwo, która bazuje na źródłach dziennikarskich, raportach władz lokalnych i instytucji samorządowych (МКІП, 2023b). W rejestracji dramatycznych wydarzeń z wojny w Ukrainie uczestniczyli także bibliotekarze¹. Byli oni m.in. moderatorami platformy #My War, utworzonej przez Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy, Stowarzyszenie Innowacyjnej i Cyfrowej Edukacji oraz firmę Totonis. Każdy Ukrainiec mógł zdeponować tam opis swojej historii i doświadczeń związanych z agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Z tymi świadectwami mogli następnie zapoznać się ludzie z całego świata, gdyż platforma oferowała automatyczne tłumaczenie tekstów na kilkadziesiąt języków (МКІП, 2023c). Bibliotekarze utrwalali też własne doświadczenia wojenne (zob. УБА, 2022d).

Biblioteki ukraińskie w obliczu wojny podjęły się realizacji nowych zadań. Stały się miejscami wsparcia lokalnej ludności (np. psychologicznego), punktami zbiórek żywności, leków, odzieży, centrami wolontariatu, organizatorami szkoleń (np. z pierwszej pomocy) i pośrednikiem w dostarczaniu wiarygodnej i przydatnej w czasie wojny informacji (np. lokalizacja schronów, zachowanie podczas alarmu bombowego, pakowanie niezbędnych rzeczy w razie konieczności opuszczenia miejsca zamieszkania). Przeistoczyły się także w miejsca schronienia, a bibliotekarze otrzymali wskazówki dotyczące tworzenia w bibliotekach bezpiecznych miejsc dla lokalnych społeczności (Львова, 2022). W różne formy pomocy Ukraincom pozostającym na terenach objętych wojną, jak i uchodźcom wojennym² z Ukrainy angażują się również biblioteki w innych krajach. War-

¹ Opisywane działania nie są pierwszymi tego typu. Stowarzyszenie Ukraińskich Bibliotek od kilku już lat współpracowało z Ukraińskim Instytutem Pamięci Narodowej, a bibliotekarze byli zaangażowani w tworzenie zasobów historii mówionej (zob. Гранчак, 2021).

² W odniesieniu do osób, które schroniły się po 24 lutego 2022 r. poza granicami Ukrainy, przyjęto za raportem *Gościnna Polska 2022+* (Bukowski & Duszczyk, 2022) określenie „uchodźcy wojenni z Ukrainy”, aby zaznaczyć, że osoby te nie otrzymują statusu uchodźcy na podstawie Konwencji Genewskiej z 1951 r., co więcej o taką formę ochrony międzynarodowej nie ubiegają się. Określenie to odnosi się głównie do osób narodowości ukraińskiej, ale należy pamiętać, że granice Ukrainy przekra-

to podkreślić, że w Europie do 23 maja 2023 r. zarejestrowano 8 255 288 uchodźców, z czego 1 605 738 w Polsce, zatem najwięcej w Europie (UNHCR, 2023). Obywatele Ukrainy migrują również wewnątrz kraju. Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (International Organization for Migration – IOM) szacuje, że obecnie (stan na 8 czerwca 2023 r.) liczba osób przesiedlonych w obrębie państwa³ wynosi około 5 mln (IOM UN Migration, 2023).

Agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę wywołała reakcję organizacji bibliotekarskich. O finansowe wsparcie dla Ukrainy, w tym przekazywanie darowizn na rzecz armii ukraińskiej już w dniu pełnoskalowej inwazji 24 lutego 2022 r. zaapelowało Ukraińskie Stowarzyszenie Bibliotek (Українська бібліотечна асоціація) w swoich mediach społecznościowych. 10 marca 2022 r. organizacja ta wystosowała apel do bibliotek świata, w którym wezwała środowisko bibliotekarskie do wywierania nacisku na władze poszczególnych państw o dostarczanie pomocy wojskowej, zaprzestanie współpracy z Federacją Rosyjską, wsparcie finansowe dla armii ukraińskiej, ale także rozpowszechnianie wiarygodnych informacji na temat działań wojennych (УБА, 2022a). 24 lutego 2022 r. trzy europejskie organizacje działające na rzecz bibliotek: The European Bureau of Library, Information and Documentation Associations (EBLIDA), The National Authorities on Public Libraries in Europe (NAPLE) i Public Libraries 2030 (PL2030), uznając atak Federacji Rosyjskiej na Ukrainę za barbarzyński i sprzeczny z zasadami demokratycznych społeczeństw, wezwały biblioteki w Europie do intensywnych działań w zakresie rozpowszechniania wiarygodnych informacji o wojnie w Ukrainie. Zachęcały jednocześnie do udzielania wsparcia ukraińskim uchodźcom, we współpracy z organizacjami rządowymi i pozarządowymi (EBLIDA, 2022). International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) wydała pierwsze oficjalne oświadczenie 1 marca 2022 r. również apelując do środowiska bibliotekarskiego o udostępnianie wiarygodnych informacji i wsparcie uchodźców z Ukrainy. Jednocześnie odmówiła usunięcia ze swoich szeregów członków z Federacji Rosyjskiej (IFLA, 2022a; IFLA 2022b). Przywołany już apel EBLIDA, NAPLE i PL2030 25 lutego 2022 r. poparło Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (SBP), które w marcu 2022 r. zwróciło się z prośbą do polskich bibliotekarzy o finansowe wsparcie w Ukrainie bibliotek, szpitali, zakupu leków oraz działań w zakresie ochrony dóbr

czali również cudzoziemcy, którzy w momencie agresji Federacji Rosyjskiej przebywali na terytorium Ukrainy.

³ Osoby wewnątrznie przesiedlone (ang. *Internally Displaced Persons – IDPs*) są definiowane przez IOM jako osoby lub grupy osób, które zostały zmuszone do ucieczki lub opuszczenia swoich domów i miejsc pobytu, jako rezultat lub w celu uniknięcia skutków konfliktów zbrojnych, przemocy, naruszeń praw człowieka lub klęsk żywiołowych i katastrof i nie przekroczyły uznanych przez międzynarodowe gremia granic państwowych (IOM UN Migration, 2023).

kultury. Ponadto SBP zaapelowało o pomoc w zorganizowaniu pobytu w Polsce uchodźcom wojennym i przygotowanie oferty, która wesprze naukę języka polskiego, ułatwi integrację ze środowiskiem lokalnym, naukę oraz wypoczynek (SBP, 2022). Solidarność z narodem ukraińskim i gotowość wsparcia okazało także wiele innych krajowych stowarzyszeń bibliotekarskich (УБА, 2022c)

PRZEDMIOT I CEL BADAŃ

Przedmiotem badań była działalność polskich bibliotek publicznych będąca reakcją na wojnę w Ukrainie oraz napływ uchodźców wojennych z Ukrainy do Polski. Celem badań był opis podjętych przez polskie biblioteki publiczne aktywności w związku z rosyjską napaścią na Ukrainę oraz przybyciem do Polski uchodźców wojennych. Kontekstem dla tak postawionego celu były apele i stanowiska krajowych i międzynarodowych stowarzyszeń bibliotekarskich oraz koncepcja odporności społeczności (ang. *community resilience*), a w szczególności działań bibliotek publicznych, które przyczyniają się do budowania odporności społeczności (Vårheim, 2017; Grace & Sen, 2013). Na fakt, że od momentu wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie w lutym 2022 r. problematyka roli bibliotek we wzmacnianiu odporności społeczności zyskała na znaczeniu, zwróciła uwagę IFLA (IFLA, 2022c). Andreas Vårheim przyjmuje, że odporność społeczności to manifestacja społecznej odporności (ang. *social resilience*) na poziomie społeczności. Społeczną odporność z kolei można zdefiniować jako „zdolność grup lub społeczności do radzenia sobie z zewnętrznymi stresorami i zakłóceniami w wyniku zmian społecznych, politycznych i środowiskowych” (Adger, 2015, p. 347). Badanie dotyczące wzmacniania odporności społeczności przez biblioteki publiczne, przeprowadzone w nawiedzonych przez tornado kilku stanach Stanów Zjednoczonych w 2011 r., potwierdziło tytułowe założenia. Wykazało mianowicie, że biblioteki publiczne mogą wzmacniać tę odporność poprzez oferowanie zasobów, technologii i wsparcia, udostępnianie przestrzeni bibliotecznej, pośredniczenie w dostępie do informacji, gromadzenie informacji, dostosowywanie i poszerzanie oferty usług w celu zaspokojenia zmieniających się potrzeb społeczności (Veil & Bishop, 2014, p. 730). Do tej listy działań oferowanych przez biblioteki i wzmacniających odporność społeczności inni badacze dodali również pomoc społecznościom lokalnym w przygotowaniach do nadchodzącego kryzysu, współpracę z organizacjami pomocowymi oraz sprzątanie i naprawianie zniszczeń (Kisilowska-Szurmińska, 2022, s. 362).

METODY BADAŃ

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę CAWI (ang. *Computer Assisted Web Interview*) i narzędzie w postaci kwestionariusza ankiety. Oprócz pytania identyfikującego bibliotekę, kwestionariusz obejmował siedem pytań (jedno otwarte, pięć półotwartych i jedno zamknięte) ujętych w następującym porządku i dotyczących:

1. Działań pomocowych na rzecz Ukraińców pozostających w strefie wojny.

2. Działań pomocowych na rzecz uchodźców z Ukrainy.

3. Usług bibliotecznych i informacyjnych dla uchodźców z terenów objętych wojną.

4. Działań integrujących uchodźców ze społecznością lokalną oraz budujących postawy tolerancji i otwartości wobec uchodźców.

5. Działań związanych z rozpoznawaniem i ograniczaniem fake newsów dotyczących wojny w Ukrainie oraz promujących korzystanie z wiarygodnych źródeł informacji.

6. Współpracy bibliotek z innymi instytucjami i organizacjami w zakresie pomocy uchodźcom z Ukrainy lub osobom pozostającym w Ukrainie.

7. Zasadności opracowania międzynarodowych lub krajowych zaleceń dla bibliotek publicznych działających w obliczu wojny i kryzysów uchodźczych.

Problematyka pytań korespondowała z zakresem działań bibliotek w obliczu wojny wskazywanych w apelu Ukraińskiego Stowarzyszenia Bibliotek i innych stowarzyszeń bibliotekarskich. Ponadto odnosiła się do tych obszarów aktywności bibliotek, które wskazywane są jako te, które mogą wzmacniać odporność społeczności. Pytanie dotyczące zasadności opracowania wytycznych dla bibliotek publicznych działających w obliczu wojny i kryzysów uchodźczych było odzwierciedleniem postulatów badawczych prezentowanych w literaturze naukowej, a dotyczących konieczności planowania działań w sytuacjach kryzysowych przez biblioteki (Kisilowska, 2021, s. 215; Veil & Bishop, 2014, p. 731; Zach, 2011, p. 411).

Przy pisaniu niniejszego artykułu wykorzystano również badania niereaktywne w postaci analizy treści. Dotyczyła ona opublikowanych książek i artykułów dotyczących odporności społecznej i szeroko pojmowanej działalności bibliotek w sytuacji kryzysu, raportów i sprawozdań odnoszących się do migracji i sytuacji uchodźców wojennych w Ukrainie i z Ukrainy oraz strat wojennych ponoszonych przez instytucje kultury w Ukrainie, a także stron internetowych⁴ bibliotek publicznych w Polsce, które podejmowały konkretne działania w obliczu wojny w Ukrainie. Wy-

⁴ Źródłem informacji o konkretnych działaniach bibliotek były strony internetowe i konta w mediach społecznościowych polskich bibliotek publicznych. Punktem wyjścia do poszukiwań przykładów działań bibliotek był serwis #SolidarnizUkrainą w portalu Lustró Biblioteki (Akcje polskich bibliotek) oraz sekcja Wiadomości w portalu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

mienione opracowania i źródła (oprócz konkretnych stron internetowych bibliotek i ich kont w mediach społecznościowych, które pominięto, by nie poszerzać objętości bibliografii) zostały ujęte w bibliografii załącznikowej niniejszego artykułu.

ORGANIZACJA I PRZEBIEG BADAŃ

Kwestionariusz ankiety został zweryfikowany w badaniach pilotażowych zrealizowanych w dniach 14-21 maja 2022 r. W badaniach uczestniczyły biblioteki publiczne różnego rodzaju (ze względu na funkcję określoną przez organizatora biblioteki oraz miejsce w sieci bibliotek publicznych) z województwa kujawsko-pomorskiego. Po zakończeniu badań pilotażowych do kwestionariusza nie wprowadzono zasadniczych zmian – poza rozbudowaniem kafeterii o kilka dodatkowych odpowiedzi w pytaniach półotwartych. Zamiarem autorów było pozyskanie danych z bibliotek publicznych. Zastosowano nieprobabilistyczny dobór próby w postaci doboru opartego na dostępności badanych. Założono, że bibliotekarze pracujący w bibliotekach publicznych mający dostęp do Internetu, na bieżąco zapoznają się z aktualnościami zamieszczanymi na stronie internetowej SBP i wezmą udział w badaniach. Dlatego link do kwestionariusza ankiety zamieszczono na stronie internetowej SBP 24 maja 2022 r. Liczba odpowiedzi uzyskanych do połowy czerwca 2022 r. była zbyt niska, by wyprowadzone z nich wnioski móc uogólnić. Zmieniono więc dobór próby na inną nieprobabilistyczną, czyli próbę celową, w postaci 18 wojewódzkich bibliotek publicznych. Uznano, że wojewódzkie biblioteki publiczne powinny dysponować wiedzą dotyczącą działań bibliotek powiatowych i gminnych w danym województwie. Zgodnie bowiem z Ustawą z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, do zadań wojewódzkich bibliotek publicznych należy m.in. badanie stanu i stopnia zaspokojenia potrzeb użytkowników oraz sprawowanie nadzoru merytorycznego w zakresie realizacji przez powiatowe i gminne biblioteki publiczne takich celów jak gromadzenie i udostępnianie zbiorów, sporządzanie i rozpowszechnianie informacji dokumentacyjnych, wymiany i przekazywania informacji (*Ustawa...*, 1997). Należy zastrzec, że autorzy zdawali sobie sprawę, że wskazana zmiana metodologii gromadzenia danych spowoduje, że uzyskane w ten sposób informacje będą niepełne i nie dadzą wyczerpującego, kompletnego obrazu działań podjętych w polskich bibliotekach publicznych. Założyli jednak, że da ona asumpt do wyprowadzenia pewnych ogólnych wniosków. Od połowy czerwca do 22 lipca 2022 r. otrzymano wypełnione kwestionariusze ankiet ze wszystkich osiemnastu wojewódzkich bibliotek publicznych w Polsce (n=18).

WYNIKI BADAŃ

Z uwagi na zastosowaną metodologię badań ilościowe ujęcie wyników odnosi się jedynie do liczby województw (ewentualnie obszarów oddziaływania bibliotek, gdyż w dwóch województwach funkcjonują dwie wojewódzkie biblioteki publiczne), gdzie biblioteki publiczne podjęły poszczególne formy aktywności. Nie było możliwości określenia skali realizacji konkretnych działań w obrębie poszczególnych województw i dokonania porównań w tym zakresie pomiędzy miejscowościami, województwami czy regionami. Odnotowane w kwestionariuszu działania zostały zilustrowane opisami konkretnych aktywności bibliotek publicznych zaczerpniętymi z ich stron internetowych i kont w mediach społecznościowych. Jak wcześniej wspomniano punktem wyjścia dla poszukiwań opisów przykładów działań wskazanych w kwestionariuszu ankiety był portal Lustró Biblioteki (serwis #SolidarnizUkrainą, Akcje polskich bibliotek) oraz sekcja Wiadomości w portalu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Referując wyniki badań przyjęto typologię podjętych w polskich bibliotekach publicznych działań w związku z wybuchem pełnoskalowej wojny w Ukrainie i napływu uchodźców wojennych z Ukrainy, będącą odzwierciedleniem pytań ujętych w kwestionariuszu i zaprezentowanych w części artykułu poświęconego metodom badań.

DZIAŁANIA POMOCOWE NA RZECZ UKRAIŃCÓW POZOSTAJĄCYCH W STREFIE WOJNY

Zgodnie z uzyskanymi informacjami we wszystkich województwach podjęto działania pomocowe na rzecz Ukraińców pozostających w strefie wojny. Największą aktywnością biblioteki publiczne wykazywały się w obszarze zbiorów artykułów higienicznych, opatrunkowych i kosmetyków. Takie deklaracje złożyło 16 wojewódzkich bibliotek publicznych. Niewiele mniej, bo w obszarze oddziaływania 14 bibliotek wojewódzkich dokonywano zbiorów materiałów piśmienniczych i plastycznych oraz zbiorów artykułów żywnościowych, zaś w 13 z nich zbiorów zabawek dla dzieci, a w 11 zbiorów pościeli i koców. Mniej niż w połowie badanych obszarów (osiem odpowiedzi) zbierano baterie, powerbanki, ładowarki itp. oraz organizowano wydarzenia charytatywne (np. koncert, aukcja), z których dochód przekazany został na pomoc Ukrainie. Z kolei sześć wojewódzkich bibliotek publicznych wskazało, że w bibliotekach zbierano pieniądze oraz organizowano kiermasze książek, z których dochód przekazany został na pomoc Ukrainie. Przykładowo, „Kiermasze taniej książki”, z którego środki finansowe zasiliły fundusz pomocy Ukrainie, zorganizowała wśród mieszkańców Miejsko-Powiatowa Biblioteka Publiczna w Zgierzu. Pieniądze zebrane podczas koncertów charytatywnych Miejska Biblioteka Publiczna w Bytomiu i Oleśnicka Biblioteka Publiczna

im. Mikołaja Reja przekazały na rzecz osób przebywających w Ukrainie. Pieniądze i dary zbierały również m.in. Biblioteka Miejska w Cieszynie, Miejska Biblioteka Publiczna w Iławie, Gminna Biblioteka Publiczna i Centrum Kultury w Dopiewie czy Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie (osobne zbiórki rzeczowe wśród pracowników i mieszkańców miasta). Na pomocy dla mieszkańców Dawidowa w powiecie lwowskim skupiła się Gminna Biblioteka Publiczna w Wyrach. Ponadto 4 respondentów zaznaczyło zbieranie materiałów paramilitarnych i innych o przeznaczeniu wojskowym. Do ciekawej akcji włączyła się Miejska Biblioteka Publiczna w Radomiu. „Latarka zamiast kwiatka”, bo o niej mowa, polegała na kupowaniu z okazji Dnia Kobiet latarek zamiast kwiatów, które następnie przekazywano na Ukrainę. Pojawiały się też takie akcje, jak pomoc przy segregacji paczek i materiałów, udostępnianie informacji o zbiorcach w mediach społecznościowych, włączanie się w zbiórki organizowane przez inne instytucje czy udostępnianie przestrzeni bibliotecznych dla grupy wypłatającej siatki maskujące. Warto odnotować również inicjatywy Miejskiej Biblioteki Publicznej w Świętochłowicach i Biblioteki Sopockiej, które zbierały karmę dla zwierząt w Ukrainie.

DZIAŁANIA POMOCOWE NA RZECZ UCHODźCÓW WOJENNYCH Z UKRAINY

Kolejne pytanie dotyczyło podjętych przez biblioteki publiczne działań pomocowych, ale tym razem na rzecz uchodźców wojennych z Ukrainy. Również tutaj kafeteria obejmowała kilkanaście odpowiedzi. Przy czym istniała, tak jak w poprzednim pytaniu, możliwość szerszej wypowiedzi własnej. Jak wynika z raportu, we wszystkich 16 województwach biblioteki publiczne oferowały nauczanie języka polskiego oraz organizowały różnego rodzaju zbiórki: artykułów żywnościowych, higienicznych, opatrunkowych i kosmetyków, artykułów dla dzieci. Co do nauczania języka polskiego, to lekcje dla dzieci lub dorosłych z Ukrainy prowadziły m.in. Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Bemowo m.st. Warszawy, Gminna Biblioteka Publiczna w Teresinie, Biblioteka Publiczna im. dr. Władysława Biegańskiego w Częstochowie. Zbiórkę darów prowadziły m.in. Biblioteka Miejska w Cieszynie, Gminna Biblioteka Publiczna im. Adama Mickiewicza w Gogolinie oraz Miejska Biblioteka Publiczna w Radzynie Podlaskim. W większości województw (15) biblioteki publiczne organizowały zbiórki materiałów piśmienniczych i plastycznych oraz książek w języku ukraińskim (14). Uchodźców wojennych wspierano w kopiowaniu, drukowaniu i digitalizowaniu dokumentów (13), świadczone pomoc w wypełnianiu dokumentów i formularzy administracyjnych (12). Dla przykładu Miejska Biblioteka Publiczna im. Jana Pawła II w Opolu przeprowadziła akcję zbierania książek w języku ukraińskim („Bookcrossing dla Ukra-

iny”). Podobną akcję zrealizowała Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Sieraków w ramach akcji „Serce dla Ukrainy” oraz Biblioteka Publiczna w Piasecznie Filia w Józefosławiu. Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Bełchatowie udzielała bezpłatnego dostępu do punktu ksero i oferowała pomoc w drukowaniu dokumentów, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi oferowała uchodźcom kserowanie i skanowanie dokumentów oraz pomoc przy wypełnianiu różnego rodzaju dokumentów i formularzy. Z kolei Miejska Biblioteka Publiczna w Dąbrowie Górniczej oferowała nieodpłatne wykonanie fotografii do dokumentów. W ponad połowie województw (11) biblioteki publiczne pomagały w poszukiwaniu zatrudnienia, mieszkania lub innego schronienia (10). Odnotowano też pojedyncze przypadki zatrudnienia w bibliotekach lub oferty pracowników bibliotek udzielających schronienia domowego. Połowa badanych podmiotów odnotowała kompletowanie wyprawek szkolnych i przedszkolnych (np. Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu) oraz zbieranie pieniędzy. Kilka wojewódzkich bibliotek publicznych zarejestrowało na swoim terenie zbieranie baterii, powerbanków, ładowarek itp. (6) oraz organizowanie spotkań ze specjalistami: psychologiem/psychoterapeutą dla osób dorosłych (5), psychologiem dziecięcym (3), pracownikiem socjalnym (3) i pedagogiem (2). Jako przykład niech posłużą sesje z terapeutą oraz psychologiem dziecięcym, które zorganizowała Biblioteka Elbląska, wsparcie psychologiczne, którego udzielali specjaliści na terenie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Zakopanem oraz spotkania z psychologiem, które oferowała Miejska Biblioteka Publiczna w Łomży. Jak wynika z pozyskanych danych, wsparcie rzeczowe było wielokrotnie częściej oferowane niż pomoc w kwestiach miękkich – z zasady mniej wymierna.

USŁUGI BIBLIOTECZNE I INFORMACYJNE

Jeśli chodzi o usługi biblioteczne i informacyjne dla uchodźców z terenów objętych wojną, to realizowano je w bibliotekach wszystkich województw. Przede wszystkim gromadzono księgozbiór i multimedia w językach ukraińskim lub rosyjskim. Takie zadania realizowały m.in. Gminna Biblioteka Publiczna w Czarnym Dunajcu, Zagłębiowska Mediateka w Sosnowcu, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu oraz biblioteki publiczne województwa łódzkiego, które uruchomiły w tym zakresie wypożyczenia międzybiblioteczne. Biblioteki publiczne na swoich stronach internetowych zamieszczały również linki do pobrania książek i innych materiałów edukacyjnych w języku ukraińskim. Informacje takie udostępniła przykładowo Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Słubicach oraz Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach. Z kolei Miejska Biblioteka Publiczna im. Józefy Bergelówny w Dobczycach dawała możliwość nieod-

płatnego wydruku pobranych książek w języku ukraińskim. Ważną część udostępnianych materiałów (zarówno zdalnie, jak i stacjonarnie) stanowiły te do nauki języka polskiego. Oferowała je np. Biblioteka Publiczna Gminy Nadarzyn i Miejska Biblioteka Publiczna w Olsztynie. Biblioteki publiczne działające na terenie około połowy z przebadanych wojewódzkich bibliotek publicznych realizowały również usługi informacyjne adresowane do uchodźców wojennych z Ukrainy. Na stronach internetowych bibliotek zamieszczano informacje dla uchodźców dotyczące różnych aspektów funkcjonowania społecznego (np. dotyczących opieki zdrowotnej, komunikacji, porad prawnych, psychologicznych, administracyjnych, bankowości, pracy), przygotowywano ulotki lub informatory na ten temat, a także zorganizowano punkty informacyjne. Przykładowo Miejska Biblioteka Publiczna w Jastrzębiu-Zdroju uruchomiła Punkt Informacji i Wsparcia dla Ukraińców, Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Targówek m.st. Warszawy zamieściła linki do stron internetowych organizacji oferujących wsparcie uchodźcom wojennym z Ukrainy, Miejska Biblioteka Publiczna w Olsztynie uzupełniła swoją stronę internetową o zakładkę z informacjami przeznaczonymi dla uchodźców, a jej filie przygotowały tablice ogłoszeń z wykazem najważniejszych punktów pomocowych w Olsztynie. Na stronach internetowych bibliotek publicznych we wszystkich województwach informowano o ofercie bibliotecznej adresowanej do uchodźców wojennych z Ukrainy w języku ukraińskim. Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Dąbrowskiej w Choszczynie nakręciła nawet film promujący ofertę biblioteczną w języku ukraińskim. Ważnym aspektem działań bibliotek publicznych było zorganizowanie dostępu do komputerów i innych technologii informacyjno-komunikacyjnych (np. skanery, drukarki). Przykładowo Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie oferowała dostęp do Internetu i drukarki. Z kolei Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach dawała możliwość dostępu do Internetu, zapewniała możliwość doładowania telefonu, skorzystania z drukarki, ksero i skanera. Biblioteki publiczne zadbały również o dostęp do komputera z klawiaturą i oprogramowaniem w języku ukraińskim lub języku rosyjskim. Na przykład stanowisko komputerowe z bezpłatnym dostępem do Internetu wyposażone w klawiaturę z cyrylicą uruchomiono w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Jastrzębiu-Zdroju i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Cypriana Norwida w Złotowie. Oprócz zapewniania dostępu do technologii ułatwiających korzystanie z informacji, konkretnych publikacji i innych źródeł informacji, biblioteki publiczne podejmowały zróżnicowane formy pracy z użytkownikiem. I tak np. w Bibliotece Publicznej Gminy Kozienice przeprowadzono warsztaty decoupage'u adresowane do ukraińskich dzieci i ich mam. Zajęcia plastyczne, techniczne i muzyczne oferowała dzieciom ukraińskim Białogardzka Biblioteka Publiczna im. Karola Estreichera. Wśród innych usług bibliotecznych wymienianych

przez respondentów kilkakrotnie pojawiały się takie jak: udostępnienie przestrzeni do pracy dla uchodźców pracujących zdalnie, wypożyczanie gier do domu, opieka nad dziećmi w czasie, gdy ich rodzice załatwiali sprawy związane z pobytem w Polsce oraz organizowanie przestrzeni do zabawy i relaksu dla ukraińskich dzieci.

INTEGRACJA ZE SPOŁECZNOŚCIĄ LOKALNĄ I BUDOWANIE POSTAW OTWARTOŚCI

Przedmiotem zainteresowania badawczego było także podjęcie przez ksiąźnice działań integrujących uchodźców ze społecznością lokalną oraz działań dotyczących budowania postaw tolerancji i otwartości wobec uchodźców. Aktywność w tym wymiarze była nieco skromniejsza niż w poprzednich. Jako regularne działanie można uznać spotkania i zajęcia integracyjne (17 odpowiedzi). Miały one miejsce m.in. w Bibliotece Publicznej Gminy Grodzisk Mazowiecki oraz w filiach Biblioteki Elbląskiej. W bibliotekach publicznych na terenie 12 województw odbywały się zajęcia plastyczne i literackie przybliżające kulturę ukraińską oraz zajęcia edukacyjne prezentujące zwyczaje i obyczaje polskie. W 11 województwach organizowano zajęcia edukacyjne dotyczące zwyczajów i obyczajów ukraińskich (np. kulinarnych, związanych z obchodzeniem świąt) oraz prelekcje z zaproszonymi gośćmi dotyczące historii, kultury i innych form życia społecznego w Ukrainie. Natomiast na terenie 10 województw biblioteki publiczne przygotowywały gazetki, wystawy czasowe propagujące literaturę i kulturę ukraińską. Na przykład dwujęzyczne zajęcia z książką dla dzieci i ich matek „Kreatywna biblioteka dla małego człowieka” zorganizowała Sądecka Biblioteka Publiczna im. Józefa Szujskiego w Nowym Sączu, integracyjne warsztaty literacko-plastyczne dla dzieci z Ukrainy i Polski przeprowadzono w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Stefana Żeromskiego w Zakopanem, a Biblioteka Publiczna im. Stanisława Staszica w Dzielnicy Bielany m.st. Warszawy zaproponowała dla dzieci zajęcia taneczno-ruchowe prowadzone w języku polskim i ukraińskim. Z kolei gry i zabawy integracyjne realizowane były w filiach Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy. Wymiar integracyjny miała też akcja „Niezapominajka dla Ukrainy” polegająca na sadzeniu niezapominajek, czyli kwiatów w kolorze ukraińskiej flagi, w otoczeniu Powiatowej Biblioteki Publicznej w Legionowie. Inną formę aktywności podjęła Gminna Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej w Nieborowie, w której prezentowano poezję ukraińskich poetów. Mniej niż połowa respondentów zadeklarowała oprowadzanie po mieście w języku ukraińskim lub języku rosyjskim (7), głośne czytanie (8), pokazy filmów ukraińskich (6), nauczanie języka ukraińskiego (4). Na przykład Miejska Biblioteka Publiczna w Szczecinie zaproponowała „Klubik Wielokulturowy” dla dzieci w wieku 5-12 lat, w ramach którego zapraszano do wspól-

nego czytania, nauki języka polskiego i spacerów. Biblioteka Gdynia zaproponowała lekcje języków ukraińskiego i polskiego dla początkujących. Podstawowy kurs języka polskiego adresowany do uchodźców z Ukrainy zorganizowała Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej w Świebodzicach. Z kolei w Bibliotece Publicznej im. Stanisława Staszica w Dzielnicy Bielany m.st. Warszawy teatrzyk kamishibai prezentowany w językach polskim i ukraińskim stał się tłem do nauki słówek w obydwu językach. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie proponowała spacer literackie po mieście w języku ukraińskim, a Biblioteka Publiczna im. Zygmunta Jana Rumla w Dzielnicy Praga-Południe m.st. Warszawy organizowała spacer szlakiem literatury i filmu. W kwestionariuszu pojawił się też przykład zajęć integracyjnych w postaci klubów gier planszowych i kodowania dla dzieci polskich i ukraińskich.

WALKA Z FAKE NEWSAMI I DEZINFORMACJĄ I PROPAGOWANIE WIARYGODNYCH INFORMACJI

Jeśli idzie o działania bibliotek publicznych w zakresie ograniczania fake newsów i rosyjskiej propagandy oraz propagowania wiarygodnych informacji, to wyniki badań wskazują, że podejmowano je na małą skalę. Nieco mniej niż na terenie oddziaływania połowy wojewódzkich bibliotek publicznych (7) propagowano rzetelne źródła informacji publikujące informacje o wojnie w Ukrainie i kryzysie uchodźczym (np. portale i serwisy informacyjne, podcasty, strony internetowe). W czterech województwach odnotowano przeprowadzanie zajęć edukacyjnych podnoszących kompetencje w zakresie wykrywania fake newsów oraz krytycznego podejścia do źródeł informacji oraz zgłaszanie moderatorom/administratorom stron internetowych informacji o wykryciu fake newsa, przejawów mowy nienawiści itp. W niewielkiej liczbie województw (3) biblioteki publiczne publikowały informacje o konflikcie rosyjsko-ukraińskim w mediach społecznościowych i na stronach internetowych. W dwóch województwach biblioteki publiczne podjęły współpracę z organizacjami w zakresie umiejętności wykrywania nieprawdziwych informacji publikowanych w Internecie. Wśród przykładów takich działań znalazła się aktywność Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu, która zorganizowała wykład online „Rzeczywistość w krzywym zwierciadle. O dezinformacji, fake newsach i pułapkach umysłu”. Aktywna w tym zakresie była również Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku, która przeprowadziła szkolenie zatytułowane „Jak rozpoznać fake newsa?”. Natomiast Powiatowa Biblioteka Publiczna w Sieradzu im. Władysława Broniewskiego zaoferowała uczniom szkoły podstawowej zajęcia biblioteczne o mediach i fake newsach. W porównaniu z innymi badanymi obszarami działalności bibliotek publicznych aktywność dotycząca informowania o wojnie i przeciwdziałania fake newsom i dezinformacji

macji jest skromna. Nie dziwi to o tyle, że wykracza poza ugruntowany kanon działań bibliotek publicznych. Jednak biblioteki publiczne jako instytucje pośredniczące w dostępie do informacji, postrzegane przy tym jako organizacje wiarygodne, zapewne będą musiały w szerszym wymiarze podjąć aktywność i w tym zakresie. To jednak kolejne zadanie, które stawia się często niedoinwestowanym bibliotekom publicznym i ich nisko opłacanym pracownikom.

WSPÓŁPRACA Z INNYMI ORGANIZACJAMI

Na pytanie, czy biblioteki publiczne województwa współpracowały z innymi instytucjami i organizacjami w zakresie pomocy uchodźcom z Ukrainy lub osobom pozostającym w Ukrainie udzielono 16 zwrotnych informacji (dotyczących 14 województw) z pokazną listą partnerów bibliotek. Znalazły się tu instytucje rządowe (Ambasada Ukrainy w Polsce) i samorządowe (urzędy marszałkowskie, regionalne ośrodki polityki społecznej, urzędy miast i gmin, ośrodki pomocy społecznej), fundacje (m.in. Fundacja Rozwoju i Integracji Cudzoziemców w Polsce, Fundacja Świętego Mikołaja, Fundacja Metropolia Dzieci, Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego), stowarzyszenia (m.in. Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOŚa, Stowarzyszenie Współpracy Polska-Wschód) i inne organizacje pożytku publicznego (m.in. Polski Czerwony Krzyż, BOA – Bledzewska Organizacja Aktywnych), instytucje kultury (m.in. Instytut Książki, Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze-Ochli, Muzeum Regionalne w Jaśle, Miejskie Centrum Kultury w Boguchwale), przedszkola i zespoły szkół, szkoły językowe, centra doskonalenia nauczycieli, wydawnictwa, ochotnicze straże pożarne, ośrodki zdrowia, koła gospodyń wiejskich, parafie kościelne, Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Zestawienie uzupełniali prywatni darczyńcy (np. Lubelski Społeczny Komitet Pomocy Ukrainie), polscy i ukraińscy wolontariusze, twórcy i artyści z Ukrainy. Jak wykazały badania, partnerzy strategiczni bibliotek, a zatem te organizacje, z którymi biblioteki współpracowały w zakresie szeroko rozumianych działań podjętych wskutek wojny w Ukrainie i napływem uchodźców wojennych, ulokowani byli zarówno w sektorze publicznym, biznesowym, jak i pozarządowym.

WYTYCZNE DLA BIBLIOTEK

Ostatnie pytanie kwestionariusza dotyczyło zasadności przygotowania wytycznych dla bibliotek w zakresie ich aktywności społecznych w sytuacji wojny. Za takimi opracowaniami opowiedziało się 12 wojewódzkich bibliotek publicznych, z których zdecydowaną potrzebę zauważyła połowa z nich. Raczej brak takich potrzeb zadeklarowały trzy biblioteki.

Uzyskane wyniki wskazują, że środowisko bibliotekarskie dostrzega potrzebę wsparcia w zakresie funkcjonowania w sytuacjach kryzysowych. Podjęcie przytoczonych zróżnicowanych działań wywołane zostało wyjątkową sytuacją, w jakiej znalazło się ponad milion uchodźców wojennych z Ukrainy rozlokowanych w całej Polsce oraz kilkadziesiąt milionów Ukraińców pozostających w strefie wojny. I tak jak intuicyjnie zorganizowano różne formy wsparcia wymienionych grup oraz zaoferowano zróżnicowaną ofertę usług bibliotecznych i informacyjnych adresowanych do uchodźców i polskich użytkowników, tak w mniejszym zakresie zajęto się pośrednictwem w dostarczaniu wiarygodnych informacji dotyczących wojny, czy edukowaniem z zakresu pozyskiwania wiarygodnej informacji. Należałoby założyć, że opracowanie wytycznych dla bibliotek w sytuacjach kryzysowych zapewniłoby symetrię realizowanych działań.

WNIOSKI

Polskie biblioteki publiczne bardzo szybko zareagowały na kryzys, jakim była pełnoskalowa agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę i w konsekwencji napływ uchodźców wojennych z Ukrainy do Polski. Biblioteki publiczne wykazywały się sporą różnorodnością działań zarówno jeśli idzie o pomoc Ukraińcom pozostającym w strefie wojny, jak i uchodźcom wojennym, oraz w zakresie oferowanych usług bibliotecznych i informacyjnych, a także współpracy z otoczeniem zewnętrznym bibliotek. Aktywności te niejednokrotnie wykraczały poza powszechnie realizowane na co dzień oraz wskazywane w misjach bibliotek. Mniej liczne i zróżnicowane były działania zmierzające do integracji społeczności lokalnej z uchodźcami, a także mające na celu przeciwdziałanie dezinformacji i propagandzie rosyjskiej oraz promowanie rzetelnych informacji na temat wojny w Ukrainie i sytuacji uchodźców wojennych w Polsce. Ta ostatnia kwestia odnosi się do funkcji informacyjnej bibliotek, a konkretnie dostarczania we właściwym miejscu i czasie obywatelskiej informacji wysokiej jakości, relewantnej i zindywidualizowanej (Cisek, 2005, s. 7). Do podobnych wniosków – jeśli idzie o ograniczone działania w zakresie przekazywania i weryfikowania informacji – doszła Małgorzata Kisilowska, badająca polskie biblioteki publiczne w pierwszym etapie pandemii SARS-CoV-2, a zatem również w sytuacji kryzysowej, choć innego rodzaju (Kisilowska, 2021, s. 215). Cyberprzestrzeń jest miejscem prowadzenia operacji informacyjnych, których celem jest także wpływanie na opinię publiczną i niewątpliwie ten obszar aktywności bibliotek wymaga dalszych analiz. Konieczne wydaje się wypracowanie sposobów współdziałania bibliotek publicznych z innymi organizacjami w zakresie zaspokojenia potrzeb informacyjnych społeczeństwa w czasach kryzysu, ale także współdziałania przy planowaniu, a następnie reagowania na sytuacje kryzysowe, co po-

stuluje się w piśmiennictwie naukowym (Kisilowska, 2021, s. 215; Veil & Bishop, 214, p. 731; Zach, 2011, p. 411).

Działania podejmowane przez polskie biblioteki publiczne będące reakcją na wojnę w Ukrainie oraz napływ uchodźców wojennych z Ukrainy do Polski przystają do apeli stowarzyszeń bibliotekarskich w tym zakresie oraz nakreślony w literaturze naukowej zarys aktywności w zakresie zwiększania odporności społeczności na sytuacje kryzysowe (Kisilowska-Szurmińska, 2022, s. 362; Veil & Bishop, 2014, p. 730). Do tej pory zagadnienie odporności społeczności w sytuacjach kryzysowych w odniesieniu do działalności bibliotek wiązano najczęściej z katastrofami naturalnymi oraz pandemią SARS-CoV-2 (zob. Kisilowska-Szurmińska, 2022). Ten zbiór warto poszerzyć o opracowania poświęcone aktywności bibliotek we wzmacnianiu odporności społeczności w sytuacji konfliktów zbrojnych i pojawiających się w konsekwencji kryzysów uchodźczych. Należy jednak podkreślić, że – jak wskazują przywoływani już Shari R. Veil i Bradley Wade Bishop – wzmacnianie odporności społeczności przez biblioteki powinno być rozpatrywane zarówno w kontekście wskazanych już wcześniej możliwości tych instytucji, jak i wyzwań przed którymi stają biblioteki. Wśród tych drugich wymienia się udostępnianie przestrzeni bibliotek do użytku prywatnego bez uwzględnienia zwrotu kosztów, nadmierne wykorzystywanie zasobów biblioteki i obciążanie personelu wykraczające poza misję biblioteki, brak planów na sytuacje kryzysowe oraz koordynacji działań bibliotek z centrami zarządzania kryzysowego (Veil & Bishop, 2014, p. 728). Analiza wyników badań potwierdza, że niektóre polskie biblioteki publiczne również mogły stawać przed wymienionymi wyzwaniami w różnym zakresie. Warto nadmienić, że badania nad wzmacnianiem odporności społeczności przez biblioteki wpisują się w badania nad koncepcją odporności, w których próbuje się wyjaśnić prawidłowe funkcjonowanie osób mimo niekorzystnych warunków życia (Rutter, 1987, p. 316-331). Refleksja nad koncepcją odporności jest również wartościowa w ocenie aktywności pojedynczych podmiotów (Masik, 2022, s. 8). Wprawdzie w niniejszych badaniach opisane działania były prowadzone przez organizacje, jednakże nosiły one znamiona oddolnych inicjatyw osób w nich zatrudnionych.

Zrealizowane badania posiadały również pewne ograniczenia. Dane zbierano w wojewódzkich bibliotekach publicznych. Należy zatem przyjąć, że pracownicy tych jednostek, mimo orientacji w działaniach podejmowanych przez podległe merytorycznie biblioteki, mogli nie posiadać pełnej i wyczerpującej wiedzy na ten temat. Zatem pozyskane wyniki badań nie dały pełnego, szczegółowego obrazu działań podejmowanych w polskich bibliotekach publicznych w związku z wybuchem pełnoskalowej wojny w Ukrainie i napływem uchodźców wojennych do Polski. Nie mogły również stanowić podstawy do ilościowej analizy w zakresie

porównania skali wspomnianej aktywności podjętej przez biblioteki publiczne w poszczególnych miejscowościach, województwach i regionach. Przeprowadzenie badań na mniejszym terenie dałoby dokładniejszy wgląd w działania podejmowane w bibliotekach publicznych w tytułowym zakresie. Ponadto niektóre działania można było przyporządkować do więcej niż jednego obszaru badań (np. działania pomocowe, usługi biblioteczne i działania integrujące społeczność polską i ukraińską). Badania wymagają kontynuacji. Analiza zawartości wybranych stron internetowych bibliotek publicznych oraz ich profili w mediach społecznościowych, wykazała bowiem, że o konkretnych aktywnościach, które zostały opisane w niniejszym artykule, informowano przede wszystkim w marcu i kwietniu 2022 r. Należałoby zatem zweryfikować, czy wskazywane w kwestionariuszu rodzaje działań nadal są podejmowane. Cennym uzupełnieniem przeprowadzonych badań byłaby analiza i opis zainteresowania poszczególnymi działaniami ze strony uchodźców wojennych z Ukrainy. Lecz i one również winny mieć mniejszy zasięg terytorialny.

BIBLIOGRAFIA

- Adger, Neil W. (2000). Social and ecological resilience: are they related? *Progress in Human Geography*, vol. 24, issue 3, pp. 347-364.
- Bukowski, Maciej; Duszczyk, Maciej, red. (2022). *Gościnna Polska 2022+* [online]. Warszawa: WiseEuropa; [dostęp: 02.02.2023]. Dostępny w WWW: <<https://wise-europa.eu/wp-content/uploads/2022/06/Raport-Goscinna-Polska-2022.pdf>>.
- Cisek, Sabina (2005). Funkcje i role bibliotek naukowych i publicznych w społeczeństwie wiedzy. W: *Zarządzanie wiedzą i informacją w organizacjach pracujących dla wsi i rolnictwa*. Oprac. A. Mierzecka [i in.]. Warszawa: Centralna Biblioteka Rolnicza, s. 1-11 [dokument elektroniczny – CD].
- EBLIDA (2022). *Press Release: The Russian Federation barbaric attack against Ukraine – Joint European Declaration* [online]. European Bureau of Library, Information and Documentation Associations; [dostęp: 04.02.2023]. Dostępny w WWW: <<http://www.eblida.org/news/the-russian-federation-barbaric-attack-against-ukraine.html>>.
- Grace, Dan; Sen, Barbara (2013). Community Resilience and the Role of the Public Libraries. *Library Trends*, vol. 61, issue 3, pp. 513-541.
- Гранчак, Тетяна Юріївна (2021). *Участь бібліотек у реалізації політики національної пам'яті: науково-методичний poradnik* [online]. Київ: Українська бібліотечна асоціація; [dostęp: 08.02.2023]. Dostępny w WWW: <https://ula.org.ua/images/uba_document/seminar/National_Memory_2021.pdf>.
- IFLA (2022a). *IFLA Statement on Ukraine* [online]. International Federation of Library Associations and Institutions; [dostęp: 04.02.2023]. Dostępny w WWW: <<https://www.ifla.org/news/ifla-statement-on-ukraine>>.
- IFLA (2022b). *IFLA response to the situation in Ukraine* [online]. International Federation of Library Associations and Institutions; [dostęp: 04.02.2023]. Dostępny

- w WWW: <<https://www.ifla.org/news/ifla-response-to-the-situation-in-ukraine>>.
- IFLA (2022c). *Looking to Libraries for Resilience: stories of support in Ukraine and beyond* [online]. International Federation of Library Associations and Institutions; [dostęp: 15.02.2023]. Dostępny w WWW: <<https://www.ifla.org/news/looking-to-libraries-for-resilience-stories-of-support-in-ukraine-and-beyond>>.
- IOM UN Migration (2023). *Snapshot Report. Population figures and geographic distribution. General population survey. Round 13. 11-23 May 2023* [online] International Organization for Migration; [dostęp: 08.06.2023]. Dostępny w WWW: <<https://dtm.iom.int/reports/ukraine-snapshot-report-population-figures-and-geographic-distribution-general-population?close=true>>.
- Kisilowska, Małgorzata (2021). *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Kisilowska-Szurmińska, Małgorzata (2022). „Odporność bibliotek” – analiza SWOT w kontekście doświadczenia pandemii. *Biblioteka*, nr 26, s. 359-398.
- Lustro Biblioteki (2023). *Akcje polskich bibliotek* [online]; [dostęp: 08.06.2023]. Dostępny w World Wide Web: <<https://lustrobiblioteki.pl/solidarnizukraina/akcje-polskich-bibliotek-przyklady-relacje-2/>>
- Лугова, Лариса, уклад. (2022). *Бібліотека як безпечне місце : методичні поради бібліотекарям зі створення безпечного простору в бібліотеках*. Київ: Goethe-Institut Ukraine, ВГО Українська бібліотечна асоціація.
- Masik, Grzegorz (2022). Koncepcja odporności systemów społeczno-ekologicznych wobec innych aktualnych koncepcji rozwoju oraz uwagi krytyczne, *Prace i Studia Geograficzne* [online], t. 67, z. 2, s. 7-18; [dostęp: 08.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://wgsr.uw.edu.pl/pisg/wp-content/uploads/2022/10/01_Masik.pdf>.
- МКІП (2022). *Destroyed Cultural Heritage of Ukraine* [online]. Міністерство культури та інформаційної політики України; [dostęp: 13.06.2023]. Dostępny w WWW: <<https://culturecrimes.mkip.gov.ua>>.
- МКІП (2023a). *1,520 objects of cultural infrastructure have already been damaged in Ukraine because of russian aggression* [online]. Міністерство культури та інформаційної політики України; [dostęp: 13.06.2023]. Dostępny w WWW: <<https://mkip.gov.ua/news/9266.html> l>.
- МКІП (2023b). *Evidence of Russian Agression and War Crimes* [online]. Міністерство культури та інформаційної політики України; [dostęp: 12.06.2023]. Dostępny w WWW: <<https://war-evidence.mkip.gov.ua>>.
- МКІП (2023c). *#My War. Real stories about the war in Ukraine* [online]. Міністерство культури та інформаційної політики України; [dostęp: 08.02.2023]. Dostępny w WWW: <<https://mywar.mkip.gov.ua>>.
- Rutter, Michael (1987). Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 57, issue 3, pp. 316-331.
- SBP (2022). *Apel Ukraińskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy do bibliotekarzy świata* [online]. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich; [dostęp: 04.02.2023]. Dostępny w WWW: <<http://www.sbp.pl/artukul/?cid=24256&prev=1>>.
- SBP (2023). *Wiadomości* [online]. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich – Ogólnopolski portal bibliotekarski; [dostęp: 08.06.2023]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sbp.pl/>>.

- UNHCR (2023). *Ukraine Refugee Situation* [online]. Office of the United Nations High Commissioner for Refugees. The UN Refugee Agency; [dostęp: 08.06.2023]. Dostępny w WWW: <<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>>.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 1997, Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).
- УБА (2022a). *The Appeal of the Ukrainian Library Association to librarians all over the world* [online]. Українська бібліотечна асоціація; [dostęp: 01.02.2023]. Dostępny w WWW: <<https://ula.org.ua/en/news-2/4988-the-appeal-of-the-ukrainian-library-association-to-librarians-all-over-the-world>>.
- УБА (2022b). *Бібліотеки і свідчення проти злочинів російської федерації* [online]. Українська бібліотечна асоціація; [dostęp: 08.02.2023]. Dostępny w WWW: <<https://ula.org.ua/en/news-2/4991-biblioteky-i-svidchennia-proty-zlochyniv-rosiiskoi-federatsii>>.
- УБА (2022c). *Українська бібліотечна асоціація, Інформаційний огляд-презентація «Діяльність бібліотек в умовах війни – 2022», ДНПБ України* [online]. Українська бібліотечна асоціація; [dostęp: 13.02.2023]. Dostępny w WWW: <<https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5015-informatsiinyi-ohliad-prezentatsiia-diialnist-bibliotek-v-umovakh-viiny-2022-dnpb-ukrainy>>.
- УБА (2022d). *Молоді бібліотекарі: історії воєнного часу* [online]. Українська бібліотечна асоціація; [dostęp: 13.06.2023]. Dostępny w WWW: <<https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5006-molodi-bibliotekari-istorii-voiennoho-chasu>>.
- Vårheim, Andreas (2017). Public libraries, community resilience, and social capital. *Information Research* [online], vol. 22, no. 2; [dostęp: 14.02.2023]. Dostępny w WWW: <<http://InformationR.net/ir/22-1/colis/colis1642.html>>.
- Veil, Shari R.; Bishop, Bradley Wade (2014). Opportunities and Challenges for Public Libraries to Enhance Community Resilience. *Risk Analysis*, vol. 34, no. 4, pp. 721-734.
- Zach, Lisl (2011). What Do I Do in an Emergency? The Role of Public Libraries in Providing Information During Times of Crisis. *Science & Technology Libraries*, vol. 30, issue 4, p. 404-413.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 16 czerwca 2023 r.

MAŁGORZATA FEDOROWICZ-KRUSZEWSKA
Institute of Information and Communication Research,
Nicolaus Copernicus University in Toruń
e-mail: fema@umk.pl
ORCID 0000-0001-6089-1130

TOMASZ KRUSZEWSKI
Institute of Information and Communication Research,
Nicolaus Copernicus University in Toruń
e-mail: tomkrus@umk.pl
ORCID 0000-0002-3062-9454

LIBRARIES FACING UKRAINE-RUSSIA WAR – A RESEARCH REPORT ON THE ACTIVITIES OF PUBLIC LIBRARIES IN POLAND

KEYWORDS: Public libraries. Social integration. War refugees. Library services. Information services. Ukraine. Ukrainians. War

ABSTRAKT: **Thesis/Objective** – The author focused on describing Polish public library activities related to the outbreak of war in Ukraine in February 2022 and the mass influx of war refugees to Poland. The research was run in the context of library community appeals and the concept of social resilience. **Research methods** – The authors used a diagnostic survey and non-reactive research in the form of content analysis. Most important results – Polish public libraries quickly reacted to the war in Ukraine and influx of refugees to Poland. They began offering help as well as library and information services, they also cooperated with other institutions and organizations. Less numerous and varied activities concerned the integration of local communities with refugees, fake news recognition, disinformation prevention and reliable information distribution. **Conclusions** – Actions taken by Polish public libraries with regard to the outbreak of the war in Ukraine and its consequences fit in the appeals of library associations and the picture of enhancing social resilience in the emergency situations. The research in question needs to be deepened and continued.

MONIKA OLCZAK-KARDAS
Instytut Mediów, Dziennikarstwa
i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
e-mail: monika.olczak-kardas@ujk.edu.pl
ORCID 0000-0001-7580-7712

BIBLIOGRAFIE ZAWARTOŚCI CZASOPISM – SPISY WYDANE W LATACH 1918-1939 (ANALIZA NA WYBRANYCH PRZYKŁADACH)

Dr hab. Monika Olczak-Kardas, prof. UJK; pracownik Instytutu Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Zainteresowania naukowe: kultura książki w Polsce XX-XXI w.; bibliotekarskie i księgarskie czasopisma fachowe w Polsce XX-XXI w. Najważniejsze publikacje: *„Nasza Księgarnia” na rynku wydawniczo-księgarskim Drugiej Rzeczypospolitej*, Kielce 2014; *Księgarstwo II Rzeczypospolitej w świetle ogłoszeń w „Przebiegach Księgarskim”*, Kielce 2012; *Fachowe czasopisma dla bibliotekarzy w Polsce w XXI wieku. Biblioteki pedagogiczne*, Kielce 2020; *„Przebieg Księgarski” 1918-1939 – adnotowana bibliografia zawartości*, t. 1-5, Kielce 2016-2022.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliografia zawartości czasopism. Historia bibliografii. Czasopisma. Metodyka bibliografii. II Rzeczypospolita

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie prac w zakresie tworzenia bibliografii zawartości poszczególnych tytułów prasowych w latach 1918-1939, ukazanie różnorodności redagowanych wówczas zestawień, wynikającej z odmienności w podejściu do tego typu spisów i braku obowiązujących zasad. **Metody** – W celu zebrania i opracowania materiału posłużono

się metodą analizy źródeł oraz analizy i krytyki piśmiennictwa. **Wnioski** – Analizie poddano 71 spisów wydanych w latach 1918-1939, obejmujących zawartość 63 tytułów prasowych. Przeprowadzona analiza wykazała dużą różnorodność pod względem formy – od zwykłych spisów treści czasopism po duże bibliografie, zawierające adnotowane opisy bibliograficzne artykułów i rozbudowane indeksy. Było to podyktowane m.in: specyfiką rozpiszywanego pisma, doświadczeniami autorów w pracach bibliograficznych, brakiem ściśle wytyczonych norm bibliograficznych, wzorowaniem się na już istniejących bibliografiach z danej dziedziny i wcześniejszych spisach artykułów danego tytułu oraz trudnościami finansowymi. Najczęściej powodem powstania spisów była chęć zaprezentowania i upowszechnienia zebranego na łamach pisma materiału. Adresatami zestawień byli przede wszystkim czytelnicy pisma (grupy zawodowe, członkowie organizacji) i pracownicy naukowci. Inicjatywy tworzenia zestawień podejmowane były przez redaktorów pism, bibliografów, bibliotekarzy, znawców danej dziedziny.

WPROWADZENIE

Stefan Vrtel-Wierczyński w wydanej w 1921 r. pracy *Organizacja bibliografii w Polsce* (Vrtel-Wierczyński, 1921) zawarł najpilniejsze kwestie dotyczące organizacji prac bibliograficznych. Obok takich postulatów, jak: ogólna rejestracja druków współczesnych, bibliografie specjalne, stała organizacja bibliograficzna (Instytut Bibliograficzny), pojawiło się również zagadnienie dotyczące tworzenia bibliografii zawartości czasopism (Dzikowski, 1929, s. 365). Pierwsze trzy postulaty zostały w pełni lub częściowo zrealizowane, natomiast do bibliografii zawartości czasopism, której stworzenie okazało się jednym z bardziej pracochłonnych i organizacyjnie najtrudniejszych zadań stojących przed polską bibliografią, niejednokrotnie wracano w 20-leciu międzywojennym. Temat poruszył m.in. Tadeusz Sterzyński w referacie wygłoszonym na II Zjeździe Bibliofilów Polskich w Warszawie w 1926 r., a następnie na łamach „Ruchu Literackiego” w 1927 r. (Sterzyński, 1927, s. 197-203; Dzikowski, 1929, s. 365-366). Opisując ówczesny stan polskich bibliografii specjalnych, stwierdził duże braki w zakresie wydawnictw periodycznych (Sterzyński, 1927, s. 197). Twierdził, że obydwa kierunki rozwoju bibliografii periodyków – spisy tytułów wydawnictw periodycznych oraz wykazy ich zawartości – były wówczas „w stadium zaczątkowym”. Bibliografie zawartości wydawnictw periodycznych występowały według T. Sterzyńskiego w trzech formach: zawartość czasopism podawana w bibliografiach ogólnych (jej wadą była niesystematyczność i niewielki zakres); nieliczne bibliografie specjalne, o krótkich zasięgach chronologicznych, obejmujące swoim zakresem zawartość czasopism z danej specjalności; skorowidze i spisy stworzone dla niewielu czasopism (nie obejmowały całości danego tytułu i niejednokrotnie miały wadliwy układ) (Sterzyński, 1927, s. 198).

Podsumowując swoje rozważania T. Sterzyński zaakcentował najważniejsze problemy: brak „zadowalającej” ogólnej bibliografii tytułów periodycznych, całkowity brak ogólnej bibliografii zawartości wydawnictw periodycznych, fragmentaryczność, dorywczy charakter prac oraz w większości przypadków „wadliwość dotychczasowych prób częściowego rozwiązania tego zagadnienia” (Sterzyński, 1927, s. 198). Próbując znaleźć przyczyny takiego stanu rzeczy stwierdził, że: „[...] do niedawna jeszcze, nie tylko zresztą u nas, nie doceniano doniosłości wydawnictw periodycznych oraz konieczności bibliograficznego opanowania ich treści. Główny jednak powód tkwi w ogromie materiału i jego cechach swoistych, co z jednej strony uniemożliwia osiągnięcie w tej dziedzinie wydatnych rezultatów nie tylko jednostce lecz inicjatywie prywatnej w ogóle, z drugiej zaś strony wysuwa poważne trudności metodologiczne i organizacyjne” (Sterzyński, 1927, s. 199).

Stefan Vrtel-Wierczyński w 1928 r. zabrał ponownie głos w sprawie podjęcia prac nad bibliografią zawartości czasopism, argumentując potrzebę takiego działania następująco: „[...] abyśmy raz wreszcie wiedzieli, co zawierają nasze czasopisma, abyśmy z ich zawartości mogli korzystać zawsze i dogodnie, a nie potrzebowali za każdym razem, gdy zajmujemy się jakimś tematem, wertować bez końca (a często beznadziejnie) roczniki czasopism i dzienników, celem znalezienia jakiegoś utworu, artykułu czy nazwiska” (Vrtel-Wierczyński, 1928, s. 206). Podjął także ważny problem dotyczący środków finansowych i możliwości wydawniczych, które według niego były skromne i ograniczone. Dodatkową przeciwnością był fakt, że publikacje bibliograficzne nie były zbyt popularne wśród wydawców, ponieważ ich nakłady rozchodziły się powoli i w długim okresie czasu. Podkreślał jednak, że bibliografie doceniane były przez świat nauki jako bardzo pomocne źródła „bez których żadna umiejętność kroku dziś zrobić nie może” (Vrtel-Wierczyński, 1928, s. 190).

Na II Zjeździe Bibliotekarzy Polskich w Poznaniu w 1929 r. kwestię bibliografii zawartości czasopism podjął w swoim referacie Mikołaj Dzikowski. Rozważał zasadność tworzenia bibliografii retrospektywnej i bieżącej, powołując się na dotychczasowe ustalenia, m.in. na gruncie bibliografii niemieckiej, np. Karola Działko oraz postulaty polskich naukowców. O ile M. Dzikowski, jak większość cytowanych autorów, nie miał wątpliwości dotyczących bibliografii bieżącej (problematyczna mogła być tu tylko selekcja), to już kwestia retrospektywnego spisu była dyskusyjna. Sporna była także forma bibliografii zawartości periodyków. Jednym z rozwiązań był monograficzny opis czasopisma zawierający spis jego zawartości w porządku chronologicznym, do którego należało stworzyć indeks (taką formę popierali Władysław Tadeusz Wisłocki, Eugeniusz Kucharski, Tadeusz Sterzyński). Czasopismo traktowane byłoby w tym przypadku jako całość. E. Kucharski twierdził: „Każde czasopismo przedstawia

swoistą indywidualność kulturalną, którą należy uszanować i zachować w obrazie bibliograficznym, a nie rozpylać w konglomeracie, ułożonym podług przypadkowych cech zewnętrznych” (Dzikowski, 1929, s. 377). S. Vrtel-Wierczyński był przeciwny monograficznemu opracowywaniu poszczególnych czasopism i jego zdaniem bibliografie zawartości powinny tworzyć redakcje lub wydawnictwa (Vrtel-Wierczyński, 1928, s. 205)¹. Ogłaszanie drukiem indeksów czy bibliografii poszczególnych czasopism uważał za marnotrawienie niewielkich środków, jakimi dysponowano. M. Dzikowski odniósł się w swoim referacie także do opisu bibliograficznego, podkreślając, że nie powinien on zawierać jedynie cech formalnych artykułu, ale także krótkie adnotacje treściowe (Dzikowski, 1929, s. 377).

Taka odmienność w podejściu do bibliografii zawartości czasopism niewątpliwie wpływała na inicjowanie prac nad ich tworzeniem, a brak jasnych zasad powodował znaczną różnorodność redagowanych wówczas zestawień.

CEL ARTYKUŁU I DOBÓR MATERIAŁU

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie prac w zakresie tworzenia bibliografii zawartości poszczególnych tytułów prasowych w latach 1918-1939. Wybrane spisy zostały poddane analizie, która obejmowała następujące elementy: tytuł spisu; formę piśmienniczą i wydawniczą; twórców; zasięg chronologiczny; zakres tematyczny; budowę spisu bibliograficznego (przedmowa/wstęp, układ zrębu głównego, opis bibliograficzny, indeksy, spisy pomocnicze, teksty dodatkowe). W celu zebrania i opracowania materiału posłużono się metodą analizy źródeł oraz analizy i krytyki piśmiennictwa. Niniejszy tekst jest jedynie próbą zaprezentowania przykładowych rozwiązań stosowanych przy tworzeniu spisów bibliograficznych w okresie 20-lecia międzywojennego.

Materiał do analizy wybrano w kilku etapach. Pierwszy polegał na przeanalizowaniu dostępnych bibliografii i katalogów w celu zidentyfikowania, wydanych w latach 1918-1939, spisów zawartości czasopism. Podstawowym źródłem informacji była praca Czesława Gutrego, pt. *Bibliografia scalonych spisów zawartości czasopism*. Opracowanie powstało w 1953 r. na potrzeby służby informacyjno-bibliograficznej. Niewątpliwą zasługą autora było zebranie spisów bibliograficznych funkcjonujących poza ówczesną rejestracją. Dotyczyło to mniej znanych zestawień bibliograficznych samoistnych wydawniczo, ale przede wszystkim wszelkich spisów zawartości czasopism, które publikowano w poszczególnych rocznikach danego tytułu lub jako załącznik/dodatek do numeru pisma. Poszukiwa-

¹ Stanowisko to poparł Aleksander Birkenmajer. Zob. A. Birkenmajer, *Po zjeździe lwowskim*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, nr 2, s. 177-189.

nia uzupełniono o *Bibliografię bibliografii polskich* autorstwa Wiktora Hahna, katalogi biblioteczne i opracowania czasopiśmiennictwa okresu międzywojennego.

W pierwszym etapie udało się odnaleźć 135 spisów bibliograficznych zawartości czasopism wydanych w Polsce w latach 1918-1939². Ze względu na znaczną liczbę zestawień, wybrano tylko prace, których objętość wynosiła minimum dziesięć stron. Pod uwagę wzięto jedynie te, które całościowo ujmowały zawartość pism, a nie tylko wybraną problematykę poruszaną na ich łamach. Odrzucono również takie, które były częścią całościowych wykazów dotyczących działalności wydawniczej np. konkretnej organizacji, w których czasopismo nie było wyodrębnione jako osobna część publikacji. Po dokonaniu selekcji do ostatecznej analizy wybrano 71 zestawień, obejmujących zawartość 63 tytułów prasowych.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA SPISÓW

Analizowane zestawienia dotyczyły 63 tytułów prasowych o różnorodnej tematyce³. Zakres tematyczny rozpisywanych pism przedstawiał się następująco: medycyna – dziewięć (14,3%); wojsko – siedem (11,1%); rolnictwo – sześć (9,5%); literatura, literatura i sztuka – pięć (7,9%); informacyjne (dzienniki) – cztery (6,3%); historia, przyroda, technika – po trzy tytuły (po 4,8%); geografia i krajoznawstwo, językoznawstwo i filologia, religia, inne – po dwa tytuły (po 3,2%); archiwistyka, bibliotekarstwo, chemia, ekonomia, filozofia, heraldyka, metodyka (fizyka, chemia), muzyka, nauka, prawo, społeczno-kulturalne, społeczno-polityczne, statystyka, weterynaria, wychowanie fizyczne – po jednym tytule (po 1,6%).

Wśród analizowanych spisów 15 (18,5%) ukazało się w formie nadbitek lub odbitek z rozpisywanych czasopism, siedem (8,6%) jako załącz-

² Pominięto spisy dotyczące zawartości dzienników urzędowych i dzienników ustaw.

³ Tytuły czasopism (w nawiasie ewentualna zmiana tytułu i inne uwagi): „Archeion”, „Bellona”, „Biologia Lekarska”, „Chimera”, „Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska”, „Czasopismo Przyrodnicze Ilustrowane”, „Czasopismo Sądowo-Lekarskie”, „Czasopismo Techniczne”, „Dom. Osiedle. Mieszkanie”, „Doświadczalnictwo Rolnicze”, „Dzwon Litwy”, „Echo Litwy”, „Ekonomista”, „Fizyka i Chemia w Szkole”, „Gaz i Woda” („Przegląd Gazowniczy”, „Przegląd Gazowniczy i Wodociągowy”), „Głos Litwy”, „Język Polski”, „Kronika Miasta Poznania”, „Kwartalnik Historyczny”, „Literatura i Sztuka”, „Miesięcznik Heraldyczny”, „Miesięcznik Statystyczny”, „Museion”, „Muzyka”, „Nauka Polska”, „Neurologia Polska”, „Niepodległość”, „Nowiny Lekarskie”, „Nowotwory”, „Ochrona Przyrody”, „Opieka nad Dzieckiem”, „Pamiętnik Fizjograficzny”, „Pamiętnik Puławski”, „Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego”, „Panteon Polski”, „Pediatria Polska”, „Przegląd Artyleryjski” (w tym dodatek: „Wiadomości Techniczno-Artyleryjskie”), „Przegląd Biblioteczny”, „Przegląd Filozoficzny”, „Przegląd Geograficzny”, „Przegląd Historyczny”, „Przegląd Kawaleryjski”, „Przegląd Lniarski”, „Przegląd Piechoty”, „Przegląd Powszechny”, „Przegląd Weterynaryjny”, „Przemysł Chemiczny” („Metan”), „Rocznik Orientalistyczny”, „Rolnictwo”, „Ruch Literacki”, „Sodalis Marianus”, „Sprawy Narodowościowe”, „Strzelec”, „Szkolnictwo i Oświata Rolnicza”, „Themis Polska”, „Wiadomości Korespondenta Rolnego”, „Wiadomości Literackie”, „Wiadomości Wileńskie”, „Wołyńskie Eparchialne Wiadomości”, „Wychowanie Fizyczne”, „Z Otchłani Wieków”, „Ziemia”, „Życie Techniczne”.

niki lub dodatki do rozpisywanych tytułów prasowych. Występowały również podwójne formy wydawnicze: nadbitka i załącznik; niesamoistne wydawniczo (na łamach danego tytułu prasowego) oraz nadbitka lub odbitka – dotyczyło to siedmiu zestawień (8,6%)⁴. Dwa spisy ukazały się w ramach serii – „Prace Bibliograficzne Koła Związku Bibliotekarzy Polskich we Lwowie” – t. 1, 2⁵. Format analizowanych spisów wynosił od 18 do 28 cm, a objętość od 10 do 382 stron. W przypadku zestawienia artykułów opublikowanych na łamach „Ziemi” numerowane były szpalty.

Znaczna część zestawień (77,5%) została wydana w latach 30. XX w. (od dwóch do dziewięciu tytułów w ciągu roku; najwięcej w 1935 r.). Jeden spis ukazał się w 1918 r., a pozostałe w latach 20. (od jednego do trzech w ciągu roku; najwięcej w 1922 r.). W przypadku bibliografii samoistnych wydawniczo dokonano również analizy miejsca wydania. Najwięcej spisów ukazało się w Warszawie – 35 (59,3%). Kolejne miasta to: Lwów – dziewięć (15,3%) oraz Kraków, Poznań, Wilno po pięć zestawień (po 8,5%)⁶.

Wydawcami/nakładcami spisów bibliograficznych były głównie organizacje i instytucje związane z redakcją lub wydawaniem rozpisywanego czasopisma, m.in.: Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy (Warszawa); Związek Bibliotekarzy Polskich (Kraków, Lwów); Księgarnia K. Rutskiego (Wilno); Polskie Towarzystwo Historyczne (Lwów); Kasa im. Józefa Mianowskiego (Warszawa); Instytut J. Piłsudskiego Poświęcony Badaniu Najnowszej Historii Polski (Warszawa); J. Jagielski (Poznań); Polski Komitet do Zwalczenia Raka (Warszawa); Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa (Puławy); Towarzystwo Wydawnicze „Pogoń” (Wilno); „Panteon Polski” (Lwów); Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem (Warszawa); Polskie Towarzystwo Geograficzne (Warszawa); Polskie Towarzystwo Orientalistyczne (Lwów); Wydawnictwo Księży Jezuitów (Kraków); Instytut Badań Spraw Narodowościowych (Warszawa); Centralny Instytut Wydawniczy Związku Strzeleckiego (Warszawa), „Wiadomości Literackie” (Warszawa); Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (Warszawa)⁷.

⁴ Obliczenia dla 81 publikacji. Różnica wynika z występowania różnych form wydawniczych tych samych zestawień.

⁵ Dotyczy czasopism: „Chimera” (t. 1, 1936); „Museion” (t. 2, 1937). Jak wynika z dostępnych katalogów w ramach tej serii, której redaktorem był Władysław T. Wisłocki, ukazały się tylko wspomniane tomy.

⁶ Obliczenia dla 59 publikacji.

⁷ Udało się ustalić także nazwy drukarni, m.in.: Zakł. Graf. Pracowników Druk. (Warszawa); Drukarnia Techniczna (Warszawa); Drukarnia J. Cotty (Warszawa); Drukarnia Artystyczna (Warszawa); Drukarnia P. Pyz i Ska (Warszawa); Drukarnia Pawła Mitręgi (Cieszyn); Drukarnia „Pax” (Wilno); Główna Drukarnia Wojskowa (Warszawa); Drukarnia J. Jankowski i Ska (Warszawa); Drukarnia „Przegląd Powszechny” (Kraków); Warszawskie Zakłady Graficzne (Warszawa); T. Dobrzański (Piotrków Trybunalski).

Zasięg chronologiczny rozpisywanego materiału mieścił się w przedziale od 1886 do 1939 r. Spisy reprezentujące te graniczne daty to: *Pięćdziesiąt lat Przeglądu Weterynaryjnego 1886-1935*, zestawiony przez Stefana Gajewskiego i opublikowany w jubileuszowym wydaniu „Przeglądu Weterynaryjnego” w 1936 r. oraz *Skorowidz za lata 1927-1939*. T. 1-10 (Wilno 1939) dotyczą czasopisma „Fizyka i Chemia w Szkole”. Analizowane zestawienia obejmują swoim zasięgiem zawartość poszczególnych tytułów za okres od jednego roku do 51 lat. Najszerzy zasięg chronologiczny miał: *Spis prac oryginalnych zawartych w 50-ciu rocznikach Nowin Lekarskich 1888-1938*, ułożony przez Kazimierza Stojalowskiego (Poznań 1938). Najczęściej opracowywano spisy o charakterze jubileuszowym o zasięgu pięciu lub dziesięciu lat.

W przypadku dziewięciu czasopism w analizowanym okresie wydano kilka zestawień dla jednego tytułu. Obejmowały one stałe okresy lub jednakową liczbę roczników, np. spisy „Bellony” za dwa dziesięciolecia: 1918-1927 i 1928-1937. Redakcjom tych czasopism zależało na zachowaniu ciągłości spisów bibliograficznych. Mniejsze okresy były ponadto dużo łatwiejsze do rozpisania, przez co czytelnicy szybciej otrzymywali potrzebne informacje bibliograficzne.

W większości zestawienia dotyczyły zawartości jednego tytułu prasowego. Spośród analizowanych bibliografii trzy obejmowały więcej niż jeden tytuł: dwa spisy – dwa tytuły połączone wspólnym zakresem tematycznym; jeden spis – cztery tytuły połączone wspólnym zasięgiem geograficznym i chronologicznym.

TWÓRCY

Na 71 zestawień w 37 pojawiło się oznaczenie odpowiedzialności, m.in. z określeniem: „opracował”, „zestawił”, „ułożył”, „przedmowa”, „uzupełnił i do druku przygotował”. Ogółem ustalono 41 nazwisk twórców i współtwórców badanych spisów⁸. Autorzy zestawień w większości mieli związek z rozpisywanym pismem – byli redaktorami, członkami komitetów redakcyjnych, działaczami towarzystw czy pracownikami instytucji, które wydawały pismo. Można do nich zaliczyć, m.in.: S. Gajewskiego (członek komitetu redakcyjnego „Przeglądu Weterynaryjnego”), Piotra Grzegorzcyka (w latach 1933-1939 redaktor naczelny „Ruchu Literackiego”), Wandę Kulczyńską (przygotowała do druku m.in. 24 roczniki „Ochrony Przyrody”), Stanisława Lencewicza (przez 16 lat redaktor „Przeglądu Geograficznego”), Ignacego Myślickiego (w latach 1919-1922 należał do komitetu redakcyjnego „Przeglądu Filozoficznego”), Ada-

⁸ Wszelkie dodatkowe informacje na temat twórców pochodzą z publikacji biograficznych wymienionych w bibliografii załącznikowej do niniejszego artykułu.

ma Zdzisława Rajewskiego (w latach 1927-1939 pracował jako wolontariusz w dziale prehistorycznym Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu, a w latach 1928-1939 był asystentem w Katedrze Prehistorii Uniwersytetu Poznańskiego – obydwie instytucje związane z pismem „Z Otchłani Wieków”), Włodzimierza Roniewicza (w latach 1926-1928 redagował „Czasopismo Techniczne”), K. Stojalowskiego (w latach 1938-1939 był członkiem komitetu redakcyjnego „Nowin Lekarskich”). Autorem zestawienia artykułów zawartych w „Sodalis Marianus” był Stanisław Bednarski – ksiądz, jezuita. We wstępie do spisu pisał o „bardzo mozolnej i niewdzięcznej pracy, jaką jest zestawienie spisu treści czasopisma i to za tak długi okres” (Bednarski, 1929, s. 6). S. Bednarski był w latach 1924-1929, 1933-1934 redaktorem pisma, a w 1938 r. objął stanowisko dyrektora Wydawnictwa Księży Jezuitów w Krakowie, które było wydawcą bibliografii.

Przy tworzeniu bibliografii zawartości „Bellony” pracowali wojskowi, oficerowie: Stanisław Łoza i Marek Różycki (wówczas w stopniu kapitanów), a autorem przedmowy był pułkownik Marian Porwit pełniący funkcję redaktora „Bellony”. S. Łoza, kiedy wydawał bibliografię, był pracownikiem Wojskowego Instytutu Naukowo-Wydawniczego – wydawcy „Bellony” i bibliografii⁹. Za przygotowanie spisu artykułów z „Przeglądu Piechoty” odpowiadał major dyplomowany Waław Berka oraz kapitan dyplomowany Edmund Ginalski, a zestawieniem artykułów z „Przeglądu Kawaleryjskiego” zajął się podpułkownik dyplomowany Włodzimierz Dunin-Żuchowski (w latach 1933-1939 redaktor „Przeglądu Kawaleryjskiego”).

Część autorów była w jakimś stopniu związana z bibliografią, bibliofilstwem, bibliotekarstwem. Można wymienić następujące osoby: S. Łoza – bibliofil, bibliograf, współzałożyciel Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie; S. Bednarski – bibliotekarz oraz członek Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie; P. Grzegorzczak – bibliograf; Franciszka Korpałowa – bibliotekarka; Józef Korpała – bibliograf, bibliotekarz; Helena Lipska – bibliotekarka, bibliograf, bibliofil; Aleksander Semkowicz – bibliotekarz.

Inicjatorem i głównym twórcą indeksu do „Kwartalnika Historycznego” był student-historyk UJ Mieczysław Rutkowski, który rozpiisał całą zawartość Kwartalnika przy pomocy swojego kolegi Tadeusza Dubieckiego. W 1918 r. M. Rutkowski przedłożył rękopis – obejmujący lata 1887-1916 (30 roczników) – następnie ułożył i ponumerował indeks, tworząc tym samym jego ostateczną wersję. Wydanie *Indeksu* uniemożliwiły działania wojenne, a autor został wcielony do wojska, co nie przeszkodziło mu

⁹ Będąc już emerytowanym pracownikiem sporządził bibliografię „Ziemi”. Zob. S. Łoza, *Zestawienie artykułów, wzmianek i ilustracji zawartych w rocznikach z lat 1910-1929 czasopisma „Ziemia”, Warszawa 1930-1933.*

w ciągłym zainteresowaniu własną pracą bibliograficzną: „Podczas bojów o Lwów, z pancernego pociągu akademickiego, jeszcze w styczniu r. 1919, przybiegał do miasta, by się dowiedzieć o losach swojego dzieła. Nie doczekał, niestety, jego wydania. Ranny, wzięty do niewoli, zmarł dnia 14 marca t.r. w szpitalu w Stanisławowie [...]” (Rutkowski, 1925, s. II). Do wydania *Indeksu* doszło dopiero po sześciu latach od jego stworzenia. Praca została dokończona przez Karola Maleczyńskiego, który uzupełnił opisy do roku 1922 (R. 31-36), a także usystematyzował i ujedynolicił całość. Ludwik Finkel, w przedmowie do *Indeksu*, podkreślał, że szczegółowość – jeżeli chodzi o uwzględnienie tekstów – była zasługą Rutkowskiego, a spisy alfabetyczne autorów artykułów i dzieł recenzowanych (łącznie z przenumerowaniem) stworzył Maleczyński. L. Finkel czuwał również nad całością prac i ostateczną wersją (Rutkowski, 1925, s. III).

Autorzy spisów korzystali również z pomocy znawców tematu, redaktorów pism, którzy niejednokrotnie inicjowali tworzenie zestawień. Przykładem może być wspomniana już pomoc L. Finkla czy M. Porwita. W przypadku zestawienia artykułów z „Ochrony Przyrody” jego autorka, W. Kulczyńska, została do tej pracy zachęcona przez Władysława Szafera (redaktora pisma), a spis wykonała według jego wskazówek. Marian Toporowski dziękował we wstępie Waławowi Borowemu i Janowi Muszkowskiemu za zainteresowanie jego pracą nad bibliografią zawartości „Wiadomości Literackich”. Natomiast przy rozwiązywaniu kryptonimów i pseudonimów korzystał z udostępnionych mu list honorariów, które ze względu na zawarte w nich dane nie dawały jednak całkowitej pewności odnośnie autorstwa artykułów. Dlatego też M. Toporowski oddał rękopis do ostatecznego sprawdzenia redaktorowi „Wiadomości Literackich” Mieczysławowi Grydzewskiemu (Toporowski, 1939, s. 216). I. Myślicki uzyskał pomoc techniczną w sporządzeniu rejestrów od bibliotekarek: Jadwigi Ulanowskiej oraz Jadwigi Kamińskiej, a także słuchaczy Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie: Maurycyego Tajtelbauma, Gustawy Frenklówny, Izabelli Zmigrodówny (Myślicki, 1922, s. VII). Wskazówki redakcyjne od Józefa Grycza przy tworzeniu bibliografii do „Strzelca” otrzymali J. Korpała i F. Korpałowa. Autorzy dziękowali także byłemu Komendantowi Głównemu Związku Strzeleckiego K. Kierzkowskiemu za pomoc w rozwiązaniu pseudonimów i kryptonimów oraz dyrektorowi Biura ZG ZS Zb. Glinickiemu za „życzliwe zainteresowanie się sprawą wydania pracy” (Korpała & Korpałowa, 1937, s. 5).

W odniesieniu do analizowanych zestawień, poza wymienionymi nazwiskami, udało się ustalić jeszcze takich autorów jak: Maks Berżyński, Władysław Biermański, Władysław Brzozowski, Antoni Czyżewicz, Kazimierz Gleyden-Zieleniewski, Cyprian Głowiński, Maria Gryziewicz, Emil Jarmulski, Eugenia Kurkowa, I. Łozowiuk, Leon Marchlewski, Iza Mickiewiczowa, Adam Moraczewski, Tadeusz Pelczarski, Irena Possel-

tówna, Br.J. Rapacki, Lech Suchowiak, Witold Sworakowski, Stanisław Urbańczyk.

CEL TWORZENIA ZESTAWIENÍ

Jak już wspomniano niektóre zestawienia powstawały z okazji jubileuszu pism. Tak było m.in. w przypadku przeglądu treści do „Strzelca”, który J. Korpała i F. Korpałowa stworzyli po 15 latach istnienia pisma. Autorzy jasno określili pobudki, jakimi kierowali się w swojej pracy. Stworzenie spisu było o tyle ważne, że komplety roczników można było znaleźć jedynie w Bibliotece ZG Związku Strzeleckiego, redakcji „Strzelca” i w dużych bibliotekach państwowych. Tylko nieliczne oddziały posiadały wszystkie numery. Spis kierowano do przeciętnego czytelnika, który nie do końca orientował się, jak wiele cennego materiału znajdowało się na stronach pisma. Zestawienie miało pomagać w poszukiwaniu materiałów do pracy związkowej, ale największe korzyści mogło przynieść badaczom i historykom. Szczególną uwagę zwrócono na dział z korespondencją skierowaną do „Strzelca”, gdzie wymieniono wszystkie miejscowości, z których pochodzili nadawcy, a przy nich numery pisma zawierające nadesłane przez nich informacje. Według autorów zestawienia miało to ułatwić oddziałom Związku Strzeleckiego „odtworzenie kronik pracy” (Korpała & Korpałowa, 1937, s. 5).

Bibliografia „Bellony” powstała w odpowiedzi na postulaty oficerów, którzy pracowali naukowo oraz apele czytelników. Podkreślano, że zestawienie pozwoli na zaoszczędzenie pracy pracownikom naukowym przy zbieraniu źródeł, zwłaszcza że nie wszystkie tomy „Bellony” były zaopatrzone w spis rzeczy. Twórcy zakładali ponadto, „[...] że obok swego bezpośredniego przeznaczenia, będzie ona dokumentem, stwierdzającym żywotność i rozwój naszej myśli wojskowej w pierwszym dziesięcioleciu odrodzonej siły zbrojnej” (Łoza, 1928, s. 6).

Podobny cel przyświecał twórcom indeksu do „Kwartalnika Historycznego”. Stworzony spis obejmował całą dotychczasową zawartość Kwartalnika i miał być „niewątpliwie pożądanym ułatwieniem w korzystaniu z nagromadzonego w nim materiału naukowego”, a dodatkowo częściowo zastąpić bibliografię historyczną za nieopracowane lata.

Brakiem spisu treści tłumaczono także powstanie zestawienia artykułów z czasopisma „Ochrona Przyrody”. Dodatkowo rocznik 15 z 1935 r. – na którym kończyła się bibliografia – zamykał pierwszy okres pracy Państwowej Rady Ochrony Przyrody przed jej reorganizacją (Kulczyńska, 1935, s. 3).

Do redakcji „Sodalis Marianus” czytelnicy zwracali się z prośbą o poruszenie na łamach pisma określonych tematów, nie zdając sobie sprawy

z tego, że wiele z nich było już opublikowanych wcześniej. Druga grupa zgłaszających się odbiorców, to osoby proszące o wskazanie konkretnych materiałów w piśmie, które pomogłyby im w opracowaniu referatu na spotkanie sodalicii. Między innymi właśnie z tych powodów powstał spis treści 25 pierwszych roczników miesięcznika „Sodalis Marianus”. Jego zadaniem było wskazanie kto i kiedy dane zagadnienie omówił na łamach pisma.

Wiktor Hahn w swojej recenzji dotyczącej spisu do „Przeglądu Piechoty” wskazał na jeszcze jeden powód tworzenia spisów. Podkreślił, że redakcja czasopisma uważała za swój obowiązek wydawanie co jakiś czas spisu rzeczy. Jego zdaniem był to doskonały przykład, godny naśladowania dla innych wydawnictw periodycznych (Hahn, 1929, s. 119).

Czasami tworzone nowe spisy zawartości dla danego tytułu, mimo że istniały już zestawienia z tego okresu. Na przykład w „Przeglądzie Filozoficznym” po 25 latach istnienia sporządzono całościowy spis artykułów, powtarzając częściowo zawartość wcześniej wykonanego rejestru pierwszych dziesięciu roczników (*Dziesięciolecie...*, 1908). Redakcja zaznaczyła, że nowe zestawienie „czyni zbytecznym Rejestr pierwszych dziesięciu roczników”.

Celem opracowywania zestawień była przede wszystkim chęć pomocy w korzystaniu z czasopism, o których wartości byli przekonani twórcy spisów, np. Emil Jarmulski pisał: „Opracowując treść 10-ciu pierwszych roczników «Czasopisma Przyrodniczego» miałem wyłącznie na myśli pomoc w korzystaniu z tego zasobu wiedzy, który w nich zawarto. Wartość tych publikacji jest, albo nieprzemijająca, albo też ma znaczenie historyczne i charakterystyczne dla okresu ich wydania. [...] Poniższe zestawienie pozwala więc dokładnie zorientować się w tym gąszczu myśli i plonów pracy wśród nazwisk autorów i pozwoli bez żmudnych szperań znaleźć to co komu w danej chwili potrzebne będzie” (Jarmulski, 1937, s. 71-72).

TYTUŁY SPISÓW I TEKSTY WSTĘPNE

W tytułach spisów pojawiały się różne terminy i sformułowania, takie jak: bibliografia (bibliografia, bibliograficzne zestawienie); zestawienie (bibliograficzne zestawienie, zestawienie treści, zestawienie artykułów, zestawienie wzmianek); treść (przegląd treści, spis treści, ogólny wykaz treści tomów, zestawienie treści); spis (spis rzeczy, spis prac, spis treści, spis treści roczników, spis artykułów, spis ważniejszych artykułów); skorowidz (skorowidz, skorowidz alfabetyczny, skorowidz rzeczowy, skorowidz nazwisk i rzeczy, skorowidz miejscowości); wykaz (wykaz artykułów, wykaz referatów, ogólny wykaz treści tomów, wykaz nazw miejscowych); indeks; rejestr; tytuł czasopisma (tytuł czasopisma, tytuł czasopisma i oznaczenie jubileuszu).

Częstym elementem tytułu zestawienia był tytuł rozpisywanego czasopisma, a także określenie zasięgu chronologicznego spisu poprzez podanie konkretnego przedziału czasowego lub liczby lat/roczników. W tytule podkreślano charakter jubileuszowy spisu, m.in.: *Bellona. Bibliografia dziesięciolecia. 1918-1927* (Warszawa 1928); *Piętnastolecie Kroniki Miasta Poznania* (Poznań 1937); *Przegląd Piechoty. Bibliografia pierwszego dziesięciolecia 1928-1938* (Warszawa 1938).

Nie wszystkie spisy zawierały materiały wstępne/wprowadzające, ale w kilku przypadkach fragmenty te posiadały nawet własne tytuły, np. *Informacje i uwagi* („Wiadomości Literackie”), *Przedmowa do Rejestru* („Przegląd Filozoficzny”), *Wstęp* oraz *Praktyczne uwagi dotyczące korzystania ze „Spisu”* („Sodalis Marianus”), *Od Wydawnictwa* („Strzelec”), *Wstęp* („Przegląd Piechoty”).

W tekstach wprowadzających najczęściej występowało połączenie zawartości klasycznego wstępu i przedmowy, stosowanych w dzisiejszych bibliografiach. Można w nich znaleźć przede wszystkim opis czasopisma, w którym często podkreślano znaczenie tytułu dla reprezentowanej dziedziny, zwracano uwagę na autorów artykułów i ponadczasową wartość publikowanych tekstów. Najwięcej miejsca poświęcano zawartości zrzębu głównego bibliografii, poczynając od doboru opisywanego materiału (szczególnie ważne przy zastosowaniu selekcji). Jednym z ważniejszych zagadnień było omówienie układu, systemu odsyłaczy i innych oznaczeń, mających wpływ na prawidłowe i łatwe korzystanie ze spisu. Opis bibliograficzny był kolejnym ważnym zagadnieniem. Najczęściej starano się wyjaśnić, co oznaczają poszczególne liczby zapisane w odpowiedniej kolejności. Ułatwiała to użytkownikowi zlokalizowanie opisywanego artykułu. Uzupełnieniem były informacje o wszelkich indeksach, skorowidzach i spisach pomocniczych.

Przykładem bardzo szczegółowych objaśnień dla użytkowników są *Informacje i uwagi* w bibliografii „Wiadomości Literackich”. Ze względu na brak indeksów autorskich próbowano użytkownikowi dokładnie wytłumaczyć, jak należy szukać tekstów autorstwa danej osoby, a zwłaszcza gdzie, ponieważ w obrębie działów zastosowano układ alfabetyczny.

Niejednokrotnie pojawiały się informacje dotyczące opracowujących spisy, a także nazwiska osób, które służyły pomocą. Omawiano trudności i ewentualne braki występujące w zestawieniach.

Warto zwrócić uwagę na formę wstępów, ponieważ niektórzy twórcy spisów pozwalali sobie nawet na pełne metafory, literackie wypowiedzi. Świadczyło to zapewne o emocjonalnym związku z opracowywanym pismem. Dobrym przykładem może być wstęp do spisu „Przeglądu Weterynaryjnego” autorstwa S. Gajewskiego: „Bo te roczniki to skarbcze szlachetnego kruszcu, cenniejsze od złota, bo niewyczerpane, a przy tym nie martwe i zimne jak złoto, lecz zawsze żywe i gorące. Wsłuchajmy się

w tętno tego życia – co mówią nam zawarte w rocznikach prace, boć one przecież są sercem tętniącym rozgłośnie. Szereg ich długi. Wykaz ich to nie zimny bilans lub bezduszne zestawienie. Prace te to wyczyn zbożny, bo dźwigający naukę polską coraz wyżej, to wysiłek ducha, to owoc ciężkiego trudu i walki” (Gajewski, 1936).

ZRĄB GŁÓWNY

W zestawieniach stosowano różnorodne układy zrębu głównego. Bardzo często autorzy decydowali się na układ rzeczowy. W tym przypadku wykorzystywano wiedzę na temat danej dziedziny, dzieląc niejednokrotnie materiał na bardzo szczegółowe zagadnienia. Rozwiązanie było bardzo dobre, ale w zasadzie do wykorzystania w pełni jedynie przez znawców tematu, którzy mogli poruszać się swobodnie po bibliografii. Dobrym przykładem zastosowania układu systematycznego może być zestawienie artykułów opublikowanych na łamach „Przeglądu Piechoty” (Berka & Ginalski, 1938, s. III-IX), w którym 2923 pozycje umieszczono w 24 działach głównych, te zaś bardzo często były dodatkowo podzielone na drugim poziomie (szczegółowość nawet do 37 poddziałów), które czasami zyskiwały trzeci poziom szczegółowości (do 14 poddziałów). Wewnątrz poddziałów zastosowano układ alfabetyczny.

W zestawieniach mających charakter spisów treści stosowano najczęściej układy o charakterze formalnym (alfabetyczny, chronologiczny). Ewentualnie łączono układy formalne i rzeczowe, tak jak w przypadku „Nowin Lekarskich”, gdzie alfabetyczny spis autorów z części pierwszej został uzupełniony alfabetycznym spisem rzeczy rozpisywanych roczników (Stojałowski, 1938).

Tam, gdzie było to możliwe, stosowano podział według rubryk istniejących w rozpisywanym czasopiśmie. Rozwiązanie tego typu negowali niektórzy twórcy zestawień, m.in. I. Myślicki, który twierdził, że taki spis „[...] stałby się pokazem redakcyjnego rusztowania nikomu na nic nieprzydatnym. Jeżeli ma on natomiast przysługiwać się pracownikom filozoficznym, to musi, by uprzystępnąć treść, oprzeć się na systemacie rzeczowych kategorii, którymi posługuje się ten, kto czegoś szuka w rocznikach „Przeglądu Filozoficznego” (Myślicki, 1922, s. IV).

Forma piśmiennicza była także dodatkowym kryterium podziału na drugim poziomie porządkowania materiału lub tak jak w spisie do „Przeglądu Artyleryjskiego” – podstawowym. Wyodrębniono w tym przypadku: *Artykuły, Recenzje i wzmianki*, by na kolejnym poziomie zastosować układ działowy, a wewnątrz chronologiczny (*Wykaz...*, 1933).

Przy wyborze układu zrębu głównego wykorzystywano istniejące już podziały, np. bibliografie „Bellony” miały układ działowy, oparty na podziale przyjętym w katalogu Centralnej Biblioteki Wojskowej. W drugiej

części bibliografii (za lata 1928-1937) zaszły drobne zmiany, ponieważ wprowadzono nazwy zgodnie z obowiązującymi przepisami: „Wprowadzone zmiany, na ogół bardzo nieliczne, mają na celu zwiększenie przejrzystości i ułatwienie korzystania z bibliografii” (Różycki, 1938, s. VII). W „Kwartalniku Historycznym” układ został dostosowany do *Bibliografii historii Polski* L. Finkla, ponieważ historycy byli do niego przyzwyczajeni. Został jedynie zmodyfikowany, by dopasować go do zawartości Kwartalnika, a także do zmian w organizacji nauk historycznych. I. Mickiewiczowa w bibliografii zawartości „Roczników Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” i „Miesięcznika Heraldycznego” zastosowała układ działowy z *Polskiej bibliografii heraldyczno-genealogicznej*, opracowanej przez Zygmunta Wdowiszewskiego (Mickiewiczowa, 1933).

Stosowano także układy wzorując się na poprzednich spisach bibliograficznych danego czasopisma. Przykładem może być bibliografia „Przeglądu Powszechnego”. Pisał o tym w swojej recenzji W. Hahn, omawiając spis wydany w 1928 r. za lata 1922-1927 (ósmym z kolei): „Zestawienie treści sporządzone jest z wielką starannością. Co do szczegółów, miałbym pewne zastrzeżenia, nie podnoszę ich jednak ze względu na stały wzór, przyjęty przez Redakcję” (Hahn, 1929, s. 120). Podobnie postąpił M. Toporowski tworząc zestawienie artykułów z „Wiadomości Literackich”. Wcześniej autor opracował spis bibliograficzny za pięć lat, a po dziesięciu ponownie zabrał się do pracy, konsekwentnie stosując wcześniejsze rozwiązania.

W niektórych spisach mamy do czynienia z wykorzystaniem dwóch podstawowych rodzajów układu – formalnego i rzeczowego – pozwalających na korzystanie z bibliografii bez tworzenia indeksów. Przykładem może być spis artykułów z czasopisma „Sodalis Marianus”, gdzie całość zrębu głównego została podzielona na: „Spis alfabetyczny autorów” (przy każdym nazwisku: tytuł, numer, strona) oraz „Spis artykułów w układzie rzeczowym” (działy i poddziały, w obrębie działów układ chronologiczny). Podobny zabieg zastosowano w zestawieniu artykułów z „Biologii Lekarskiej”. W tym przypadku spis składał się z trzech części: „Alfabetyczny wykaz autorów, Alfabetyczny wykaz prac” i „Alfabetyczny wykaz piśmiennictwa”.

Opisy bibliograficzne w analizowanych spisach nie były tworzone według ściśle określonych norm. Można jednak wyróżnić najczęściej występujące elementy, jak: nazwisko i imię autora (w przypadku wojskowych podawane ze stopniami), tytuł artykułu, rok, rocznik, numer w obrębie rocznika, strony, oznaczenie ilustracji i ich liczba. Zdarzały się opisy z adnotacjami treściowymi. Dobrym przykładem jest bibliografia „Przeglądu Piechoty”, gdzie do opisów dołączano krótkie omówienie treści. Pomijano je przy artykułach z prasy zagranicznej, kiedy tytuł wystarczająco charakteryzował zawartość tekstu oraz przy powtórzeniu pozycji w innym dziale. W rejestrze „Przeglądu Filozoficznego” opisy zaopatrywano czasami

w krótkie uzupełnienia dotyczące treści – umieszczając je w nawiasach – wówczas, gdy zdaniem autora „nagłówek należycie jej nie wyraża”.

W spisach stosowano różne formy odsyłaczy, zarówno typową formę „zob.” jak i oznaczenie graficzne, np. w postaci strzałek. Przy układzie działowym autorzy musieli się zmierzyć także z problemem przypisania tego samego artykułu do kilku działów. Można spotkać różne rozwiązania: powtarzanie opisów w całości; powtarzanie opisów w wersji skróconej i dołączenie odsyłacza do działu, w którym znajdował się pełny opis; zamieszczenie tylko odsyłacza. W opisach pojawiały się graficzne wyróżnienia: pogrubiona czcionka, rozstrzelony druk, różne stopnie czcionki (np. mniejsza w przypadku adnotacji).

Jedynie w spisie do „Przeglądu Filozoficznego” udało się odnaleźć informację o sposobie sporządzania opisów. Autor I. Myślicki zaznaczył, że robiąc rejestr nie posiłkował się spisem treści do czasopisma, w którym zdarzały się pomyłki, ale przejmował dane bezpośrednio z tekstów (Myślicki, 1922, s. V).

Opracowanie spisów zawartości czasopism nastęrcza niejednokrotnie wiele problemów. Autor zestawienia mierzy się z materiałem powstającym przez wiele lat, w ciągu których dochodzi na łamach pisma do licznych zmian, m.in.: redaktorów, struktury pisma, zasad redakcyjnych. Czasami wprowadzona zostaje nowa problematyka wynikająca z rozwoju danej dziedziny. Efektem tych zmian jest materiał bardzo zróżnicowany pod względem formalnym i treściowym. Wielu autorów analizowanych spisów zgłaszało problemy ze zmieniającym się układem w rozpisywanych pismach lub nieoczywistym podziałem, czy niestosowaniem się autorów do określonych zasad redakcyjnych. Kłopotem była także zmieniająca się na przestrzeni lat terminologia i rozwój naukowy tematyki reprezentowanej w rozpisywanych czasopismach.

Kolejnym, często artykułowanym problemem, była konieczność liczenia się z objętością bibliografii. M. Toporowski w celu zminimalizowania kosztów wydania spisu, starał się zmniejszyć objętości bibliografii „Wiadomości Literackich”. W tym celu m.in. zrezygnował z: podawania pełnych imion autorów, pozostawiając jedynie inicjały; zapisywania tytułów recenzji książek i sztuk teatralnych, niektórych w ogóle nie uwzględniając i wybierając tylko „najkonkretniejszy” tytuł; szczegółowego rozpisanie ilustracji. Uszczupliło to nieco objętość pracy, która i tak okazała się dosyć obszerna – liczyła 223 strony.

Na podobne trudności wskazywano w indeksie do „Kwartalnika Historycznego”. Jego twórcy w celu „zaoszczędzenia miejsca w sporym już tomie Indeksu” postanowili m.in. w spisach końcowych nie zamieszczać pełnych tytułów prac przy nazwiskach autorów, a w spisie współpracowników zrezygnowali z podawania nazwisk osób, które jedynie zabierały głos w polemikach (Rutkowski, 1925, s. III).

O konieczności liczenia się z rozmiarami spisu wspominali także autorzy bibliografii zawartości „Przeglądu Piechoty”. Dotyczyło to powtarzania pozycji, które w swojej treści zawierały zagadnienia pasujące do kilku działów. Pełny opis i adnotację treściową otrzymywał artykuł jedynie w zasadniczym dla niego dziale, w innych działach przy opisie rejestracyjnym pojawiał się graficzny odsyłacz w formie strzałki z numerem pozycji w dziale zasadniczym. Dodatkowo, jak pisali twórcy: „[...] zastosowaliśmy ten system tylko w stosunku do tych rozdziałów, które zawierały istotnie rzeczowy materiał” (Berka & Ginalski, 1938, s. XII). Z tych samych powodów grupowano pewne materiały (m.in. tworząc wykaz dzieł omawianych – a nie dla każdego oddzielną pozycję), a tytuły czasopism obcych podano w opisach w skrócie, dołączając do bibliografii ich wykaz.

Kolejnym problemem, o którym wspomniał M. Toporowski, był brak możliwości rozwiązania kryptonimów i pseudonimów, które pojawiły się w piśmie. Autor zrobił to już po oddaniu pracy do druku i na tym etapie jedynym rozwiązaniem było dołożenie ostatniego działu, w którym zamieszczono ich spis. Prace te spowodowały opóźnienie w druku (Toporowski, 1939, s. 7-8).

O podobnej kwestii pisali J. Korpała i F. Korpałowa w tekście *Od Wydawnictwa* zamieszczonym w spisie zawartości „Strzelca”. Starali się rozwiązać pseudonimy i kryptonimy przy pomocy K. Kierzkowskiego, o czym wspomniano powyżej. Autorzy nie przeprowadzili w tym celu szeroko zakrojonych poszukiwań i rozwiązali jedynie te, które nie budziły żadnych wątpliwości. Korpałowie zdawali sobie również sprawę z pomyłek (np. błędnego zakwalifikowania artykułu do działu), które mogły pojawić się w spisie, a które uważali za „Naturalne, jak zawsze w tego rodzaju pracach” (Korpała & Korpałowa, 1937, s. 5). Zabezpieczając się przed ewentualnymi zarzutami dotyczącymi podziału zgromadzonego piśmiennictwa wyjaśniali: „Oczywiście podział dostosowany jest do charakteru pisma. U fachowych bibliografów może on budzić pewne zastrzeżenia, ale w pracy nad zestawieniem okazał się przydatny” (Korpała & Korpałowa, 1937, s. 5).

INDEKSY, SPISY POMOCNICZE, DODATKI

Indeksy nie były nieodzownym elementem analizowanych zestawień. Ponadto rzadko tytułowano je w taki sposób. Częściej pojawiały się pod nazwą spisów lub skorowidzów. Były to wszelkiego rodzaju wykazy, które sporadycznie odsyłały do numeru pozycji, ponieważ opisy w zřębie głównym rzadko były numerowane. Najczęściej zatem przy hasle zamieszczano numer strony lub szpalty.

Zestawienie do „Kwartalnika Historycznego” zaopatrzone w *Spis współpracowników*, który był zbudowany jak klasyczny indeks autorów –

nazwisko, inicjał imienia, numery pozycji w zřębie głównym. Ciekawym rozwiązaniem był *Spis dzieł i rozpraw recenzowanych oraz artykułów alfabetycznie podług autorów*, który ułatwiał wyszukiwanie w zestawieniu ułożonym według działów. Przy nazwisku autora umieszczono skrót tytułu tekstu oraz numer pozycji w zřębie głównym (numery pozycji zapisane były prostą czcionką, jeżeli dotyczyły recenzji i kursywą w przypadku artykułów). S. Vrtel-Wierczyński w recenzji tej bibliografii wytknął kilka błędów, a jednym z nich był brak spisu osobowego, który pozbawił możliwości znalezienia artykułu o danej osobie (Vrtel-Wierczyński, 1925, s. 441).

W bibliografii „Bellony” pojawił się *Skorowidz* składający się z dwóch części: alfabetyczny spis autorów (ze stopniami wojskowymi przy nazwiskach, aktualnymi w 1927 r.) i alfabetyczny spis rzeczowy. W bibliografii za późniejszy okres 1928-1937, czytelnik otrzymał *Skorowidz nazwisk* (poza autorami artykułów, także autorzy recenzowanych dzieł; oprócz numeru pozycji, również numer działu) oraz *Skorowidz zagadnień*, który odzwierciedlał działy zřębu głównego, ale ułożone w kolejności alfabetycznej.

Obficie ilustrowany materiał „Wiadomości Literackich” spowodował wyodrębnienie dwóch indeksów związanych z ilustracjami: *Indeks ilustracji: reprodukcje; Indeks ilustracji: podobizny oraz ilustracje związane z życiem, twórczością lub kultem danej osobistości*. Podobne rozwiązanie występuje w spisie artykułów zawartych w czasopiśmie „Ziemia” – *Skorowidz działu ilustracyjnego*. Oprócz niego pojawił się w tym zestawieniu *Skorowidz działowy*, który powieliła układ zřębu głównego – według działów stosowanych w piśmie (układ alfabetyczny z wyjątkiem tekstów od redakcji, które umieszczono na początku, poza głównym ciągiem). Warto zwrócić uwagę na zastosowanie odsyłaczy w przypadku nazw działów składających się z kilku wyrazów. Dopełnieniem spisów pomocniczych w tym zestawieniu był *Skorowidz autorów* i *Skorowidz nazw geograficznych*. W bibliografii zawartości „Przeglądu Piechoty” zamieszczony został *Wykaz autorów*. Zastosowano tu nietypowe, ze względu na obowiązujące współcześnie zasady, rozwiązanie dotyczące nazwisk dwuczłonowych. W wykazie autor figurował pod drugim członem nazwiska, a od pierwszego zrobiono odsyłacz (w zřębie głównym obowiązywała ta sama zasada).

Analizowane zestawienia zawierały także inne spisy pomocnicze. Były wśród nich wykazy skrótów: *Skróty tytułów czasopism*, *Inne skróty* („Przegląd Filozoficzny”); *Wykaz ważniejszych skrótów* („Wiadomości Literackie”, m.in. ob. – obejrzyj, zobacz). W bibliografii zawartości „Przeglądu Piechoty” sporządzono wykaz czasopism wraz z zastosowanymi w spisie skrótami *Wykaz czasopism – skróty*. Dotyczyło to czasopism obcych, które zostały podzielone ze względu na miejsce (państwo) wydania. W wykazie pominięto czasopisma, które rzadko występowały na łamach „Przeglądu Piechoty”, a w zřębie głównym podano je w pełnym brzmieniu.

Zawartość opisów bibliograficznych artykułów powodowała konieczność wprowadzenia dodatkowych informacji pomagających w korzystaniu ze spisów. W bibliografii „Wiadomości Literackich” pojawiła się tabela z kolejnymi numerami i odpowiadającymi im rocznikami, ponieważ w opisach podano tylko numerację ciągłą dla całości tytułu. Podobne rozwiązanie zastosowano w *Bibliografii prac drukowanych w wydawnictwach Polskiego Towarzystwa Heraldycznego (1908-1933)* opracowanej przez I. Mickiewiczową. W tym przypadku dodatkowym utrudnieniem był fakt, że spis dotyczył dwóch tytułów czasopism. W materiale wstępnym autorka zamieściła zestawienie, w jakich latach ukazywały się kolejne roczniki „Miesięcznika Heraldycznego” i „Roczników Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”. W opisach nie uwzględniała już roku wydania artykułu, pojawiał się jedynie numer rocznika opatrzony literą M. lub R. w zależności od tytułu pisma.

Zamieszczane dodatki wynikały również ze specyfiki danego pisma, np. „Wiadomości Literackie” publikowały numery specjalne i okolicznościowe poświęcone twórczości poszczególnych pisarzy lub konkretnej kwestii. Zestawiono je w poprzedzającym spis materiale wstępnym – *Informacje i uwagi* – wpisując temat i numer „Wiadomości Literackich”.

Pojawiały się również spisy redaktorów, np. w indeksie do „Kwartalnika Historycznego” – Redaktorowie; w zestawieniu do „Sodalis Marianus” czytelnicy otrzymali spis roczników z informacją o: redaktorach, częstotliwości i objętości poszczególnych roczników. W przypadku „Czasopisma Przyrodniczego” – po spisie współpracowników (alfabetyczny układ z oznaczeniem roczników, w których znajdowały się teksty ich autorstwa oraz liczbą artykułów w tych rocznikach) zamieszczona została tabela zawierająca statystyczne zestawienie danych z wykazu – ilu autorów napisało po ile artykułów. Na końcu spisu umieszczono tabelę z podsumowaniem rozpisanego materiału (rok, rocznik, liczba zeszytów, liczba stron, liczba artykułów w danym dziale, liczba ilustracji, liczba wkładek, ogółem liczba artykułów).

PODSUMOWANIE

Tocząca się w 20-leciu międzywojennym dyskusja nad bibliografią zawartości czasopism dotyczyła przede wszystkim stworzenia ogólnej bibliografii tego typu – zarówno retrospektywnej, jak i bieżącej. Nie podejmowano szerzej tematu bibliografii (spisów, skorowidzów, indeksów) zawartości poszczególnych tytułów czasopism. Zagadnienie to pojawiało się na ogół w ramach szerszej dyskusji dotyczącej bibliografii wydawnictw periodycznych. Mimo braku teoretycznych rozważań, w omawianym okresie powstało wiele zestawień bibliograficznych poszczególnych tytułów czasopism.

Uwagę zwraca ich ogromna różnorodność pod względem formy. Powstawały zarówno zwykłe spisy treści, które dla ułatwienia zestawiano w dwóch częściach – jedna zawierała autorów w układzie alfabetycznym, a druga tematy (np. „Nowiny Lekarskie”), jak i duże bibliografie z adnotowanymi opisami bibliograficznymi artykułów i rozbudowanymi indeksami (np. „Bellona”, „Przegląd Piechoty”). Różnorodność rozwiązań, jakie stosowali twórcy zestawień, była podyktowana wieloma kwestiami: specyfiką rozpisywanego pisma, doświadczeniami autorów w pracach bibliograficznych, brakiem ściśle wytyczonych norm bibliograficznych, wzorowaniem się na już istniejących bibliografiach z danej dziedziny i wcześniejszych spisach artykułów danego tytułu, trudnościami finansowymi wymuszającymi na autorach rozwiązania ograniczające objętość spisów. Powody powstania spisów były także różne, m.in.: jubileusz istnienia pisma lub wydającej go organizacji, zamknięcie pewnego etapu pracy redakcji. Najczęściej była to jednak chęć zaprezentowania dorobku redakcji i upowszechnienia zebranego na łamach pisma materiału. Wspólny był na pewno cel tworzenia bibliografii zawartości poszczególnych tytułów, jakim było ułatwienie poszukiwań tekstów w gąszczu artykułów publikowanych przez lata w danym piśmie. Adresatami tych spisów byli przede wszystkim czytelnicy pisma (grupy zawodowe, członkowie organizacji) i pracownicy nauki.

Spisy, które jak podkreślali sami ich twórcy, miały mankamenty i zawierały błędy, były odpowiedzią na potrzeby czytelników oraz postulaty bibliografów, bibliotekarzy i bibliofilów. Inicjatywy tworzenia zestawień podejmowane były przez redaktorów pism, bibliografów, bibliotekarzy, znawców danej dziedziny. Wartość tego typu prac była i jest nadal zwykle umniejszana, czy wręcz niedoceniana, a przecież, jak napisał jeden z twórców analizowanego zestawienia S. Bednarski: „Tomy roczników czasopism, nie posiadające rejestrów, są jakby skarbem zamkniętym i niedostępnym, dopiero bibliografia [...] skarby te otwiera i udostępnia!” (Bednarski, 1929, s. 6-7).

BIBLIOGRAFIA

- Bednarski, S. (1929). *Spis treści 25 pierwszych roczników miesięcznika „Sodalis Marianus” 1902-1926*. Wydaw. Księży Jezuitów.
- Berka, W., & Ginalski, E. (1938). *Przegląd Piechoty. Bibliografia pierwszego dziesięciolecia 1928-1938*.
- Birkenmajer, A. (1928). Po zjeździe lwowskim. *Przegląd Biblioteczny*, 2(2), 177-189. Dziesięciolecie Przeglądu Filozoficznego. Spis autorów i szczegółowy indeks treści, zawartej w 10 rocznikach (1908). *Przegląd Filozoficzny*, 11(1-2).
- Dzikowski, M. (1929). Bibliografia zawartości czasopism (Referat). *Przegląd Biblioteczny*, 3(3), 365-379.

- Gajewski, S. (1936). Pięćdziesiąt lat „Przeglądu Weterynaryjnego” 1886-1935. *Przegląd Weterynaryjny*, wyd. jubileuszowe.
- Gutry, Cz. (1953). *Bibliografia scalonych spisów zawartości czasopism*. Zakład im. Ossolińskich.
- Hahn, W. (1956). *Bibliografia bibliografii polskich* (wyd. 2 znacznie rozszerz.). Zakład im. Ossolińskich.
- Hahn, W. (1929). Spis rzeczy „Przeglądu Powszechnego” za lata 1922-1927, Kraków 1928. *Ruch Literacki*, 4(4), 119-120.
- Jarmulski, E. (1937). 10-letnia działalność wydawnicza Tow. Przyrodniczego im. St. Staszica w Łodzi. „Czasopismo Przyrodnicze” 1927-1936. *Czasopismo Przyrodnicze Ilustrowane*, 11(1-4), 71-88.
- Korpała, J., & Korpałowa, F. (1937). *Przegląd treści 16 roczników Strzelca 1921-1936*. Instytut Wydawniczy Związku Strzeleckiego.
- Kulczyńska, W. (1935). Spis treści piętnastu roczników „Ochrony Przyrody” 1920-1935. *Ochrona Przyrody*, 15, załącznik.
- Kurkowa, E. (1936). Przegląd treści „Chimery”. 1901-1907. Koło Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Łoza S. (1928). „Bellona”. *Bibliografia dziesięciolecia. 1918-1927*. Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy.
- Łoza, S. (1938). *Czy wiesz kto to jest?* Wydaw. Głównej Księgarni Wojskowej.
- Łoza, S. (1930-1933). *Zestawienie artykułów, wzmianek i ilustracji zawartych w rocznikach z lat 1910-1929 czasopisma „Ziemia”*. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze.
- Mickiewiczowa, I. (1933). *Bibliografia prac drukowanych w wydawnictwach Polskiego Towarzystwa Heraldycznego (1908-1933)*.
- Myślicki, I. (1922). „Przegląd Filozoficzny” w ciągu 25 lat swego istnienia (1897-1922). *Przegląd Filozoficzny*, 25, 1-74.
- Piętnastolecie Kroniki Miasta Poznania* (1937).
- Polski słownik biograficzny* (1935-). ZN im. Ossolińskich.
- Różycki, M. (1938). „Bellona”. *Bibliografia dziesięciolecia 1928-1937*. Wojskowy Instytut Naukowo-Oświatowy.
- Rutkowski, M. (1925). *Indeks do Kwartalnika Historycznego (1887-1922)*. Polskie Towarzystwo Historyczne.
- Rzadkowolska, M. (Red.). (2016). *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement IV*. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Semkowicz, A. (1937). *Przegląd treści „Museionu”*. 1911-1913. Koło Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Skorowidz za lata 1927-1939*. T. 1-10 (1939). Księgarnia K. Rutskiego.
- Spis prac umieszczonych w „Biologii Lekarskiej” w latach od 1922 do 1933 r. (1933). *Biologia Lekarska*, 12(8), 333-365.
- Spis rzeczy Przeglądu Powszechnego za lata 1922-1927* (1928).
- Sterzyński, T. (1927). Zagadnienie bibliografii wydawnictw periodycznych. *Ruch Literacki*, 2(7), 197-203.
- Stojałowski, K. (1938). *Spis prac oryginalnych zawartych w 50-ciu rocznikach Nowin Lekarskich 1888-1938*. Nakł. Józefa Jagielskiego.
- Tadeusiewicz, H. (Red.). (2000). *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement II*. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Toporowski, M. (1939). „Wiadomości Literackie” 1924-1933. *Zestawienie treści, indeks ilustracji, pseudonimy i kryptonimy*. Wiadomości Literackie.

- Treichel, I. (Red.). (1972). *Słownik pracowników książki polskiej*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Vrtel-Wierczyński S. (1925). Indeks do „Kwartalnika Historycznego” (1887-1922). *Przewodnik Bibliograficzny*, 6(9-10), 440-441.
- Vrtel-Wierczyński S. (1928). O najpilniejszych zadaniach naszej bibliografii. *Przeegląd Biblioteczny*, 2(2), 190-209.
- Vrtel-Wierczyński S. (1921). *Organizacja bibliografii w Polsce. Rzecz czytana na posiedzeniu Wydziału Filologicznego Towarzystwa Naukowego we Lwowie, dn. 7 lutego 1921*. Gubrynowicz.
- Wykaz artykułów, recenzji i wzmianek umieszczonych w „Przełądzie Artyleryjskim” i „Wiadomościach Techniczno-Artyleryjskich” od 1923 do 1932 r. Tomy 1-15 (1933)*.
- Żuchowski-Dunin, W. (1934). *Przeegląd Kawaleryjski. T. 1-11 (lipiec 1924 – lipiec 1934)*.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 24 maja 2023 r.

MONIKA OLCZAK-KARDAS

Instytut Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej,

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

e-mail: monika.olczak-kardas@ujk.edu.pl

ORCID 0000-0001-7580-7712

BIBLIOGRAPHIES OF JOURNAL CONTENTS – LISTS PUBLISHED IN THE YEARS 1918-1939 (ANALYSIS OF SELECTED EXAMPLES)

KEYWORDS: Journal content bibliography. History of bibliography. Journals. Bibliography methodology. Second Polish Republic

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The author intended to discuss the development of journal content bibliography in the years 1918-1939 as well as show the heterogeneity of lists produced at that time, the latter resulting from various approaches to such lists and lack of any rules for their development. **Methods** – The author used a source analysis and critical analysis of the literature. **Conclusions** – The analysis covered 71 lists published in the years 1918-1939, including the contents of 63 journals. The author discovered a significant diversity of forms – from plain content lists to large bibliographies including annotated descriptions of journal articles and extended indexes – which resulted from, among else: the nature of a given journal, experience of the bibliographers, lack of specific bibliographic standards, the practice of following bibliographies already existing in a given field and for a given title, and financial difficulties. Most often such lists were created in order to present and popularize the journal content and their recipients were readers (professions and organizations) as well as scholars. The initiatives of creating such lists were taken by journal editors, bibliographers, librarians and experts in a given field.

ARTYKUŁY RECENZYJNE/RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2023 z. 3
PL ISSN 0033-202X

Monika Wachowicz: *Technologie informacyjno-komunikacyjne w wojewódzkich bibliotekach pedagogicznych w Polsce*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 2023, ISBN 9788365741141.

Publikacja *Technologie informacyjno-komunikacyjne w wojewódzkich bibliotekach pedagogicznych w Polsce* składa się z siedmiu rozdziałów, wstępu, streszczeń w języku polskim i angielskim, bibliografii, indeksu osobowego oraz dodatkowych spisów (skrótów, tabel, wykresów i schematów oraz załączników).

Problematyka związana z rozwojem technologicznym w instytucjach GLAM jest w ostatnich latach bardzo często podejmowana w rozważaniach przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, w tym także badaczy z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. Monika Wachowicz postanowiła przybliżyć kwestię wdrażania nowych rozwiązań technologicznych w bibliotekach pedagogicznych w Polsce, zwracając uwagę przede wszystkim na kwalifikacje nauczycieli zatrudnionych na etatach bibliotekarskich.

Jak zauważyła Anna Śmigielska, technologie informacyjno-komunikacyjne (ang. *information and communication technologies*) obejmują urządzenia (np. komputer, sieci komputerowe lub media), narzędzia (aplikacje) oraz technologie, które ułatwiają posługiwanie się informacją. Badaczka zwróciła uwagę, że terminem tym określa się nie tylko aspekty techniczne, ale także walory komunikacyjne. Istotna jest nie tylko sama informacja, ale także to, jak szybko uda się ją przekazać (Śmigielska, 2002). Według Małgorzaty Fedorowicz-Kruszewskiej, w ostatniej dekadzie mamy do czynienia z nagłym rozwojem technologii informacyjno-komunikacyjnych w bibliotekach. Jest to związane z rosnącymi potrzebami użytkowników, ale także wzrostem poziomu ich kompetencji informacyjnych. Obecność nowych mediów i zmiana sposobu ich przyswajania wpłynęła na pojawienie się nowych możliwości w zakresie poszukiwania, gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów (Fedorowicz-Kruszewska, 2019). Nowe sposoby pracy z odbiorcami ujawniły się zwłaszcza w okresie pandemii COVID-19. Justyna Adamus-Kowalska zwróciła uwagę na to, w jaki sposób zweryfikowano metody pracy w stanie zagrożenia epidemicznego oraz

wyznaczyła potencjalne nowe zadania stojące przed bibliotekami. Nowe warunki funkcjonowania przyspieszyły proces cyfryzacji, doprowadzając do zwiększenia roli narzędzi elektronicznych w pracy bibliotekarzy oraz w porozumiewaniu się z użytkownikami (Adamus-Kowalska, 2022).

W rozważaniach na temat roli i znaczenia technologii informacyjno-komunikacyjnych w działalności bibliotek pedagogicznych M. Wachowicz w pierwszej kolejności zaprezentowała zadania bibliotek pedagogicznych, powołując się na prace badaczy zajmujących się tą tematyką. Zwróciła uwagę na funkcje i zadania tego typu placówek, analizując je w ujęciu historycznym oraz współczesnym. Autorka zdecydowała się w tym rozdziale także na zaprezentowanie najważniejszych zapisów w statutach 46 książnic pedagogicznych szczebla wojewódzkiego.

W kolejnym etapie zaprezentowano pojęcie *technologii informacyjno-komunikacyjnych*, analizując ich rozwój w Polsce oraz na świecie. W rozważaniach terminologicznych autorka wykorzystała polskie piśmiennictwo naukowe, wydawnictwa informacyjne oraz wybraną literaturę obcojęzyczną. W drugim rozdziale znalazło się także obszernie wytłumaczenie różnic pomiędzy polskim i angielskim rozumieniem terminu *technology*. Jedynym mankamentem jest nieadekwatny do treści tytuł podrozdziału, który sugeruje analizę terminologiczną dokonaną wyłącznie na podstawie literatury anglojęzycznej, podczas gdy czytelnik ma okazję przekonać się także o tym, w jaki sposób *technologia* rozumiana jest przez badaczy posługujących się językiem rosyjskim. W dalszej części mamy do czynienia ze szczegółową analizą pojęć *information technology* oraz *information and communication technology*, stanowiącą wstęp do rozważań na temat istoty i znaczenia technologii informacyjnych, określanych przez autorkę jako „podstawa techniczna (instrumenty): sprzęt i oprogramowanie (media techniczne) wykorzystywane do realizacji procesu informacyjnego i zarządzania nim w środowisku cyfrowym”.

Trzeci rozdział stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, jaką rolę w bibliotece pedagogicznej odgrywa nauczyciel bibliotekarz, rozumiany jako realizator zadań tejże. W pierwszej kolejności zaprezentowano kategorie pracowników wojewódzkich bibliotek pedagogicznych, posługując się ich statutami, a następnie przybliżono kwestie związane z kwalifikacjami i odpowiednimi wymogami, które należy spełnić w przypadku ubiegania się o awans zawodowy. W mojej ocenie rozdział ten stanowi wstęp do problemów omówionych w kolejnej części publikacji. Wyraźnie odstaje na tle pozostałych pod względem liczby stron, dlatego też mogłby być połączony z następnym – dotyczącym roli i znaczenia technologii informacyjno-komunikacyjnych w pracy bibliotekarzy wojewódzkich bibliotek pedagogicznych.

W rozdziale czwartym szczegółowo omówiono sposób postępowania badawczego, którego przedmiotem były technologie informacyjno-komu-

nikacyjne wykorzystywane do realizacji zadań statutowych. W tym celu wykorzystano trzy różne metody badawcze: metodę badania dokumentów, metodę statystyczną oraz metodę sondażu diagnostycznego. W ostatnim przypadku skorzystano z elektronicznego formularza wygenerowanego za pomocą aplikacji znajdującej się w pakiecie Office 365. Badaniem objęto blisko tysiąc nauczycieli bibliotekarzy (958 pełnozatrudnionych i 41 niepełnozatrudnionych) z 46 wojewódzkich ksiąźnic pedagogicznych.

W kolejnym rozdziale zaprezentowano wyniki badań autorskich. Ostatecznie wzięło w nich udział 350 nauczycieli bibliotekarzy wytypowanych ksiąźnic. Autorka skrupulatnie odnotowała podział respondentów ze względu na płeć, wiek, uzyskany awans zawodowy, miejsce pracy i jego przynależność do kategorii wojewódzkich bibliotek pedagogicznych. Przedmiotem rozważań była w pierwszej kolejności rozpoznawalność terminu *technologie informacyjno-komunikacyjne*, którą zbadano, udostępniając respondentom zakres znaczeniowy analizowanego pojęcia. Zapytano bibliotekarzy także o dostępne formy kształcenia uzupełniającego w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz realizowane z ich pomocą zadania statutowe w poszczególnych jednostkach. Szczegółowej analizie poddano także narzędzia wykorzystywane w codziennej pracy nauczycieli-bibliotekarzy oraz w działalności wojewódzkich bibliotek pedagogicznych. Odrębne zagadnienie stanowiły różne formy wspomagania szkół i placówek oświatowych z wykorzystaniem nowych rozwiązań technologicznych. Przy okazji autorka postanowiła zapytać również o infrastrukturę techniczną poszczególnych placówek oraz częstotliwość wykorzystywania prywatnego sprzętu do realizacji obowiązków służbowych.

Rozdział szósty stanowi podsumowanie przeprowadzonych badań i zaprezentowanie wniosków końcowych. W tej części autorka nie tylko raz jeszcze zwróciła uwagę na kwestie definicyjne związane z postrzeganiem pojęcia *technologie informacyjno-komunikacyjne*, ale także przybliżyła problemy związane z przynależnością badanych jednostek do sieci wojewódzkich bibliotek pedagogicznych. Jak sama podkreśliła, liczba tego typu ksiąźnic nie jest tożsama z liczbą województw w Polsce. Ustalenie zbioru jednostek objętych analizą było wyjątkowo trudne. Kompletnych danych nie udało się potwierdzić wyłącznie na podstawie dokumentów pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego oraz informacji pozyskanych za pomocą Wyszukiwarki Rejestru Szkół i Placówek Oświatowych. Wnikliwość Autorki i chęć zlokalizowania wszystkich bibliotek pedagogicznych szczebla wojewódzkiego sprzyjały przeprowadzaniu dodatkowych kwerend, a szczegółowe poszukiwania przyniosły żądane rezultaty.

Ostatni rozdział, będący jednocześnie zakończeniem, zwraca uwagę na rolę, jaką w strukturze bibliotek publicznych odgrywają placówki pedagogiczne. Nieoceniona wydaje się być praca nauczycieli-bibliotekarzy,

którzy na bieżąco starają się podnosić swoje kwalifikacje, wychodząc na przeciw użytkownikom i ich rosnącym potrzebom informacyjnym. Znajomość nowych rozwiązań technologicznych, chęć ich wdrażania w różnych obszarach funkcjonowania biblioteki oraz umiejętność realizowania różnych celów statutowych za pomocą nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych, świadczą o zmieniającej się roli zarówno bibliotek pedagogicznych, jak i zatrudnionych w nich bibliotekarzy, coraz częściej pełniących funkcję menedżerów wiedzy.

Publikacja M. Wachowicz stanowi ważny głos w dyskusji na temat znaczenia bibliotek pedagogicznych w świecie zdominowanym przez nowe rozwiązania technologiczne. Autorka zwróciła uwagę nie tylko na potencjał tego typu placówek, ale przede wszystkim wskazała na zmiany zachodzące zarówno na poziomie instytucjonalnym, jak i personalnym. Bibliotekarze w swojej codziennej pracy nie tylko upowszechniają nowe technologie w edukacji, ale także sprawiają, że przyswajanie wiedzy staje się jeszcze bardziej atrakcyjne dla odbiorcy. Podjęte rozważania stanowią ciekawy punkt wyjścia do kontynuacji badań na ten temat i z pewnością mogą zachęcić czytelników do tego, by jeszcze dokładniej przyjrzeć się kwestii wykorzystania nowych rozwiązań technologicznych w instytucjach sektora GLAM.

BIBLIOGRAFIA

- Adamus-Kowalska, J. (2022). Zmiana roli i znaczenia bibliotek oraz informacji naukowej w dobie pandemii koronawirusa SARS-CoV-2. *Journal of Modern Science*, vol. 48, iss. 1, pp. 495–510.
- Fedorowicz-Kruszewska M. (2019). Otoczenie biblioteki. W: *Zarządzanie biblioteką, pod red. Mai Wojciechowskiej, „Nauka–Dydaktyka–Praktyka”*, 189. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, s. 35. ISBN 978-83-65741-26-4.
- Śmigielska A. (2002). *Technologie informacyjne i komunikacyjne w pracy nauczyciela*. Warszawa: Wydaw. Mikom, s. 40. ISBN 978-83-72792-79-2.

Przemysław Krysiński
Instytut Badań Informacji i Komunikacji
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Tekst wpłynął do Redakcji 20 czerwca 2023 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Zbiór artykułów *Textus, pictura, musica. Średniowieczny kodeks rękopiśmienny jako przedmiot badań interdyscyplinarnych* (Jakubek-Raczkowska, Czyżak, red. 2022) wydany jako trzeci tom toruńskiej serii „Studia nad Skryptorium i Spuścizną Rękopiśmienną Średniowiecza” „...integruje wyniki badań nad kodeksami, które były podejmowane z uwzględnieniem różnych perspektyw – literaturoznawczej, źródłoznawczej, kodykologicznej, muzykologicznej i zabytkoznawczej” (s. 7). Artykuły zostały pogrupowane w czterech działach. W części pierwszej, zatytułowanej „Textus” znalazła się między innymi liturgioznawcza analiza porównawcza ewangeliarzy grupy Kodeksu Wyszehradzkiego i *missale plenarium* z Gniezna autorstwa Michała Sołomieniuka. Studium poświęcone iluminacjom XIV-wiecznej księgi liturgicznej *Novum passionale de sanctis* (Szymon Tracz) zawiera dział „Pictura”. Z tekstów działu „Musica” wymienić można szkic Piotra Ziółkowskiego *Rękopisy liturgiczne krzyżackiej proveniencji jako źródła muzyczne. Problemy i perspektywy badawcze*. Tom zamykają artykuły pomieszczone w dziale „Traditio” poświęcone, prowadzonej głównie przez biblioteki, ochronie konserwatorskiej, konserwacji, restauracji, a także digitalizacji i upowszechnieniu kodeksów rękopiśmiennych. Starannie wydanej publikacji towarzyszą liczne ilustracje.

Sopockie wydawnictwo Smak Słowa przybliżyło polskiemu czytelnikowi ciekawą pozycję książkową. Zaletą książki dwóch amerykańskich autorów Andrew Petegree i Arthura Weduvena *Biblioteki. Krucha historia* (Petegree; Weduwen, 2022) jest eseistyczna, przejrzysta, a zarazem erudycyjna narracja, wzbogacona anegdotami, cytatami, ilustracjami. Autorzy śledzą losy bibliotek począwszy od świata starożytnego, Biblioteki Aleksandryjskiej, poprzez średniowiecze, renesans, oświecenie, czasy nowożytne, współczesność, pokazując tytułową kruchość bibliotek, podlegających m.in. zaniedbaniom, zniszczeniom fizycznym, rozproszeniu, przy jednoczesnym trwaniu idei biblioteki. „Jest to zatem opowieść pełna niespodziewanych zwrotów akcji. Czym jest biblioteka? Każde pokolenie musi znaleźć własną odpowiedź na to pytanie. Niektóre z bibliotek opisanych w tej książce to zwyczajne, prywatne zbiory, odzwierciedlające indywidualny gust swoich twórców, podczas gdy inne są wielkimi przedsięwzięciami, pomnikami dumy narodowej, a nawet wyrazem dążenia do aleksandryjskiego celu zgromadzenia sumy ludzkiej wiedzy” (s. 14).

Interesujące badanie dotyczące gromadzenia i udostępniania w bibliotekach książek dla dzieci, które można uznać za kontrowersyjne, zaprezentowali Magdalena Paul i Michał Zajac w książce *Otwarcie/ostrożni/niezdecydowani. Opinie i postawy bibliotekarzy publicznych względem kontrowersyjnych książek dla dzieci* (Paul; Zajac, 2022). Autorzy przedstawili za-

gadnienia związane z badaną problematyką, takie jak obecność tematu kontrowersyjnych książek dla dzieci w publicystyce, mediach społecznościowych, literaturze fachowej, próby definicji książki kontrowersyjnej dla dzieci. Na potrzeby badania zostało wytypowanych pięć tytułów książek dla dzieci, nazwanych umownie wskaźnikowymi, które zostały użyte w serii pytań sondażowych skierowanych do bibliotekarzy. W jednej z konkluzji podsumowującej wyniki badania autorzy stwierdzili: „Polskie środowisko bibliotekarskie, tak jak zostało ono sportretowane przez nasz sondaż, ani nie jest gotowe na bezkrytyczną akceptację kontrowersyjnych książek, ani ich pryncypialnie nie odrzuca” (s. 208).

Zbiór artykułów *Biblioteki naukowe w świecie cyfrowym i analogowym (Biblioteka...*, 2022) stanowi pokłosie konferencji o tym samym tytule zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Politechniki Świętokrzyskiej, która odbyła się w dniach 13-14 września 2022 r. w Ameliówce koło Kielc. Autorzy jedenastu tekstów podjęli próby analizy przemian w bibliotekach naukowych wywołanych technologiami informacyjnymi. Poruszyli m.in. problematykę nowych form i narzędzi komunikacji w zarządzaniu biblioteką akademicką (Stanisława Pietrzyk-Leonowicz, Katarzyna Weinper), roli social mediów w kreowaniu komunikacji z czytelnikiem (Ireneusz Bojanowski), wpływu kompetencji cyfrowych bibliotekarzy na funkcjonowanie biblioteki naukowej (Danuta Stawińska). Z pozostałych materiałów wymienić można przegląd badań dawnej książki i prasy prowadzonych przez bibliotekarzy akademickich w latach 2016-2018 i ich obecności w przestrzeni sieciowej autorstwa Bernardety Cieślik-Iwańskiej, czy też analizę zmiany relacji pomiędzy procesami bibliotecznymi w formie analogowej i cyfrowej w latach 2013-2020 w bibliotekach wyższych szkół technicznych (Jolanta Sobielga).

Syntetyczne opracowanie historii polskiego medioznawstwa przedstawił Tomasz Mielczarek w książce *Medioznawstwo polskie. Ludzie, instytucje, nauka* (Mielczarek, 2021). Głównym przedmiotem pracy jest rozwój polskich badań nad prasą oraz pojawiającymi się kolejnymi środkami komunikowania masowego (prasoznawstwo, medioznawstwo). W rozdziale pierwszym „Przedmiot badań” autor zarysował historię polskich mediów w podziale na prasę, media audiowizualne i Internet. W rozdziale drugim natomiast została naszkicowana historia światowych badań nad mediami. Zasadnicza część książki dotycząca polskich badań medioznawczych została podzielona na trzy rozdziały, w których zaproponowane przez autora cezury czasowe mają odzwierciedlać przeobrażenia nauki o mediach: „Początki polskich badań prasoznawczych” (okres od 1794 do 1953), „W poszukiwaniu paradygmatu” (1954-1989), „Współczesna teoria i praktyka badawcza”. W konkluzjach kończących publikację autor stwierdził m.in.: „Cechą charakterystyczną polskich badań nad komunikacją społeczną i mediami jest ich interdyscyplinarność i odwoływanie się do in-

nych dyscyplin szczegółowych, zarówno z obszaru nauk społecznych, jak i humanistycznych. Gwałtowny rozwój współczesnych mediów powoduje też, że medioznawcy poszerzają swoje kompetencje techniczne” (s. 224).

Publikacja o charakterze poradnikowym *Dodatkowe (pozaustawowe) źródła i formy finansowania samorządowych instytucji kultury* (Barański, 2022) porządkuje wiedzę na temat finansowania kultury i związanych z tym zagadnień organizacyjnych i prawnych. W dwóch pierwszych rozdziałach autor omawia zasady funkcjonowania państwowych i samorządowych instytucji kultury oraz przedstawia ramy prawne i organizacyjne działalności na polu kultury organizacji pozarządowych. W rozdziale trzecim autor szczegółowo omówił sposoby finansowania instytucji kultury: dotacje podmiotowe, celowe, konkursy dotacyjne, zlecenia realizacji zadań publicznych. W kolejnych podrozdziałach został zaprezentowany Narodowy Program Rozwoju czytelnictwa na lata 2021-2025, programy w ramach dotacji Narodowego Centrum Kultury, program Kreatywna Europa 2021-2027, działania różnych fundacji, funduszy i stowarzyszeń w zakresie finansowego wspomagania kultury, formy finansowania kultury ze środków unijnych. Na uwagę zasługują przykłady przydatnych w procesie pozyskiwania funduszy dokumentów (m.in. wzory umów, statutów, wniosków), dostępne także w dołączonym do publikacji suplemencie elektronicznym.

W ramach realizacji projektu „Modernizacja budynku Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu oraz konserwacja i digitalizacja cennych zasobów bibliotecznych” m.in. zostały zdigitalizowane, poddane konserwacji i badaniom zabytkowe atlasy z kolekcji Biblioteki Raczyńskich. Dawny blask odzyskały 23 cenne zabytkowe atlasy w 33 tomach i zostały zaprezentowane w albumie *Theatrum orbis terrarium. Zabytkowe atlasy z kolekcji Biblioteki Raczyńskich* (*Theatrum...*, 2022). W rozpoczynającym tom szkicu autorstwa Adama Krawca *Od Orteliusa do Lelewela. Trzy wieki dawnej kartografii w atlasach ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich* można prześledzić kolekcję Biblioteki na tle historii kartografii od XVI do XIX w. Jednym z dwóch najwcześniejszych prezentowanych w albumie obiektów jest znany w tamtych czasach atlas antwerpskiego kartografa Abrahama Orteliusa *Theatrum orbis terrarium*, edycja z 1595 r. Najnowszy zaś to wydany w 1847 r. atlas autorstwa Joachima Lelewela, stanowiący uzupełnienie drugiego wydania jego monografii *Geschichte Polen*.

Nowatorskie przedsięwzięcie, jakim było opracowanie leksykonu oparowznawczego (Pokorzyńska; Pronobis-Brzezińska; Wagner, 2023), reprezentującego trzy perspektywy badawcze – bibliologiczną, konserwatorską i historyczno-artystyczną, to efekt współpracy trojga autorów odpowiedzialnych za trzy główne obszary merytoryczne: Elżbiety Pokorzyńskiej (technologia introligatorska), Małgorzaty Pronobis-Brzezińskiej (morfologia, techniki wykonania, problemy konserwatorskie) i Arkadiu-

sza Wagnera (zagadnienia historyczno-artystyczne). „Nadrzędnym celem współautorów leksykonu było uporządkowanie i zebranie w jednym miejscu terminologii oprawoznawczej, dotyczącej wytworów takich rzemiosł jak introligatorstwo, złotnictwo i papiernictwo, w mniejszym stopniu zaś garbarstwo, mosiężnictwo (a ściślej wyrób okuć i zapieć metalowych) czy stolarstwo” (s. 3). Pominięta natomiast została problematyka introligatorstwa przemysłowego. W rezultacie powstała publikacja zawierająca 900 haseł, z odpowiednikami w języku angielskim, francuskim i niemieckim, a także bibliografię obejmującą ponad 800 pozycji polsko- i obcojęzycznych. Ważnym elementem struktury leksykonu są fotografie prezentujące dzieła introligatorskie i ich detale oraz materiały, narzędzia i czynności introligatorskie.

Projekt DKK (Dyskusyjne Kluby Książki) jest adaptacją brytyjskiej idei *reading clubs* – wspólnego czytania i rozmowy o książkach. Z okazji 15-lecia istnienia zaprezentował się w okolicznościowej publikacji *Między stronami. 15 lat DKK Szamotuły* (Cyprowska, 2022) jeden z około 60 klubów w Wielkopolsce – DKK Szamotuły. Książka ma formę kroniki opisującej comiesięczne spotkania klubowiczów począwszy od kwietnia 2007 r., a skończywszy na lutym 2022 r. Książkowe dyskusje odbywały się w szamotulskiej bibliotece publicznej, w kawiarniach, ogrodach członków klubu. Swobodna narracja kronikarskich zapisów autorstwa Romy Cyprowskiej, moderatorki klubowych spotkań, wzbogacona o fragmenty recenzji stworzonych przez członków klubu, ukazuje, jak dyskusje o książkach stają się również okazją do miłego spędzania czasu i zawiązywania się czytelnich przyjaźni.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Barański, Robert (2022). *Dodatkowe (pozaustawowe) źródła i formy finansowania samorządowych instytucji kultury*. Gdańsk: ODDK Spółka z o.o. Spółka komandytowa, 243 s., il. ISBN 978-83-7804-786-5.
- Biblioteka naukowa w świecie cyfrowym i analogowym. Konferencja naukowa 13-14 września 2022 roku Kielce (Ameliówka)* (2022). Kielce: Politechnika Szczecińska, 159 s., il. ISBN 978-83-6667-829-3.
- Cyprowska, Roma (2022). *Spotkania między stronami. 15 lat DKK Szamotuły*. Szamotuły: Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Szamotuły im. Edmunda Calliera, 112 s., il. ISBN 978-83-948236-5-9.
- Jakubek-Raczkowska, Monika; Czyżak, Marta, red. (2022). *Textus, pictura, musica. Średniowieczny kodeks rękopiśmienny jako przedmiot badań interdyscyplinarnych*. Toruń: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 303 s., il. Studia nad Skryptorium i Spuścizną Rękopiśmienną Średniowiecza, 3. ISBN 978-83-231-4498-4.
- Mielczarek, Tomasz (2021). *Medioznawstwo polskie. Ludzie, instytucje, nauka*. Kielce: Wydaw Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 259 s. ISBN 978-83-7133-911-0.

- Paul, Magdalena; Zając, Michał (2022). *Otwarcio/ostrożni/niezdecydowani. Opinie i postawy bibliotekarzy publicznych względem kontrowersyjnych książek dla dzieci*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 235 s., il. Biblioteki, Dzieci, Młodzież; 12. ISBN 978-83-65741-83-7.
- Pettegree, Andrew; Weduwen, Arthur der (2022). *Biblioteki. Krucha historia*. Tłum. Agnieszka Nowak-Młynikowska. Sopot: Wydaw. Smak Słowa, 554 s., il. ISBN 978-83-66420-87-8.
- Pokorzyńska, Elżbieta; Pronobis-Brzezińska, Małgorzata; Wagner, Arkadiusz (2023). *Leksykon oprawoznawczy*. Bydgoszcz: Wydaw. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 480 s., il. 978-83-8018-581-4.
- Theatrum orbis terrarium. Zabytkowe atlasy z kolekcji Biblioteki Raczyńskich*. Poznań: Biblioteka Raczyńskich, 203 s., il. ISBN 978-83-9584088-3-8.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 18 sierpnia 2023 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

NA ŚMIECI? [***]

Read These Banned Books. Chicago: ALA, 2022, s. 240. ISBN 13:978-1-7282-6881-1.

Zwyczaj gromadzenia zasobów książkowych jest ogólnoswiatowy. Lecz równie globalna była i jest praktyka niszczenia książek. Przez palenie albo mechaniczną dewastację, zresztą na dziesiątki różnych sposobów. Czasami wygląda, że to z nienawiści do odnotowanych w książkach treści. Również – występującej gdziekolwiek, bez ograniczeń przestrzennych, czy też wskazań politycznych.

Niejako z marszu niszczycielami książek obwołano Hitlera, Goebbelsa i Stalina – całkiem słusznie zresztą – lecz liczba książkodewastatorów była i jest wyjątkowo długa. Obejmuje bowiem także tzw. *zwyczajnych* ludzi, którym już samo niszczenie książek najwyraźniej sprawia frajdę.

Goebbels palił książki na rynku w Berlinie, w asyście wiwatujących tłumów. W tym samym miejscu w 1947 r. zorganizowano święto wolnej

książki. Przemawiał Alfred Kantorowicz, nie uczestniczyły natomiast sowieckie władze okupacyjne.

Ale i wcześniej i później dostęp do książek tu i ówdzie był ograniczony. Podobno nadal 798 mln na świecie nie potrafi czytać.

W okresie międzywojennym nazisci publicznie zniszczyli w Niemczech 25 tys. tomów, a potem już całe biblioteki w Louvain i w Warszawie. Teraz Rosjanie dewastują liczne biblioteki w Ukrainie. W 1939 r. stworzono Bibliotekę Spalonych Książek. Na początku w Paryżu, następnie w Londynie, a potem w Nowym Jorku.

Wcześniej były kościelne indeksy książek zabronionych oraz równoległe prohibity islamskie. Cały świat, od Australii przez Rosję po USA, zapchany jest indeksami książek zakazanych. Czy komunikacja elektroniczna uczyni w tym jakiś wyłom? Na razie chyba jeszcze nie, ale może wkrótce coś takiego nastąpi. Chcemy bowiem wierzyć, że jesteśmy czymś więcej, niż tylko przystawkami do maszyn elektronicznych.

Espen Aarseth pyta, czy oto zanikła już – dominująca przedtem we wszystkich opowieściach – fabuła. W ogóle to może nie, ale jej wariant ciągle często już nie istnieje. James Joyce, Jorge Luis Borges oraz Italo Calvino odstąpili od linearności na rzecz wielowątkowości. A Marc Saporta i jego *Composition* to po prostu luźne kartki w pudełku.

Ale jest też jeszcze nowy nośnik elektroniczny, oparty na sztucznej inteligencji, czyli *Artificial Brain (AB)* – u nas oznaczany jako SI (sztuczna inteligencja) – który zapewne będzie się rozwijał. Także w kierunku samodzielności; istnieją już autonomiczne urzędy, częściowo inteligentne: *chatboty*. Do funkcjonowania nie potrzebują człowieka. A bibliotekarza/ki?

Jednak na razie przeważała i przeważa praktyka gromadzenia oraz niszczenia książek drukowanych, jak też zakazywania ich rozpowszechniania. Nic nowego. Inkwizycja w kościele katolickim tępiła książki hereetyckie między XIII a XIX stuleciem. Były też indeksy islamskie oraz bezpowrotnie zniszczono pisemny dorobek Majów. A prawie współcześnie, w Niemczech, w paleniu książek przodowała młodzieżowa organizacja Hitlerjugend. Jak napisał Heinrich Heine – kto pali książki, ten będzie potem palił ludzi.

Ale nie opowiadajmy kawałów: w usuwaniu książek biorą udział również bibliotekarze. Termin selekcja nie jest nam obcy, prawda? Więc amerykańskie stowarzyszenie ALA, próbując jakoś ograniczyć tę praktykę, wydało katalog 52 publikacji – po jednej na każdy tydzień w roku – przewidując, że będą kierowane przez bibliotekarzy do usunięcia z bibliotek i namawiając do uprzedniego zastanowienia się. Przeczytaj, zanim wyrzucisz! To jest książka – zbiór kilkudziesięciu, a czasem nawet jednozdaniowych – streszczeń, z namową do refleksji oraz z miejscem na dopisanie uwag własnych.

Nasz indeks byłby zapewne inny. Tam przeważają wątki latynoamerykańskie, jak też porno-erotyczne, w takim nasileniu irytujące już nawet w lekturze, ale być może właśnie o to chodzi. Przywołam tu tylko w wyborze niektóre, żeby dać pojęcie, jak te wskazówki zostały skonstruowane.

Siostrzenica prezydenta Allende (znana pisarka) opisała wydarzenia rodzinne. W innej opowieści kubański patriarcha myślał o politycznej karierze, ale córka zesłała się z prostym rolnikiem, więc nic z tego nie wyszło. Jeszcze kubański junosza: w dzień dbał o trawnik i ogród amerykańskiego gospodarza, po południu opiekował się niepełnosprawnym bratem, a w nocy śnił, że jest sławnym pisarzem.

Dziesięcioletni George ma sekret: wszyscy myślą, że to chłopiec, ale on wie, że jest dziewczynką i nawet wybrał sobie imię – Melissa. A siedemnastoletni Richie, inteligentny i ambitny, nie ma za co studiować po koledżu, idzie więc do wojska, a trwa właśnie wojna koreańska. Zatem lęk każdego dnia, bo tak jest na wojnie. Codzienne uczucie, że już się nie żyje. Opowieści wojenne w żadnym razie nie są o wojnie, ale o tym czego się boisz.

Rozdzielono dwie siostry. Jedną wydano za wdowca, a drugą wysłano do Afryki jako misjonarkę. Spotkały się dopiero po 30 latach. Małą Japonkę koniec wojny zastał w Korei; razem z matką wracały do Japonii, ale matka po drodze umarła. Dalsza droga – i wchodzenie w życie – to był koszmar.

I jeszcze autentyk: Malcolm X. Kolejno pielęgniarz, sutener i wreszcie słynny w świecie diler prochów. Zamordowany przez kompanów. Jeden z tych, których społeczeństwo odrzuciło.

QUO VADIS? [***]

Tim Schlak, Sheila Corral, Paul J. Bracke: *The Social Future of Academic Libraries. New Perspectives on Communities, Networks, and Engagement*. London: Facet Publishing, 2022, s. 318 ISBN, 978-1-78330-471-4.

Tim Schlak – prof. dr Robert Morris University, Pittsburg; Sheila Corral – prof. dr Sheffield University; Paul J. Bracke – prof. dr Gonzaga University, Spokane.

Weszliśmy w epokę fundamentalnych zmian w komunikacji. Pismo przestało gwarantować dostęp do podstawowych powiadomień. Teraz wachlarz informacyjny wzbogacił się o nowe formy transmisji. Te, które już widać, oraz o te, które odgadujemy, nazywając je sztuczną inteligencją (SI), czyli AI: *artificial intelligence*. Do końca przeobrażeń jeszcze bardzo daleko, ale coś jednak już zaczęło się dziać i myślę, że nie ma odwrotu.

To jednak nie znaczy, że piśmiennictwo zostało skazane na całkowitą eliminację. Komunikacja mieszana, hybrydowa, może jeszcze funkcjonować przez długie dziesięciolecia – że nie powiem bez końca. Uchowa się ta forma, która będzie najużyteczniejsza. I oczywiście trzeba sobie odpowiedzieć na pytanie: do czego? Bo to nie jest tak, że każda kategoria nadaje się do wszystkiego.

W naszym zawodzie, a także księgarskim – lecz również nauczycielskim oraz mnogim innym – to jest odpowiedź, która rozstrzyga niemal o wszystkim. Dlatego zachłannie rzuciłem się na prezentowaną tu książkę, sygnowaną przez trójkę głównych autorów, dobrze znanych w światowym piśmiennictwie, reprezentujących jednak refleksję angielską, mimo wszystko słabszą niż amerykańska. Poza tym jednak ci opiniodawcy, ani inni autorzy (jest ich w tej książce sporo) nie odnieśli się wyczerpująco do problemu, sygnalizowanego w tytule książki.

Prawie wcale nie ma odniesień do AI, trudno więc w tak ograniczonych ramach szkicować wizerunek już nie tylko bibliotekarstwa oraz służby informacyjnej, ale całej edukacji jako takiej. I to z wyprzedzeniem (jakim?). Chyba na razie za mało wiemy oraz fałszywie myślimy, trudno bowiem oderwać się od historycznie ugruntowanych przyzwyczajęń. Oraz tli się również lęk, że możemy podążyć śladami cenzorskich cięć i przedwcześnie zlikwidujemy dobre pomysły prognostyczne.

Konkretnie zaś odnoszę wrażenie, że nad tym tomem zaciążyła osobowość prof. Corral, uczonej o przebogatym dorobku piśmienniczym, która jednak z praktyką biblioteczną nigdy nie miała nic wspólnego. Toteż odnosi się do niej z ogromnym dystansem i czysto teoretycznie.

W książce jest dużo uprzejmości wobec bibliotekarstwa i bibliotekarzy, poczynając od frontowego wstępu, ale to są tylko uprzejmości – jak wobec wędliniarzy w okresach kryzysów kiełbasianych. Żadnych konkretów. Poza tym, że teraz wzrosło zaangażowanie bibliotekarzy w edukacyjne procesy na uczelniach. Ale nie ma wyjaśnienia na czym miałyby to polegać. Nie ma też jednej interpretacji pogłębionej koncepcji bibliotekarstwa. Trzeba ją dopiero wypracować.

To i owo widać. Katalogi kartkowe ustąpiły miejsca elektronicznym. Jest bogatsza współpraca wzajemna bibliotek akademickich oraz tych bibliotek z macierzystymi uczelniami. Zaś podczas pandemii okazało się, że można silniej współpracować zdalnie. Więc od ok. 1980 r. mamy jednak do czynienia z nowym bibliotekarstwem. Oto jego fazy: generacja 1985-1993; wkroczenie w wiki oraz w web 1994-1998; intensyfikacja 1999-2004; powszechna innowacyjność od 2005. Co dalej?

Są takie sugestie, że trzeba pokazywać złożoność procesów bibliotekarskich oraz ich skomplikowaną, sumaryczną strukturę. Ale ja mam wrażenie, że to nie wystarczy. Nawet jeżeli zostanie włączony kontekst emocjonalny.

Prof. S. Corrall uważa, że szkolnictwo wyższe nie jest już elitarne, ale stało się powszechne. Dlatego może liczyć na zwiększone środki oraz na otwarcie miejsc pracy dla absolwentów, na których czekają rządy. Jest koncepcja potrójnej misji: społecznej, ekonomicznej oraz produkcyjnej – napędzająca inne myślenie. Mówi się i pisze o dekolonizacji uczelni, ale bez radykalnych koncepcji. Zatem nie ma tu odniesienia do AI, ani tym bardziej do chatbotów. Pomysły na rewolucję są ograniczone.

Z kolei prof. P. Bracke upatruje możliwości i siły bibliotek w sieciowej współpracy. Ale – jak powiada – kształceniem zajmują się uniwersyteckie wydziały, te zaś mogą mieć własne powiązania z przemysłem (czemu nie z biznesem?) i mogą same przeistoczyć się w jednostki usługowe. Pozwolę sobie zapytać: w jakie oraz w jaki sposób? Wywód jest wyjątkowo mętny.

Bracke stosunkowo najszerzej wypowiada się o sztucznej inteligencji [AI] oraz o chatbotach jako o przyszłych narzędziach komunikacyjnych. Nie wiem, ile jest racji w tym jego tekście, ale ta tematyka musi być przez nas podejmowana, bowiem taki mamy zawód.

Z kolei prof. Tim Schlak pisze o kapitale społecznym jako komponencie procesu produkcji oraz życia w społeczeństwie, z oparciem na zaufaniu. Biblioteki są tego zaufania spoiwem. Zwłaszcza pomiędzy pracownikami nauki oraz studentami.

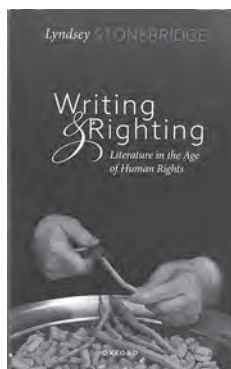
No i są jeszcze dalsze sekwencje wypowiedzi prof. Corrall, która twierdzi, że biblioteki akademickie po 2000 r. intensywniej zajęły się wspieraniem studentów – bardziej indywidualnie i to zmniejsza odsiew na kolejnych latach studiów. Ma też miejsce wspólne ze studentami wydawanie periodyków kampusowych, zaś absolwentom pomaga się w poszukiwaniu późniejszego zatrudnienia.

W tomie jest jeszcze grupa innych autorów, także spoza Wielkiej Brytanii. Prof. Andrew Dillon z Uniwersytetu w Austin (stan Texas) uważa, że technologia elektroniczna również przeszła zasadniczą zmianę. W tym kontekście coraz więcej głosów kwestionuje potrzebę istnienia bibliotek akademickich, zwłaszcza jako przestrzeni fizycznej.

Redukuje się środki dla tych bibliotek oraz nawołuje, żeby usługi w nich świadczyli nieodpłatnie pracownicy nauki i studenci. Umiejętności nie są potrzebne? Nie, bo tylko gadające głowy...

Z kolei prof. Matthew Kelly z University of South Australia (City West) podkreśla różnice między bibliotekami publicznymi i akademickimi. Trzeba nawiązać zatem relacje środowiskowe. Biblioteki akademickie pomijają zasoby rekreacyjne, publiczne zaś – naukowe. To można połączyć. Chyba że zbiorowości lokalne nie chcą zasobów naukowych. To wtedy: trudno. Chociaż wykształconym środowiskom przydałby się (może) model uniwersalny.

NIEPEWNOŚĆ [***]

Lindsay Stonebridge: *Writing and Righting. Literature in the Age of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2021, s. 148, ISBN 978-0-19-288468-8.

Ta publikacja mocno mnie rozczarowała. Obietnica odniesienia się do przyszłości jest tu wyraźnie pozorna, a znowu rejestr opisywanych zdarzeń bieżących razi nadmiernym gadulstwem. Mimo że autorka to w nauce postać znacząca. To ktoś taki jak przed laty Hannah Arendt, której śladami podąża. Tak samo jak ona, namawia do czytania literatury pięknej. I również charakteryzuje na czym te lekturowe procesy polegają lub mogą polegać. Po autorce tej klasy oczekiwałem jednak czegoś więcej.

Stonebridge to profesor Uniwersytetu w Birmingham i tak jak kiedyś Arendt uważa, że do czytania książek trzeba czegoś jeszcze, niż sama tylko empatia. Bo to proces głęboko intelektualny oraz emocjonalny. Literatura zawsze była czymś więcej, niż tylko kreatorką wolności sumienia, mianowicie jeszcze humanizmu i sprawiedliwości. Tam napisano, jaki świat mógłby i powinien być.

Ale od 2020 r. (dopiero?) reżymy wzięły się za prześladowanie ideologów wolności. A z kolei literatura pozwala i zawsze pozwalała zrozumieć kreatywny charakter ludzkich praw: na zasadzie opozycji. Proza już od XVIII w. ujawnia codzienną niesprawiedliwość. Daniel Defoe doskonale to rozumiał i nie tylko on, stąd oburzenie wielu autorów, że tendencje liberalistyczne zaczynają się i kończą na samym gadaniu oraz na pisaniu.

Ostatecznie dopiero na konferencji w Bandungu w 1955 r. określono na czym polegają prawa człowieka. Milan Kundera, John Maxwell Coetzee – a wcześniej Arendt – odrzucali kolonializm, apartheid, totalitaryzm i ludobójstwo. Z kolei Virginia Woolf uważała, że wojny i faszyzm to obszary męskie. Jeszcze w 1929 r. napisała, że nie chce mieć ojczyzny, bowiem z ojczyzną wiąże się wojna, a wojna to obrzydliwość i trzeba ją powstrzymać za każdą cenę. W istocie nigdy zatem tak nie było, żeby piśmiennictwo nie przeciwstawiało się wojowaniu.

W 2017 r. w Londynie wybuchł pożar w wieżowcu Grenfell Tower. Zginęły 72 osoby: sami muzułmanie, a był właśnie Ramadan. To była straszna katastrofa: wywołała głęboki i okrutny oddźwięk. Potem w rocznicę ludzie wychodzili na demonstrację.

Podobnie przypomina się rocznice wojen. W ponurym nastroju smutku i rozpacz. Ponieważ czas wojny to nie tylko martwi i ranni; to także okrutne wyobrażenia, odtwarzane w literaturze. Freud pisał o brutalnej codzienności, daleko od linii frontu, przenoszonej w odczuciach oraz

w opisach: pozaintencjonalnie. Ponieważ łatwiej nam żyć, kiedy mamy świadomość, że równolegle cierpi ktoś inny.

W połowie stulecia H. Arendt – tak jak przed nią V. Woolf – pisała o byciu pozapaństwowcem. Szczególnie w Europie, bowiem kraje europejskie uległy nacjonalizmowi, kolonializmowi oraz najogólniej mówiąc: brutalizacji. Z kolei kurdyjski pisarz Behrouz Boochani podniósł kwestię niszczenia czasu człowieka. Oboje zaś odnieśli się do obozu ucieczkowego, gdzie latami przebywały tysiące uciekinierów, bez szans na normalną egzystencję.

Tak więc od cierpienia nie ma ucieczki. Cierpienie można tylko zasygnalizować oraz opisać i to właśnie zasugerowała prof. Stonebridge – jak przed nią Virginia Woolf oraz Hannah Arendt. Ale ani te sygnały, ani te opisy, nie przynoszą ulgi.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 27 lutego 2023 r.

**SPOTKANIE ONLINE CZŁONKÓW PREZYDIUM
ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP,
14 czerwca 2023 r.**

Głównym tematem spotkania było podsumowanie działalności Stowarzyszenia w okresie kwiecień-czerwiec 2023 r.

SPRAWY ORGANIZACYJNE

- Opracowanie sprawozdań za 2022 r. wg punktów Strategii SBP na lata 2021-2029: z działalności Zarządu Głównego SBP (osoba odpowiedzialna – Sekretarz Generalny SBP), z działalności sekcji/komisji/zespołów (osoba odpowiedzialna – członek ZG ds. komisji/sekcji/zespołów); trwają prace nad sprawozdaniem z działalności struktur terenowych SBP (osoba odpowiedzialna – członek ZG ds. okręgów).
- Udział dr Barbary Budyńskiej w posiedzeniach KRB.
- Udział Aldony Zawałkiewicz w VII Nowym Ogólnopolskim Forum Bibliotek Pedagogicznych w Krakowie (15-16 czerwca).

KONKURSY

Uroczystość wręczenia dyplomów laureatom i wyróżnionym w konkursach SBP: Bibliotekarz Roku 2022; Mistrz Promocji Czytelnictwa 2022; Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego za 2022 r. odbyła się 26 maja 2023 r. podczas Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie.

FORUM MŁODYCH BIBLIOTEKARZY

Miejsce: Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach – 28-29 września 2023 r.
Strona FMB <https://fmb15.wbp.kielce.pl/>
Profil na fb <https://www.facebook.com/profile.php?id=100092315963105>
Strona wydarzenia na fb <https://www.facebook.com/events/247533387851789>

ANALIZA FUNKCJONOWANIA BIBLIOTEK

Prace podjęte w ramach realizacji projektu:

- monitorowanie przebiegu badań wg liczby: utworzonych formularzy, wypełnionych, zatwierdzonych przez dyrektora, zatwierdzonych przez administratora;
- aktualizacja narzędzi do badań satysfakcji użytkowników bibliotek;
- modyfikacja strony projektu;
- spotkanie zespołu ds. badania efektywności bibliotek (20 czerwca);
- webinarium dla bibliotekarzy z bibliotek naukowych nt. wizualizacji wskaźników funkcjonalności AFBN (13 kwietnia);
- webinarium „Użytkownicy bibliotek – co mają nam do powiedzenia?” adresowane przede wszystkim do dyrektorów wszystkich typów bibliotek w celu zaprezentowania metodyki AFB oraz zachęcenia do zainicjowania badań w swoich bibliotekach (14 czerwca).

PATRONATY (WYBRANE)

- Kwietniowi Antypiraci (Biblioteka Pedagogiczna we Włocławku).
- 13. Festiwal Czytelniczy „PRAGnienieczytaniA” (Biblioteka Publiczna im. Zygmunta Rumla w dzielnicy Praga Południe) – 13 maja 2023.
- Międzynarodowe Targi Książki w Warszawie (Fundacja Historia i Kultura) – 25-28 maja 2023.
- Czytanie na polanie (Biblioteka Szkolna Szkoły Podstawowej nr 29 z Oddziałami Sportowymi im. Alfreda Szklarskiego w Dąbrowie Górniczej) – 1-20 czerwca 2023.
- VII Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie) – 15-16 czerwca 2023.
- 8 Zakopiański Festiwal Literacki (Miasto Zakopane, Miejska Biblioteka Publiczna im. Stefana Żeromskiego, Zakopiańskie Centrum Kultury) – 7-9 lipca 2023.
- 4. edycja konferencji Hinc Omnia. Zbiory historyczne, artystyczne i specjalne w bibliotekach oraz innych instytucjach kultury (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie) – 20-21 listopada 2023.

INNE:

- konferencja prasowa Tygodnia Bibliotek 2023 – 8 maja 2023 r.;
- przyjmowanie zgłoszeń przez formularz rejestracyjny dla bibliotek zgłaszających chęć udziału w TB 2023;
- stoisko Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP na Międzynarodowych Targach Książki w Warszawie (25-28 maja 2023);
- spotkania zespołu do ds. nowego portalu;
- prace przygotowujące do realizacji działań promocyjnych i edukacyjnych dotyczących Celów Zrównoważonego Rozwoju w bibliotekach;

- przygotowywanie i złożenie wniosku „Biblioteki dla planety” – SPLOT;
- zainicjowanie i realizacja spotkania dotyczącego Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (ZSK).

BADANIA

- **Cele Zrównoważonego Rozwoju**

W maju br. SBP prowadziło sondażowe badanie ankietowe dotyczące udziału bibliotek w realizacji zapisów Agendy 2030 Celów Zrównoważonego Rozwoju. Wyniki badania opracowała Aldona Zawałkiewicz, przy współpracy dr Barbary Budyńskiej. Raport został zamieszczony na stronie poświęconej CZR <http://www.agenda2030.sbp.pl/>.

- **Wpływ społeczny i ekonomiczny bibliotek publicznych**

Na stronie projektu AFB (<https://afb.sbp.pl/>) opublikowano raport podsumowujący badanie wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek publicznych. To pionierskie badanie, realizowane w październiku i listopadzie 2022 r. w ramach projektu Analiza Funkcjonowania Bibliotek, miało na celu zgłębienie wpływu, jaki biblioteki publiczne mają na różne aspekty naszego życia.

21 czerwca, o godz. 12.30 poprzez stronę Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich na Facebooku prowadzono transmisję live. Opowiedziano w jej trakcie o wynikach badania wpływu społecznego i ekonomicznego bibliotek publicznych. Transmisję prowadzono z Miejskiej Biblioteki Publicznej w Jelczu-Laskowicach, która zebrała najwięcej ankiet w pilotażowej edycji projektu: <https://www.facebook.com/AnalizaFunkcjonowaniaBibliotek/>.

- **Ankieta dotycząca wsparcia samokształcenia i doskonalenia zawodowego**

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich prowadziło badanie potrzeb bibliotekarzy związanych z samokształceniem i doskonaleniem zawodowym. W tym celu opracowano ankietę, którą można było wypełnić do 30 czerwca br. Jej wyniki pozwolą na dopasowanie oferty publikacji Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich do rzeczywistych potrzeb bibliotekarzy.

KONKURSY

Rozstrzygnięcie konkursu na najlepszą kampanię społeczno-edukacyjną Tygodnia Bibliotek 2023

Jury Konkursu w składzie: Barbara Budyńska (przewodnicząca), Bożena Chlebicka-Abramowicz, Anna Godowska, Tomasz Grabiński, Joanna Potęga, Joanna Szymczak-Ryćzel, Aldona Zawałkiewicz przyznało następujące nagrody:

I nagroda

Szkoła Podstawowa nr 2 im. Jana Pawła II w Suchym Lesie

II nagroda

Miejska Biblioteka Publiczna im. św. Jana Pawła II w Rawie Mazowieckiej

III nagroda

Miejska Biblioteka Publiczna w Legionowie

Nagrodę Specjalną dla biblioteki z miejscowości do 5000 mieszkańców otrzymał Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Hannie – Gminna Biblioteka Publiczna w Hannie

Wyróżnienia otrzymały cztery biblioteki:

Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Rybniku

Gminna Biblioteka Publiczna w Młodzieszynie oraz Filia Biblioteczna w Kamionie

Biblioteka Publiczna i Centrum Kultury im. Kazimierzy Iłłakowiczówny w Trzciance

Gminna Biblioteka Publiczna w Międzyrzeczu Podlaskim z siedzibą w Wysockim

Dla laureatów przygotowano dyplomy i nagrody książkowe pozyskane od wydawnictw wspierających Tydzień Bibliotek, które zostaną wręczone podczas 15. Forum Młodych Bibliotekarzy odbywającego się w dniach 28-29 września 2023 r. w Kielcach.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

GRANTY**1. W ramach programu MEiN: Społeczna Odpowiedzialność Nauki**

• Informacja i komunikacja – popularyzacja badań naukowych i rozwiązań technologicznych

Projekt dotyczy popularyzacji badań naukowych i rozwiązań technologicznych w obszarze informacji i komunikacji. Skupia się na promocji prac naukowych z dziedziny komunikacji społecznej i mediów oraz wprowadzaniu innowacyjnych rozwiązań technologicznych w bibliotekach. Zrealizowano już 8 z 12 zaplanowanych wykładów online, które obejrzało ponad 800 bibliotekarzy. Wykłady są dostępne na stronie projektu www.sbp.pl/ik wraz z prezentacjami w języku polskim i angielskim oraz podcastami. Pakiet podcastów zawiera kilka inspirujących dyskusji. Teoretycy wychodzą naprzeciw praktykom. Rozmowy dotyczą rozwiązań, które można wykorzystać nie tylko w pracy bibliotekarskiej.

Projekt „Informacja i komunikacja – popularyzacja badań naukowych i rozwiązań technologicznych” dofinansowano ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Społeczna odpowiedzialność nauki” nr projektu SONP/SN/549779/2022 | kwota dofinansowania 67 000 zł | całkowita wartość projektu 80 000 zł

• Bibliografia fonografii polskiej (1878-2024) – rozbudowa bazy i zwiększenie zasięgu udostępniania

Głównym celem projektu jest opracowanie i udostępnienie materiału źródłowego do badań fonografii polskiej poprzez rozbudowę istniejącej bazy danych (Bibliografia fonografii polskiej) o 7 tys. nowych źródeł bibliograficznych oraz jej modernizację polegającą na poprawie dostępności opisów bibliograficznych, przygotowanych w latach 2016-2017, które z uwagi na przestarzałą już formę prezentacji są obecnie wykorzystywane w ograniczonym zakresie. Efektem dodatkowym będzie zgromadzenie w jednej bazie (dostępnej ze strony projektu), w otwartym dostępie, materiału źródłowego, przydatnego do uzupełnienia dyskografii polskich firm fonograficznych i polskich muzyków. Zebrany materiał może służyć ponadto badaniom muzykologicznym, kulturoznawczym i historycznym w zakresie wykonawstwa muzycznego, w tym repertuaru nagrań dźwiękowych, aktywności artystów, recepcji fonografii, funkcjonowania polskiego przemysłu muzycznego, rozwoju technik audiowizualnych itp. Krąg odbiorców projektu jest szeroki: od naukowców i studentów, po osoby zawodowo lub amatorsko związane z fonografią i muzyką, np. pedagogów, melomanów, kolekcjonerów, którzy kompletują i udostępniają w przestrzeni publicznej informacje dot. polskich zasobów fonograficznych.

Strona projektu: <https://fonografia.sbp.pl/pl/>.

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji i Nauki w ramach Programu „Społeczna odpowiedzialność nauki II”

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

2. W ramach programu MEiN: Doskonała Nauka II

• Wydanie monografii *Marketing w działalności bibliotecznej* w formie eooka

Praca zbiorowa pod redakcją prof. Mai Wojciechowskiej, adresowana jest do szerokiego grona odbiorców: pracowników naukowych w zakresie bibliologii, informatologii, komunikacji społecznej, zainteresowanych badaniami z zakresu marketingu i jego związków z kulturą, a także bibliotekarzy praktyków oraz studentów.

Będzie to pierwsza książka na krajowym rynku wydawniczym, która kompleksowo omawia marketing biblioteczny, prezentuje wyniki badań zagranicznych ośrodków naukowych, dotychczas mało znane w polskim środowisku bibliotekarskim, a także przykłady doświadczeń polskich bibliotek dotyczących działań marketingowych.

Rozdziały zgrupowano w następujących blokach tematycznych:

- Wprowadzenie do zagadnień marketingu,
- Zakres i funkcje marketingu bibliotecznego,
- Komunikacja z klientem biblioteki,
- Elementy marketingu w wewnętrznych procesach zarządzania biblioteką,
- Znaczenie marketingu bibliotecznego w relacjach z otoczeniem zewnętrznym,

- Elektroniczne i wizualne formy marketingu bibliotecznego,
- Wybrane zagadnienia zarządzania marketingiem w środowisku bibliotek,
- Doświadczenia bibliotek w obszarze działalności marketingowej.

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji i Nauki w ramach Programu „Doskonała Nauka II”

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

3. W ramach programu MEiN: Rozwój Czasopism Naukowych

• „Przegląd Biblioteczny” – numer specjalny, w języku angielskim
Zeszyt specjalny „Przeglądu Bibliotecznego” w 2023 r. dotyczy przeszłości, stanu obecnego i przyszłości zawodu bibliotekarza w Polsce. W numerze ukazało się sześć artykułów omawiających:

- kryzys kształcenia akademickiego bibliotekarza w Polsce z ukazaniem jego przyczyn, obecnego stanu ale także perspektyw rozwoju (Renata Malesa);
- studia bibliotekoznawcze w Uniwersytecie Warszawskim, jedno z pierwszych i największe tego typu studia w Polsce (Dariusz Grygrowski);
- kształcenie nauczycieli bibliotekarza w Polsce (Dorota Grabowska);
- kształcenie w polskich uczelniach bibliotekarzy pracujących z dziećmi w wieku od 0 do 5 lat i ich rodzinami (Agata Walczak-Niewiadomska).
- Dwa kolejne teksty pokazują podejmowane już działania zmierzające do unowocześniania i adaptacji dotychczasowego kształcenia do nowych wyzwań, pojawiających się przed bibliotekarstwem polskim. Przybliżają nowe specjalizacje:
 - Data Stewardship, genezę jej powstania i wdrażania, jej program, używane kompetencje, profile zawodowe oraz ścieżki kariery zawodowej absolwentów (Anna Wałek);
 - bibliotekarz UX (user experience), zorientowaną na projektowanie doświadczeń użytkowników wraz ze wskazaniem kompetencji niezbędnych do pracy na stanowisku specjalisty UX w bibliotece i skonfrontowanie ich z polskim systemem kształcenia na studiach bibliotekoznawczych (Bożena Jaskowska).

Podobnie, jak w kwartalnych, regularnych numerach „Przeglądu Bibliotecznego”, w numerze specjalnym zamieszczono również selektywną analizę najnowszego polskiego piśmiennictwa z zakresu bibliotekoznawstwa (Barbara Koryś).

Numer ukazał się w wolnym dostępie <https://wydawnictwo.sbp.pl/open-access,2,39.htm>

• „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne”

Numer 1/2023 „Zagadnień Informacji Naukowej – Studiów Informacyjnych” zawiera teksty prezentujące wyniki różnorodnych badań realizowanych obecnie na gruncie polskiej informatologii i dyscyplin pokrewnych. Artykuły dotyczą kolejno:

- wykorzystania paradygmatu ekosystemów informacyjnych do analizy środowisk walk informacyjnych, jako możliwego poszerzenia perspektywy badań wspólnotowych praktyk i zachowań informacyjnych (Katarzyna Materska),
 - możliwego wspólnego wykorzystania dwóch różnych modeli oceny innowacji technologicznych, na przykładzie modeli dojrzałości usług związanych z zarządzaniem danymi badawczymi, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb ich użytkowników (Marek Nahotko),
 - wyników badania jakościowego dotyczącego oddziaływania sytuacji kryzysowych na pracę młodych polskich naukowców z wybranych dyscyplin (nauki humanistyczne, nauki o sztuce, teologia), na początku ich drogi akademickiej (Marzena Świgoń),
 - analizy obszaru badań nad kulturą cyfrową (cyberkulturą) w oparciu o dane bibliograficzne dostępne w serwisie Web of Science (Zbigniew Osiński),
 - wpływu sytuacji kryzysowych na zachowania i kompetencje informacyjne, w tym wypadku specyficznej i wrażliwej populacji, jaką stanowią beneficjenci fundacji charytatywnej (Małgorzata Kisilowska-Szurmińska, Magdalena Paul, Konrad Piłatowicz),
 - ponadto w numerze: wspomnienie o Annie Sitarskiej autorstwa Krzysztofa Goneta i Jadwigi Woźniak-Kasperek, sprawozdanie z konferencji LIDA – Libraries in the Digital Age oraz recenzja książki Pauliny Sajny-Kosobuckiej *Badania architektury informacji na przykładzie radia akademickiego. User Experience i User Interface* (2023) autorstwa Przemysława Krysińskiego.
- Strona czasopisma: <http://www.ojs.sbp.pl/index.php/zin/index>.

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

4. W ramach programów MKiDN

- Wydawanie czasopisma naukowego „Przegląd Biblioteczny” w latach 2023-2025 i poprawa jego dostępności

Dofinansowanie obejmuje wydawanie czasopisma „Przegląd Biblioteczny” w wersji drukowanej i elektronicznej. Wersja elektroniczna publikowana jest w formacie PDF, który umożliwia przeglądanie zawartości czasopisma na urządzeniach mobilnych. Artykuły zamieszczane są po upływie sześciu miesięcy w otwartym dostępie, na stronie czasopisma (<http://ojs.sbp.pl/index.php/pb>), dostosowanej do wymogów WCAG. Strona oferuje także dostęp do pełnych tekstów roczników archiwalnych. Dzięki dofinansowaniu zwiększona zostanie liczba artykułów publikowanych w języku angielskim, w tym prezentujących wyniki polskich badań z zakresu bibliologii i dziedzin pokrewnych.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

- Wydawanie czasopisma „Poradnik Bibliotekarza”, w wersji papierowej i elektronicznej, w latach 2021-2023

Zadanie dotyczy wydawania w latach 2021-2023 ogólnopolskiego czasopisma branżowego „Poradnik Bibliotekarza” (12 numerów w roku), adresowanego przede wszystkim do bibliotekarzy z bibliotek publicznych, szkolnych, pedagogicznych oraz instruktorów z domów kultury. Miesięcznik, wydawany przez SBP od 1949 r. prezentuje różnorodne treści z zakresu szeroko pojętego bibliotekarstwa, jako elementu kształtowania kultury współczesnej, praktyczne aspekty zawodu bibliotekarza i jego wpływ na edukację społeczną. Od kilku lat specjalizuje się w upowszechnianiu literatury dla dzieci i młodzieży (stały dział Świat Książki Dziecięcej) oraz nowoczesnych form aktywizacji czytelników i podnoszeniu kompetencji bibliotekarzy w tym zakresie. W bieżącym roku szczególna uwaga będzie zwrócona na rolę ilustracji w książkach dla dzieci.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

- Zarządzanie przez kreowanie

Celem projektu jest doskonalenie umiejętności managerów bibliotek publicznych w zakresie efektywnego zarządzania placówką kultury.

W lipcu 2023 r. zakończył się cykl szkoleniowy, adresowany do 40 dyrektorów bibliotek i osób przygotowujących się do tej funkcji. Szkolenia obejmowały podstawy efektywnego zarządzania biblioteką, uwzględniające aspekty prawne, psychologiczne, narzędzia komunikacji i organizacji pracy w zespole, metody rozbudzania kreatywności, umiejętność prowadzenia badań satysfakcji użytkowników bibliotek oraz nawiązywania relacji z otoczeniem. Etap rozwojowy projektu zakończyło spotkanie Info(sesja), podczas którego uczestnicy mieli okazję podzielić się swoimi spostrzeżeniami po zakończonych szkoleniach, poznać zasady zgłaszania projektów zaliczeniowych oraz pracować w grupach nad wstępnymi tematami swoich projektów.

Strona projektu: www.sbp.pl/zpk

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

KONFERENCJE, SEMINARIA, SZKOLENIA

1. Szkolenia i kursy

Pełna oferta szkoleń i kursów organizowanych przez SBP dostępna jest na stronie <http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/>.

W ostatnim czasie zrealizowano:

- Kreatywne formy promocji książki i czytelnictwa w bibliotekach (dr Wanda Matras-Mastalerz).
- Podróże po literaturze (dr Wanda Matras-Mastalerz).
- Książka uczy, bawi, wychowuje. Twórcze metody pracy z dziećmi w bibliotece (dr Wanda Matras-Mastalerz).
- Metody i formy pracy z czytelnikiem trudnym (dr Wanda Matras-Mastalerz).
- Prawo autorskie w bibliotece podczas działań stacjonarnych i w Internecie (dr Łukasz Wojciechowski).
- TikTok, stories, rolki – najnowsze formy promocji (Rafał Hetman).
- Sztuczna inteligencja w codziennej pracy. Narzędzia, które ułatwią ci życie (Rafał Hetman).
- Trening redukcji stresu opartej na uważności – Mindfulness (Gabriela Gamrowska).
- Ewidencja zbiorów bibliotecznych (Beata Zaraś).
- Jak weryfikować informacje w sieci? Narzędzia i metody (Gabriela Sieczkowska).
- Niesztafpowe metody pracy w bibliotece (dr Marcin Karwowski).

2. W przygotowaniu

- 15. Forum Młodych Bibliotekarzy pod hasłem „Biblioteka to MY”, 28-29 września 2023 r., Kielce (strona wydarzenia <https://fmb15.wbp.kielce.pl/>).
- 14. Ogólnopolska Konferencja z cyklu Automatyzacja bibliotek „Biblioteki w świecie technologii”, 23-24 listopada 2023 r., online (strona wydarzenia <https://automatyzacjabibliotek.sbp.pl/>).
- Ogólnopolskie Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej ZG SBP pod hasłem „Bibliografia regionalna – między przeszłością a przyszłością”, 5-6 października 2023 r., Biblioteka Śląska w Katowicach.
- 5. Ogólnokrajowa Konferencja Bibliotekarzy i Pracowników Bibliotek Muzealnych „Kolejny krok do udostępniania. Muzealna biblioteka cyfrowa?”, 28-29 września 2023 r., Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu.
- Seminarium w ramach projektu AFB „Na co liczymy?”, 18 września 2023 r., online.
- Kurs online „Deskryptory Biblioteki Narodowej”, 20 września – 22 listopada 2023 r.

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

Czasopisma punktowane

W Komunikacie z 17 lipca 2023 r. Minister Edukacji i Nauki ogłosił wykaz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. W wykazie znalazły się dwa czasopisma wydawane przez SBP:

- „Przegląd Biblioteczny” – 140 punktów (wcześniej 70),
- „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne” – 40 punktów.

Zmiana redakcji czasopisma „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne”

Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy podjął Uchwałę nr 4/2023 w sprawie powołania nowej redakcji czasopisma „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne”. W dniu 22 czerwca 2023 r. na stanowisko redaktor naczelnej powołana została prof. Małgorzata Kisilowska-Szurmińska z Uniwersytetu Warszawskiego.

Spotkanie autorskie

13 czerwca 2023 r. odbyło się spotkanie autorskie z dr Magdaleną Cyrklaff-Gorczycą, która przedstawiła swoją najnowszą książkę zatytułowaną *Komunikacja interpersonalna i psychologiczne aspekty pracy z ludźmi. Od instytucji kultury do biznesu*. Publikacja została wydana przez Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP.

Autorka jest doświadczonym psychologiem, certyfikowaną trenerką rozwoju osobistego i zawodowego, trenerką metody FRIS® oraz tutorką pracującą w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Podczas spotkania odpowiadała na szereg pytań dotyczących swojej książki. Podkreślała, że jest ona adresowana do szerokiego grona odbiorców i wypełnia lukę w tematyce związanej z komunikacją, szczególnie dotyczącą radzenia sobie w sytuacjach niestandardowych, które często pojawiają się w kontakcie z tzw. trudnym klientem czy współpracownikiem.

Książka prezentuje nie tylko teoretyczne aspekty tematyki, ale również zawiera niezwykle cenne ćwiczenia praktyczne, które pomagają w rozwijaniu kompetencji z zakresu radzenia sobie ze stresem, inteligencji emocjonalnej, efektywnych technik komunikacji, asertywności oraz rozwiązywania konfliktów. Ta wielowątkowa publikacja z pewnością zainteresuje zarówno profesjonalistów, jak i osoby pragnące doskonalić swoje umiejętności interpersonalne.

Zachęcamy do zapoznania się z zapisem spotkania autorskiego, który dostępny jest na kanale YouTube SBP: https://www.youtube.com/watch?v=FhhpRXi7Rak&embeds_referring_uri=https%3A%2F%2Fwydawnictwo.sbp.pl%2F&source_ve_path=Mjg2NjY&feature=emb_logo.

W przygotowaniu

- *Prezentacje multimedialne w wystąpieniach naukowych* – red. nauk. Mariola Antczak.
- Łukasz Szurmiński – *Propaganda w świecie nowych plemion*.
- *Marketing w działalności bibliotek* – red. nauk. Maja Wojciechowska.
- Anita Zawisza – *Przez obiektyw kamery. Postacie osób duchownych i zakonnic w polskim filmie fabularnym*.

Nowości wydawnicze

- *Zostawili swój ślad... Bibliotekarze zmarli w latach 2019-2022* (red. Jadwiga Sadowska)

W publikacji zamieszczono wspomnienia o 36 osobach – bibliotekarzach, bibliografach, bibliologach, dydaktykach, pracownikach naukowych, związanych z bibliotekarstwem i szerzej, kulturą książki, zmarłych głównie w latach 2019-2022 (sześć osób zmarło przed 2019 r.). Z wykształcenia byli filologami, historykami, muzykologami, inżynierami, bibliotekoznawcami.

• *Gdańsk jako miasto literatury. Badanie wizerunku* (Maja Wojciechowska, Jolanta Jaskowska, Piotr Sitkiewicz)

„Badania zaprezentowane w tomie ilustrują sytuację pisarzy, wydawców oraz czytelników związanych z Gdańskiem. [...] Publikacja składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy, poświęcony jest tożsamości gdańskich pisarzy, drugi – sytuacji gdańskich wydawców, w trzecim przedstawione są badania wizerunku Gdańska jako miasta literatury.

[...] Działań związanych z promocją książki i czytelnictwa nie da się skoncentrować w rękach jednej instytucji. To skomplikowany zespół wzajemnie połączonych ze sobą czynników – ważne zatem jest wsparcie miasta, ale również działalność środowiska naukowego, instytucji kultury, aktywne zaangażowanie nauczycieli w szkołach, by wykształcić zainteresowanych literaturą uczniów, wydawców – którzy nie będą się obawiali nowych ciekawych projektów, ale również działania oddolne – biblioteki społeczne, dyskusyjne kluby książki czy imprezy czytelnicze, jak choćby Wielki Maraton Czytelniczy, w którym wzięło już udział ponad 72 tys. osób. Dopiero aktywność we wszystkich tych sferach może przynieść sukces w postaci wykształcenia się aktywnego środowiska osób, które łączy literatura”.

Z recenzji dr hab. Dagmary Bubel

• *Polonijna Biblioteka Cyfrowa – zachować i promować polskie dziedzictwo narodowe* (red. nauk. Dariusz Kuźmina)

„Zamieszczone w recenzowanym tomie artykuły stanowią cenne dopełnienie studiów nad polskim dziedzictwem kulturowym poza krajem oraz mogą zainspirować innych badaczy zajmujących się tą problematyką i zachęcić ich do wykorzystywania materiałów dostępnych dzięki Polonijnej Bibliotece Cyfrowej. [...] Publikacja potwierdza znaczenie zasobów Biblioteki. Znajduje się w niej 21 artykułów, opracowanych przez polskich i zagranicznych historyków, bibliologów, filologów, kulturoznawców, medioznawców, bibliotekarzy, archiwistów i działaczy polonijnych. Poprzedza je krótkie *Wprowadzenie* D. Kuźminy, podkreślające uniwersalność PBC i zarazem jej wartość źródłową dla rozwijających się badań nad dziejami Polonii w XIX i XX w. oraz w tym kontekście konieczność rozwoju zasobów polonijnych i ich promocji w Polsce i za granicą”.

Z recenzji, dr hab. Jacka Puchalskiego prof. UW

• *Komunikacja interpersonalna i psychologiczne aspekty pracy z ludźmi* (Magdalena Cyrklaff-Gorczyca)

Publikacja kierowana jest do szerokiego grona odbiorców – pracowników, przełożonych, klientów organizacji działających w różnych sektorach życia publicznego. Według deklarowanego przez autorkę zamierzenia, ma stanowić wsparcie w formalnych kontaktach społecznych, kiedy z różnych powodów komunikacja z drugą osobą (osobami) jest utrudniona, wymaga szczególnej uwagi, zaangażowania, opanowania emocji. To bardzo cenna i potrzebna inicjatywa [...] Publikacja „trafia” w czas i potrzeby czytelników. O jej unikatowości i wartości przesądza tematyka, proporcjonalne i harmonijne połączenie wiedzy teoretycznej i praktycznej. Warto też podkreślić poruszenie rzadko obecnego w literaturze

tego typu wątku aktualnego, zgodnego z bieżącym stanem prawnym sposobu rozumienia pojęcia „osoby ze szczególnymi potrzebami i w trudnych sytuacjach” oraz konsekwencji jego stosowania w praktyce kontaktów z klientami/odbiorcami usług. [...] Szczególnym, praktycznym i wartościowym elementem książki są różnego rodzaju narzędzia (testy, ćwiczenia, techniki) pozwalające w podstawowym zakresie ocenić swoje kompetencje komunikacyjne [...]. Stanowi [to] cenny materiał w działaniach szkoleniowych, ale też w samorefleksji i samorozwoju pracowników i przełożonych, nie tylko osób pozostających w bezpośrednim kontakcie z klientami. [...]

Z recenzji dr hab. Małgorzaty Kisilowskiej-Szurmińskiej, prof. UW

Opracowanie: Aldona Zawalkiewicz, Małgorzata Dargiel-Kowalska

Tekst wpłynął do Redakcji 7 sierpnia 2023 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przegląd.biblioteczny@uw.edu.pl

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz zestaw 5-8 słów kluczowych. Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyła do „PB” artykułu nie wyraża zgody na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres e-mail. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship* Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, wyłącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redak-

cja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Fragmety cytowane powinny być zapisane w cudzysłowie, czcionką prostą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości lub kolorystyce czarno-białej, z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy terminologiczne lub dygresyjne powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami *The Publication Manual of the American Psychological Association*, Seventh Edition. W razie wątpliwości i w przypadkach nieujętych w tych wskazówkach należy odwołać się do oryginalnego tekstu zasad APA, 7th Edition.

W artykułach napisanych w języku polskim stosuje się skróty polskie (“w”, “s”, “Red.”, “i in.” itd.), natomiast w przypadku prac przygotowanych w języku angielskim – angielskie (“in”, “p.”, “pp.”, “Ed.” lub “Eds.”, “et al.” itd.).

Odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Dembowska, 1991), (Taradejna & Taradejna, 2003) lub (Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990, 1995) lub (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Augustyniak, 2004, s. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, s. 231-233) albo (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii wstępującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i inicjał imienia (imion) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a), Dembowska, Maria (1976b), itd.

W opisach należy podać inicjały imion. W przypadku stron WWW bez podanej nazwy autora jako hasła opisu należy użyć nazwy instytucji, do której należy witryna WWW. Należy uwzględnić nazwy wszystkich wydawców, rozdzielone średnikiem, w kolejności, w jakiej zostali wymienieni w książce.

Numer DOI, poprzedzony nazwą protokołu (<http://>), ew. adres URL należy podać na końcu opisu. Po numerze DOI lub URL opis nie kończy się kropką. Nie należy podawać nazw naukowych baz danych (EBSCO, Proquest itd), z których pochodzą artykuły.

W przypadku stron WWW należy podać możliwie jak najdokładniejszą datę. Jeśli opisywane źródło nie zostało zarchiwizowane lub zawiera często zmieniającą się treść, należy podać datę dostępu do źródła.

Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej (informatologia): Organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Taradejna, R., & Taradejna, M. (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Wydaw. Adam Marszałek.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

PRACA ZBIOROWA

Zybert, E. B. (Red.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Red.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIE NAUKOWYM

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago-Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

ROZDZIAŁ W KSIĄŻCE

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W Cz. Daniłowicz (red.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (s. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. W M. Wojciechowska (red.), *Zarządzanie biblioteką* (Wyd. 2 popr. i uzupełn., s. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds.), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29–56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

ARTYKUŁY PRASOWE (DZIENNIKI, TYGODNIKI, PRASA FACHOWA)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Glapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektryczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56-57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*. Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnotekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, numer ORCID, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review“ accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review“ kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of „Library Review“ have signed an agreement with the editors of “The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in “Library Review”. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to “Library Review” who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author’s name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author’s contribution to the research and the paper preparation). Ghostwriting and guest authorship are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Quoted fragments should be written in quotation marks, in simple font.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Terminological or digressive footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style (Seventh Edition). References within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Dembowska, 1991) or (*Library...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; *Library...*, 1976).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Augustyniak, 2004, p. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, pp. 231-233) or (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc.

The descriptions should include the initials of the first names. For web pages without an author's name, use the name of the institution to which the web site belongs as the main entry of description. Include all publishers, separated by a semicolon, in the order in which they are listed in the book.

The DOI number, preceded by the protocol name (<http://>), or the URL address, should be given at the end of the description. The description does not end with a full stop after the DOI or URL. Do not include the names of the scientific databases (EBSCO, Proquest, etc.) from which the articles come.

In the case of websites, the date should be given as precisely as possible. If the described source has not been archived or contains frequently changing content, the date of access to the source should be provided.

See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

COLLECTIVE WORKS

Zybert, E. B. (Ed.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Eds.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago-Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. In Cz. Daniłowicz (Ed.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (pp. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. In M. Wojciechowska (Eds.), *Zarządzanie biblioteką* (Ed. 2, pp. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29–56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

PRESS ARTICLES (DAILY NEWSPAPERS, WEEKLIES, PROFESSIONAL PRESS)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Głapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56–57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*.

Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/new-wine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnostekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, ORCID id, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

